

Univerzita Jana Amose Komenského Praha

magisterské kombinované studium

2013–2015

diplomová práce

Julie Bomko

**Sociální prevence a neintencionální výchova mládeže ve
Šluknovském regionu**

Praha 2015

Vedoucí diplomové práce: Doc. PhDr. Havlík Radomír CSc.

JAN AMOS KOMENSKY UNIVERSITY PRAGUE

Master Combined (Part time)

2013-2015

Diploma Thesis

Julie Bomko

**Social prevention and non-intentional education of youth in
the Sluknov region**

Prague 2015

Diploma thesis work supervisor: Doc. PhDr. Havlík Radomír CSc.

Prohlášení

Prohlašuji, že předložená diplomová práce je mým původním autorským dílem, které jsem vypracovala samostatně. Veškerou literaturu a další zdroje, z nichž jsem při zpracování čerpala, v práci řádně cituji a jsou uvedeny v seznamu použitých zdrojů.

Souhlasím s prezenčním zpřístupněním své práce v univerzitní knihovně.

V Praze dne .....

Julie Bomko

Poděkování

Děkuji Doc. PhDr. Radomírovi Havlíkovi Csc. za podporu a vedení mé diplomové práci
a všem osobám, jejichž životní příběhy a práce mě inspirovali.

Anotace

Diplomová práce se zaměřuje na problematiku sociálního vyloučení a jeho determinanty. Teoretická část vymezuje pojem sociální exkluze, její různé dimenze a vývoj konceptualizme z historického hlediska. Teoretická část také osvětluje problematiku sociálně patologických jevů. Kapitoly v této části práce jsou věnované delikvenci, její etiologii a vybraným sociálně patologickým jevům. Nakonec teoretická část přibližuje životy mládeže ze sociálně vyloučených lokalit Šluknovského regionu. Popisuje determinanty sociálního vyloučení a jeho dopady na výchovu mládeže. Praktická část popisuje a vyhodnocuje šetření realizované dle kvalitativní výzkumné metodologie. Cílem šetření je charakterizovat a popsat mechanismy, které determinují sociální vyloučení a mravní deficit u mládeže v sociálně vyloučených lokalitách Šluknovského regionu a zmapovat sítě státních a nestátních organizací poskytujících prevenci sociálně podmíněných patologických jevů mládeže. Šetření bylo realizované pomocí standardizovaných rozhovorů s respondenty, analýzy statistických dat a dokumentů a kazuistik dětí a mládeže z regionu.

Klíčová slova

Delikvence, kazuistika, mravní deficit, neintencionální výchova, prevence, sociálně patologické jevy, sociální vyloučení, standardizovaný rozhovor, statistická data, výchova.

Annotation

This thesis is focused on issues of social exclusion and its determinants. The theoretical part defines the concept of social exclusion, its different dimensions and development conceptualization from a historical perspective.

Following this theoretical section also highlights the issue of social pathology. The chapters in this part are dedicated to delinquency, its etiology and selected socio-pathological phenomena. Finally, the theoretical part of the lives of young people from socially excluded localities Šluknovský region. It describes the determinants of social exclusion and its impact on the education of youth. The practical part describes and evaluates the investigation carried out according to the qualitative research methodology. The aim of the investigation is to characterize and describe the mechanisms that determine social exclusion and moral deficit in young people in socially excluded localities Šluknovsky region and map the network of government and non-governmental organization providing prevention of socially pathological phenomena contingent of youth. The survey was realised using standardized interviews with respondents, analysis of statistical data and documents and case studies of children and youth from the region.

Key words

delinquency, case studies, moral deficit, non-intentional education, prevention, social pathologies, social exclusion, standardized interview, statistical data, education.

OBSAH

ÚVOD.....	9
TEORETICKÁ ČÁST.....	11
1. SOCIÁLNÍ VYLOUČENÍ.....	11
1.1. Definice a stanovení pojmu sociální vyloučení.....	11
1.2 Vývoj konceptualizace sociální exkluze z historického hlediska: od konceptu chudoby po koncept inkluze.....	13
2. SOCIÁLNĚ PATOLOGICKÉ JEVY.....	15
2.1. Deviace.....	16
2.2. Etiologie.....	18
2.3. Zdroj patologických jevů v rodině.....	22
2.4. Vybrané sociálně patologické jevy.....	25
2.5. Zkušenosti ze zahraničí.....	32
2.5.1. Sociální služby.....	32
3. ŽIVOT MLÁDEŽE V SOCIÁLNĚ VYLUČOVANÝCH SKUPINÁCH.....	33
3.2. Vliv sociálního vyloučení na mravní výchovu a životní perspektivy mládeže.....	34
4. ZAMĚŘENÍ PREVENCE.....	39
4.1. Perspektivy rozvoje sociální prevence a neintencionální výchovy mládeže.....	42
4.2. Teoretická východiska preventivního působení.....	45

4.3. Státní a nestátní organizace v regionu.....	47
CHARAKTERISTIKA REGIONU.....	61
PRAKTICKÁ ČÁST	
VÝZKUMNÉ ŠETŘENÍ.....	67
5.1. Cíl práce a otázky šetření.....	67
5.2. Metodologie a organizace výzkumu.....	69
5.3. Analýza spisové dokumentace.....	69
5.4. Standardizované rozhovory s respondenty.....	76
ZÁVĚR.....	89
SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ.....	90
SEZNAM TABULEK A GRAFŮ.....	95
SEZNAM PŘÍLOH.....	96

Úvod

Motto

„Smutek je ve skutečnosti založen na tom, že čestně a bez podvodů odráží čistě lidským způsobem, jaké je být dítětem.“

Sören Kierkegaard

Je mnoho důvodů, na základě kterých se mládež může dostat do potíží. Zvláště v sociálně vyloučených lokalitách, kde počet mladistvých, jejichž chování by se dalo označit za delikventní, stále roste. Situační danost determinuje postoje, hodnoty a entity, na které se v relativně nedávné době nahlíželo jinak, postupně ztrácejí význam. Tento proces jakési anomie neprobíhá jen v minoritní společnosti, která se nachází v sociálním vyloučení, ale také u majority, která je též zatížená strukturálním tlakem, a její hodnotový systém je udáván situací, ve které se nachází. Životní styl a základní vzorce chování jsou osvojovány v rodině. Pokud ale rodiče mají sami potíže s participací na společenském životě a vedou způsob života, který nekoresponduje se společenskou normou, vrůstají děti takových rodičů do sociálního vyloučení a nemají téměř žádnou alternativu. Otázkou je, jakým způsobem pracovat s dětmi a mládeží v takové situaci? V důsledku zanedbané výchovy a nedostatků výchovných podnětů v sociálně vyloučených lokalitách vyrůstá celá generace dětí, které neměli šanci na jiný život. Vyrůstaly v prostředí, ve kterém se za relativně krátké období vyvinula poměrně silně kohezivní subkultura. Výstup z tohoto prostředí není pro jeho členy atraktivní.

Dříve bychom se mohli v sociální politice setkat s pojmem vertikální sociální exkluze, který vyplývá ze sociální stratifikace („nahore“ versus „dole“). Tento pohled na danou problematiku vychází z konceptu chudoby. V poslední době nemusí být sociální vyloučení determinováno chudobou. Díky poměrně štědrému systému sociálních dávek, nepadají jedinci v sociálně vyloučených lokalitách do pásma chudoby.

M. Farková (2008) popisuje sociální stát jako degradující v průběhu desítek let, neboť *začal odvádět lidi od práce. Lidé uvnitř trhu práce jsou zatíženi velkými neúměrnými odvody. Lidé vně trhu se bojí nezaměstnanosti a chudoby a tak raději zůstávají v systému sociálních dávek, než aby přijali méně placené místo. Silná střední vrstva znamená stabilitu a množství peněz v rozpočtu.* Pro některé jednotlivce je skutečně víc atraktivní přetrvávání uvnitř svého subsystému (i v případě, že nekoresponduje se systémem majoritní společnosti), neboť právě jeho minoritní skupina skýtá výhody jistoty.

Přebíráním negativních vzorců chování a absencí alternativy životního stylu se porušují sociální normy majoritní společnosti a dochází k nárůstu sociálně patologických projevů chování u dětí a mladistvých ze sociálně vyloučených lokalit.

Účelem této práce je zjistit mechanismy přispívající k sociálnímu vyloučení a stanovit faktory, které je ovlivňují. Znalost determinantů sociálního vyloučení je nezbytná pro tvorbu preventivních a výchovných programů, a pro jejich následnou eliminaci.

V dnešní době se můžeme setkat s různorodými intervenčními opatřeními, které jsou poskytovány ze strany státních a nestátních organizací participujících na prevenci sociálně podmíněných patologických jevů a delikvence mládeže. Zmapování této sítě je potřebné pro navržení opatření k zefektivnění spolupráce a kontinuální péče všech institucí, které mohou vytvořit základ pro vytváření podnětného výchovného prostředí. O naplnění tohoto cíle se také pokusím ve své práci.

TEORETICKÁ ČÁST

1. SOCIÁLNÍ VYLOUČENÍ

1.1. Definice a stanovení pojmu sociální vyloučení

Koncem 90 let v sociální politice Evropské unie došlo ke změně ideologií členských států. Tato změna byla mimo jiné ovlivněna vytlačením konceptu chudoby jiným – podle některých autorů poněkud rozsáhlejším konceptem, v němž pojem chudoba hraje poměrně důležitou roli jakožto jeden z jejích determinantů.

Mluvíme tu o konceptu sociální exkluze. Názory na termín sociální exkluze se různí jak u odborné tak i u laické společnosti. Koncept má své zastánce, ale i odpůrce. Například R. Levitas (1996) uvádí, že v podstatě pojem sociální exkluze je jenom záměna pojmu pro chudobu. Také se můžeme setkat s názorem, že sociální exkluze není nic nového, a že v historickém diskursu bychom mohli najít mnoho případů onoho fenoménu.

Následující definice popisuje sociální exkluzi jako dynamický proces, který má různé dimenze: *„Sociální exkluze se primárně soustředí na problematiku neadekvátnosti sociální participace, nedostatečné integrace do společnosti a nedostatku moci v jednání“* (Room, 1995, online). Zde autor také nastínil další poměrně aktuální otázku týkající se determinantů sociálního vyloučení. Jedná se o to, že neadekvátnost sociální participace nemusí nutně vyplývat z původu sociální třídy, ve které se nacházíme. Také už přestal platit fakt, že sociálně vyloučené skupiny a jedinci jsou chudí. Čili diskurs koncepce chudoby by měl mít zcela odlišnou povahu, než koncept sociální exkluze.

P. Mareš (2008) popisuje koncepcí etablované v Evropské unie v průběhu posledních desetiletí následujícím způsobem: *„exkluze, inkluze a koheze“ etablovali v politickém diskursu Evropské unie a zřetelně ovlivňují ideologii i její sociální politik a tím, byť v různé míře, též ideologii i praxi sociální politiky jednotlivých zemí*

Evropské unie – včetně České republiky. Používání těchto konceptů je založeno na přesvědčení, že vedle klasického problému vertikálních nerovností se dnes ve společnosti objevuje stále naléhavěji problém nerovností a disproporcí horizontálních, jež ohrožují její kohezi stejnou měrou jako dříve nerovnosti vertikální (třídní), ne-li více.“ (Mareš, 2007, online).

Otázkou je, do jaké míry se determinanty sociálního vyloučení navzájem ovlivňují. Jakou roli tu například hraje systém sociálních dávek a příspěvků, které dostávají romští obyvatelé České republiky, a zda takový systém vyrovnávání možností neprohlubuje vznik vertikálního vyloučení, který se zakládá na etnicitě. Je nutné poznamenat, že na severu Čech, kde je velmi patrná separace minoritních skupin, je tato otázka stále palčivější.

K autorům, které věnovali pozornost vertikální a horizontální nerovnosti patří i M. Kotýnková, která popisuje problematiku nerovnosti následujícími slovy: „Přestože jedním z důležitých důvodů „nebytí uvnitř“ stále zůstává ve většině případů „být

dole“ (a naopak – mezi oběma zůstává silná korelace), zdaleka to již není jediným důvodem sociální exkluze.“ (Mareš, 2007, online).

Jaký vliv tedy má třídní nerovnost na vznik sociálního vyloučení? Dříve bychom se v sociální politice mohli setkat s pojmem vertikální sociální exkluze, který vyplývá ze sociální stratifikace („nahore“ versus „dole“). Tento pohled na danou problematiku opět vychází z konceptu chudoby. Bohatství a moc patří k determinantům vertikální nerovnosti, vyvolaná separaci a je pro jednotlivce a skupiny deprimující. Následně má ono vyloučení vliv na míru participace nebo na samotný vztah k oné participaci.

Širší definice sociální exkluze P. Mareš (2007) uvádí definici Rozvojového programu OSN (United Nations Development Program): „Nepřiznání základních občanských a sociálních práv, a tam, kde tato práva nejsou přímo upírána, se jí pak

rozumí nedostatečný přístup k politickému a zákonnému systému nezbytnému pro uplatnění těchto práv.“ (Mareš, 2006, online).

Užší definici sociální exkluze nabízí Komise evropských společenství, která sociální exkluzi popisuje jako: *„Vyloučení jedinců i sociálních skupin z ekonomického a sociálního života (z trhu práce, společenských organizací, sousedství v majoritní populaci ap.), a tím i z možnosti podílet se na právech (především sociálních), životních prostředcích a zdrojích blahobytu sdílených zbytkem populace. Sociálně vylučování jsou tak kráceni ve svých základních občanských právech, ať již jde o práva na politické a náboženské přesvědčení a kulturní/národnostní identitu a o její uznání v rámci občanské společnosti, o práva participovat na kulturních aktivitách a kulturním kapitálu společnosti a v neposlední řadě o práva sociální včetně práv přístupu na vzdělání, zdravotní péči, na možnost zajistit si bydlení či o práva na sociální ochranu.“ (Mareš, 2006, online).*

V první definici je patrný odkaz na koncept lidských práv. Druhá definice popisuje interakci a participaci společnosti. Otázkou ale zůstává to, na kolik atraktivní je pro určité skupiny populace výše uvedená participace na společenském životě.

1.2. Vývoj konceptualizace sociální exkluze z historického hlediska: od konceptu chudoby po koncept inkluze

Sociální exkluze v podobě chudoby

Poprvé se pojem sociální exkluze objevil ve Francii v polovině 60. let 20. století ve spojitostech s chudobou. R. Lenoira byl jedním z průkopníků onoho termínu. Autor pojal sociální exkluzi jako vyloučení ze systému sociálního zabezpečení. Toto vyloučení se týkalo jen jistých sociálních skupin, které následně byly znevýhodněné v některých aspektech život¹a.

---

¹ Dalo by se říci, že určitou podobnost jevů, které popisuje pojem sociální exkluze, bychom mohli, byť v odlišných formách, najít v historii různých společenství. Dříve bylo sociální vyloučení chápáno jako nástroj sociální kontroly. Jedním z jeho cílů bylo dosažení a udržení koheze a integrity společnosti, jejíž ochrana spočívala ve vyloučení jedinců s deviantním chováním. V tehdejší (sociální exkluzi) se

Vertikální a horizontální disproporce sociální exkluze

V 90 letech 20. století Evropská Unie vycházela z poznatku o nerovnosti na regionální úrovni. Nerovnost jednotlivců a skupiny vycházela ze strukturálních faktorů, které sloužili jako příčina vzniku chudoby. Důraz byl kladen na příčiny jejího vzniku. V podstatě stále šlo o vertikální (třídní) nerovnost. Kromě té se ale v Evropě začali stále častěji objevovat případy horizontálních disproporcí, vyplívající z etnického, kulturního, či náboženského základu.

Zárodky potřeby determinovat podobný termín jako sociální vyloučení bychom mohli spatřit už v období ekonomické recese související s ropnou krizí v roce 1973. V druhé polovině 70. let Evropa zažívala ekonomický rozvoj a sociální jistoty, které vystřídali restrukturalizace pracovního trhu a úpadek sociálního státu. Taková změna a následná nestabilita se promítla do životní úrovně společnosti a všech její tříd. Nezaměstnanost a mezinárodní migrace byly jedněmi z hlavních determinantů transformace společnosti, které se zacyklily a nesly s sebou další dopady na societu. Dokonce taková sociální skupina, jako je rodina, již přestávala být stabilní. S rostoucí migrací také sílila otázka rasismu a začal růst počet lidí bez přístřeší. Francie přistoupila k tomuto problému opravdu zodpovědně. V Evropské společnosti došlo k novému poznatku, že kromě vertikálních (třídních) nerovností se v Evropě vyskytují také horizontální disproporce, vyplývající z etnicity daného jedince, nebo společenství. Tímto poznatkem nabyla sociální exkluze zcela novou dimenzi a společnost změnila předmět zájmu sociální exkluze. Pokud dříve šlo o stupňování nerovností, nyní se na sociální exkluzi pohlíží ve spojitosti s mechanismy, které ve výsledku oddělují určité skupiny od hlavního proudu společnosti (Giddens in Mareš, 1998).

Koncept sociálního vyloučení

V polovině 80. let 20. století dominující koncept chudoby nahradil koncept sociálního vyloučení, který v současné době vytěsňuje koncept inkluze a koheze.

---

nenacházeli jenom chudí. Represi tehdy zažívali jednotlivci, kteří se nedokázali ztotožnit se sociálním systémem. Jednalo se o cikány, duševně nemocné, tuláky nebo cizince.

Nicméně termín sociálního vyloučení stále zůstává předmětem zájmu, neboť objasnění jeho mechanismu, aktérů a determinantů je nevyhnutelné pro tvorbu výše uvedených konceptů.

2. SOCIÁLNĚ PATOLOGICKÉ JEVY

Za zrodem sociální patologie, jakožto samostatné disciplíny, stojí filosof a sociolog Herbert Spencer. Původně tato disciplína byla sociologickou. Sociální patologie měla podle Spensera přesah spočívající v podobnostech přírodní biologické revoluce. Podle teorie Spencera se totiž společnost vyvíjí v rámci tzv. sociální revoluce.

Význam normality z patologického hlediska zpochybnil Francouzský sociolog Émil Durkheim, který upozornil na kontroverzi „normálních“ činů v jednání. Při rozdělení činu z hlediska žádoucnosti, Durkheim popsal činy normální a patologické, přičemž žádoucnost činu je spornou entitou v kontextu subjektivního hodnocení jedince a okolností (Strouhal, 2010, s. 62-65).

P. Mühlbacher (2008, s. 7) definuje sociální patologii jako „*Nezdravé, nenormální, obecně nežadoucí společenské jevy, tzn. společnosti nebezpečné, negativně sankcionované formy deviantního chování, ale hlavně označení pro studium příčin jejich vzniku a existence.*“ Dalšími významnými vědci v oblasti sociální patologie byli například E. F. Frazier, E. Hughes, G.H. Mead, představitelé Chikágské školy, která kladla důraz zejména na kriminalitu.

Výzkumy a průzkumy sociálně patologických jevů u mládeže byli předmětem zájmu zvláště po 2. světové válce. Jejich shrnutí bychom mohli najít v publikacích O. Matouška a H. Válkové (2005).

Předmět zkoumání sociální patologie

S. Fisher (2009, s. 218) rozděluje předměty zkoumání sociální patologie na následující skupiny:

- *závislosti (alkohol, drogy, počítače, mobilní telefony, workoholismus)*
- *vandalismus*
- *kriminalita (krádeže, vraždy, znásilnění)*
- *sexuální aberace (= odchylky) (pedofilie, nekrofilie, zoofilie, hypersexualita, voyerismus)*
- *záškoláctví*
- *lhaní (konfabulismus)*
- *šikana*
- *týrání, zanedbávání, zneužívání*
- *prostituce*
- *poruchy chování zapříčiněné duševní poruchou.*

2.1. Deviace

Pojem deviace je jako takový poněkud kontroverzní. Například Marxistická sociologie neuznávala termín pro jeho hodnotovou emocionální neutralitu. Pojem deviace tak zůstával neakceptovaným do poloviny 80. let minulého století, kdy se sovětská autoři v čele s Kudrjavcovem pokusili o definici obecné teorie deviace. Neutralita onoho pojmu vyplývá z toho, že deviace v podstatě vyjadřuje porušení nějaké sociální normy, přičemž odchylka označující deviaci nemusí být negativní ani pozitivní, neboť ohled na tuto odchylku je určen sociálním prostorem, kulturním prostředím a časem. Tím pádem sociální deviace nebere na sebe hodnotící roli, kdy dělí společnost na normální a nenormální. Z toho vyplývá, že kontroverze pojmu deviace mimo jiné spočívá v tom, že deviace nemusí označovat protispolečenské nebo protiprávní chování. J. Kořa (2004) popisuje tento problém následujícími slovy: „*Ve skutečnosti je celá záležitost složitější v tom, že i společenský konsenzus o tom, co lze podřadit pod normální a co pod deviace, se*

dynamicky proměňuje a je vysoce variabilní od jedné společnosti ke druhé“. (Koťa in Jedlička, 2004, s. 63). Autor zároveň popisuje nerozeznatelné příčiny deviací na příkladě postojů lidí k totálnímu režimu, kdy někdo považuje vznik totalitních režimů za nahodilost a slet události, kdyžto část lidí vidí vznik totalitního režimu jako opodstatněný dějinný vývoj. (Koťa, 2004).

Sociálně deviantní jevy tudíž vznikají tehdy, když jsou porušená společností uznávaná pravidla neboli sociální normy. J. Koťa (2004) popisuje normy jako „*Soubor psaných i nepsaných předpisů a očekávání, které se vztahují k lidskému chování. Psané předpisy představují ústavy, zákony, vyhlášky a nařízení, nepsané se zpravidla odvíjejí z tradic a zvyklostí daného společenství.*“ (Koťa in Jedlička, 2004, s. 63).

Úhly pohledu na sociální deviaci jsou determinovány různými vědními obory. Podle P. Mühlpachrera (2008, s. 8) se především jedná o sociální psychologii, psychopatologii a sociologii. Pokud bychom měli seřadit tyto úhly pohledu chronologicky, mohli bychom se zmínit o následujících:

Pohled absolutický

Tento pohled je chápán v souvislostech s předpokladem o existenci jednoznačných sociálních norem. Tento pohled je označován za extrémistický, protože jakékoliv chování, které je odlišné od norem platících pro všechny členy společnosti, je považováno za deviantní.

Moralizující pohled

Tato koncepce dělí jednotlivce do skupin – na morální nedevianty a nemorální devianty. První skupina porušuje pravidla nastavená ve společnosti. K druhé skupině patří asociální jedinci s vrozenými předpoklady. Jednotlivci jsou zařazeni do skupin podle úsudku společnosti.

Medicínský pohled

Tento pohled na sociálně patologické jevy bere v úvahu stav společnosti. Sociálně patologické jevy vznikají tehdy, když společnost „onemocní“. Tato analogie společnosti s organismem dodnes má své místo v sociální patologii.

Statistický pohled

Statistický pohled má empirický charakter, upřednostňující kvantitativní výzkum před kvalitativním. Sociální deviace je zde chápána jako odchylka od statistické normy. Nedostatkem tohoto pohledu je absence pohledu na sociální souvislosti jako interpersonální vztahy, formy donucení ke konformitě používané v některých společenstvích, nebo mínění veřejnosti.

Relativistický pohled

Na patologické jevy je podle tohoto pohledu nahlíženo v souvislosti s daným sociokulturním prostředím, ve kterém k patologii došlo. Sociokulturní dannost je jedním z hlavních determinantů pohledu na patologii, neboť na ni můžeme pohlížet optikou té, či oné kultury. To co je v jedné kultuře vítáno, může být v jiné hodnoceno jako nepřijatelné. Relativistický pohled je charakteristický pro současnou dobu (Mühlpachr, 2008, s. 44-46).

2.2. Etiologie sociálně patologických jevů

Znalost etiologie patologických jevů je nezbytná pro stanovení metod práce s nositeli sociálně patologických jevů. Příčiny, které mají vliv na vznik sociálně patologického chování jsou předmětem zkoumání etopedů, psychologů, terapeutů, sociálních pracovníků a jiných odborníků zabývajících se touto problematikou.

Poznatky

v této oblasti jsou také jedny z klíčových, pro prevenci sociálně patologických jevů. Existuje mnoho teorií deviace, ze kterých bychom mohli vyčlenit tři základní. Tyto teoretické P. Mühlpachr (2008) charakterizuje jako biologické, psychologické a sociologické teorie deviace.

A. Biologické teorie deviace

Podle těchto teorií jsou pachatelé zločinů biologicky determinovaní. Teorie se zaměřují především na studium kriminálního chování a analýzu zločinu. Biologické teorie jsou nejstaršími teoriemi deviace.

V druhé polovině 19. století se rozšířila italská pozitivistická škola kriminologie. Biologická teorie se snaží prokázat disponibilitu některých jedinců k deviaci, a to na základě měřitelných anatomických charakteristik. Za zakladatele teorie bychom mohli označit Cesare Lombrosa, který vycházel z rozboru tvaru lebek. Znalost anatomických anomálií umožňuje odhalení potencionálního pachatele. Snaha o konkretizaci charakteristických rysů, které by měly určit dispozici k deviaci u určité skupiny populace, se projevila například ve vytvoření typologií. Jedna z nejznámějších je typologie německého konstitucionalisty Ernsta Kretschmera. Typologie se zakládala na četnosti zastoupení v populaci jedinců, v souvislosti s četností projevů protiprávního jednání. V tomto případě podle autora byla přímá úměra. Typologie Ernsta Kretschmera inspirovala profesora harvardské univerzity Williama H. Sheldona, který rozřídil lidi do tří kategorií: endomorfní, izomorfní a ektomorfní. Jednotlivé typy se odlišují stupněm mentální úrovně, ale také silou temperamentu (Mühlpachr, 2008).

B. Psychologické teorie deviace

Psychologické teorie deviace mají jistou podobnost s teoriemi biologickými. Podobnost spočívá v pohledu na devianta, který je i podle psychologických teorií nositelem určité odchylky nebo abnormality. Z psychopatologického hlediska je abnormalita koncipována jako nemoc. Tudíž deviant by měl být podroben léčbě a kontrole. Přičemž chování, které bychom označili za sociálně patologické, se vyskytuje v každé společnosti. K psychologickým teoriím deviace patří následující:

1. Psychoanalytická koncepce

Tato koncepce vychází z teorie pudů Sigmunda Freuda. Deviantní chování vzniká na základě rozporu dvou základních principů libido a thonáthos (princip slasti a princip smrti). Tudíž realizace základních pudů, sexuálního a destruktivního, které

korespondují s těmito principy, jsou v rozporu. Jedinec, který se chová půdově je deviantní vůči společnosti. Pokud se chová v souladu s obecně přijatými normami, je deviantní vůči sobě a vlastní přirozenosti (Mühlpachr 2008).

2. Behaviorismus

Behaviorismus objasňuje deviaci podle schématu S – R (stimul – reakce). Předmětem pozorování behavioristického principu je studium lidského chování. Neobehaviorismus doplnil behavioristický schémat ve snaze napravit jeho jednoduchost.

3. Teorie kognitivního stylu

Tato teorie vychází z osmi kognitivních charakteristik, které popsali američtí forenzní psychologové Walters a White.

C. Sociologické teorie deviací

V rámci sociologické teorie vzniku deviantního chování bychom mohli popsat tři základní přístupy:

1. Teorie anomie

Anomie je stav, kdy ve společnosti přestávají platit zákony. Představitelem anomické teorie deviace je Emil Durkheim, který popisoval anomii jako stav rozbití struktury obecných pravidel (Mühlpachr 2008, s. 13). Anomie je zcela přirozený stav společnosti bez pravidel, který bychom mohli zaznamenat v pravěku. Patologie vzniká na základě konfliktu mezi jednotlivými strukturami společnosti.

2. Teorie sociálního učení:

Podle této teorie mají někteří jedinci větší potíže v průběhu socializačního procesu. Tyto potíže vyplývají z vrozené dispozice komplikující proces sociálního

učení, jenž je determinován endogenními vlastnostmi, jako například neuroticizmus se silnou společenskou orientací (extroverzí).

3. Teorie kulturního přenosu

Podle této teorie je deviantní chování naučené od primární skupiny. Tento druh chování vzniká v subkulturách, kde je však považován za normální.

4. Teorie strukturálního tlaku

„Chudoba plodí zločin“

Podle této teorie spočívá příčina vzniku deviantního chování v situacích nebo dlouhodobých stavech, které vznikají v každé společnosti, přičemž určitá část populace na tyto změny reaguje chováním odchylným od normy.

5. Kontrolní teorie

„Nepřehlížejte dětské chyby, které přerůstají v chyby mužů. Nehovte nikdy dětským vrtochům“ (Locke)

Teorie klade důraz na sociální kontrolu, jejíž oslabení, či úplná absence vede ke vzniku sociální deviace. Sociální kontrola je zde chápána jako hlavní determinant konformního chování. Předmětem zájmu této teorie netkví v otázce *„proč lidé deviuji od normy“* (Mühlpachr, 2008, s. 37).

6. Etikizační teorie

Podle etikizační teorie sociální deviace viníka na základě „nálepkování“. Čili když někteří lidé jsou označeni za devianty. První tři teorie bychom mohli označit za klasické etikizační teorie patří k těm novějším. V novějších koncepcích sociální deviace je patrná snaha o větší zobecňování aspektů onoho problému. Při dodržování sociálních norem je jedním z rozhodujících kritérií vlastní přesvědčení. Dalším rozhodovacím kritériem jsou ale sankce, které jsou v podstatě jakousi *„reakcí na chování jednotlivce, nebo skupiny, která má zajistit, aby chování bylo v souladu*

s danou normou“

(Mühlpachr 2008, str. 51-52).

D. Další teorie vzniku deviantního chování

1. Teorie Kind of people

Podle níž určitý typ lidí inklinuje k deviantnímu chování více. Jejich chování neodpovídá společenským normám.

2. Situační teorie

Která v podstatě počítá s tím, že deviantní chování vzniká v kontextu se situací, tudíž deviantního chování se může dopustit v podstatě kdokoli.

3. Teorie konjunktivní

Teorie konjunktivní tvrdí, že určitý druh lidí se chová v určitých situacích různě (Fisher, 2014). Četnost případů deviantního chování je obtížně stanovitelná vzhledem k tomu, že kvalitativní rozdíly socio-kulturních prostředí, nelze kvantifikovat.

2. 3. Zdroj patologických jevů v rodině

Pedagogický slovník definuje rodinu jako nejstarší společenskou instituci, která plní sociální ekonomické, sexuálně-regulační a další funkce. Také vytváří emocionální klima, formuje interpersonální vztahy hodnoty a postoje, základy etiky a životního stylu. Rodina je formou začlenění jedince do sociální struktury. Nukleární rodina je považována za nejběžnější model rodiny. Takovou rodinu tvoří nejbližší příbuzní rodiče a děti. Rodina a škola také plní výchovné komplementární funkce (Průcha, aj. 1995).

V pojetí Z. Matějčka (1992) je rodina systémem tvořeným prostřednictvím interakcí jejích členů a vztahů mezi nimi. Rodina je zapojená do mezosystému tvořeného jejím okolím (přátelé, příbuzní, sousedí), ale také do širšího systému sociálních vztahů, obklopujících rodinu zvenčí. Součástí širšího systému mohou být školy, poradny, či různé služby.

Funkční rodina by měla naplňovat základní potřeby dítěte, mezi které dle Z. Heluse (2007) patří následující:

Rodina slouží pro uspokojování základních, primárních potřeb dítěte v raných stádiích jeho života, včetně také organické potřeby přináležet dítěti. Poskytuje prostor pro aktivní projev dítěte, seberealizaci a součinnost s druhými, ve kterém se u dítěte vytváří vztah k věcem rodinného vybavení.

Z osobnostního hlediska rodina určuje u dítěte prvopočáteční prožitek sebe sama, poskytuje vzory a příklady (prostřednictvím nápodobování). Rozvíjí u dítěte pocity zodpovědnosti, povinnosti, ohleduplnosti a úcty, což je dítětem bráno jako samozřejmost. Z hlediska interpersonálních vztahů rodina otevírá dítěti možnost proniknout do mezigeneračních vztahů a navozuje dítěti představu o společnostech, prostřednictvím styku rodiny s přáteli a vytváří prostor pro svěřením dítěte v případě potřeby.

K narušení psychosociálního vývoje dětí a mladistvých může též dojít v důsledku toho, že rodina není schopná poskytnout svým členům prostředí adekvátní k jejím potřebám. V takových případech se jedná o nefunkční rodiny. Prostředím, v těchto rodinách je zdrojem problémů psychologického charakteru. Ty následně mohou vyústit v patologické jevy. Z. Helus (2007, s. 151 – 153) popisuje pět kategorií rodin členěných podle jejich funkčnosti vzhledem k dítěti:

Rodiny stabilizačně funkční

Jsou rodiny, které naplňují socializační potřeby svých dětí ve všech oblastech. Funkční rodiny s přechodnými, více či méně závažnými problémy. Problémy těchto rodin jsou řešeny jejich rodinnými příslušníky. Potíže v rodině jsou způsobené strukturálním tlakem, většinou se jedná o komplikované životní situace. Členové rodiny jsou si vědomi těchto potíží a vyvíjí aktivní snahu pro jejich vyřešení.

Problémové rodiny

Pro tyto rodiny je charakteristické problematické plnění jejich funkcí. Členové rodiny čelí krizím, které mohou vést až k jejímu rozpadu. Ze strany rodiny je ale vyvíjena snaha vyřešit tíživou situaci. Pokud se to ale nedaří, je rodina schopná obrátit se o pomoc.

Dysfunkční rodiny

Rodinné funkce těchto rodin jsou natolik narušené, že v jejich důsledku dochází k ohrožení dítěte. Následně dochází k zásahu vnějších institucí poskytujících poradenství. Účinná opatření ale nejsou ze strany rodiny nejsou pochopená, tudíž dochází k jejich nedodržování. V dysfunkčních rodinách se často vyskytují potíže s alkoholem. Děti v disfunkčních rodinách často trpí pocity psychické deprivace, které vznikají na základě dlouhodobě neuspokojovaných citových potřeb. Děti z takových rodin mají potíže s postupným zařazením do společnosti, je pravděpodobný vznik poruch. Zatěžující životní situace a frustrace může být příčinou alkoholického, či drogového úzusu.

Afunkční rodina

V těchto rodinách je patologické prostředí pro rozvoj dítěte prostředí, které ho vyloženě ohrožuje. Řešení této situace je umožněné prostřednictvím institucí vně rodiny, které na základě rozhodnutí soudu zbavují rodiče rodičovských práv. V důsledku těchto rozhodnutí jsou děti umístěny do dětských domovů, nebo do zařízení náhradní rodinné péče.

2. 4. Vybrané sociálně patologické jevy

Chudoba

Ekonomická dimenze sociálního vyloučení je jedním z hlavních determinantů celého procesu sociální exluze. Znevýhodnění jedinci nemohou stejnou mírou

participovat na společenských aktivitách jako jedinci, kteří mají dobré postavení na pracovním trhu. Kromě finančního příjmu bychom měli zohlednit další klady pracovního poměru. Nedostatek práce zcela paradoxně oslabuje samotný zájem o zařazení na pracovním trhu. V sociálně vyloučených lokalitách se tento proces cykluje a prohlubuje marginalizaci. Souvislost nezaměstnanosti s celkovou nestabilitou pracovních pozic popisuje M. Farková (1997). Dlouhodobá nezaměstnanost může být vyvolána také nevzdělaností, neadekvátností vzdělání, nedostatkem praxe nebo nedostatkem motivace. Dalším, specifickým důvodem může být diskriminace na základě nějakého specifického znaku jedince nebo skupiny.

Pracovní trh v průběhu posledních desetiletí prošel kvalitativními změnami. Deindustrializace a snaha o konkurenceschopnost v pozadí globalizace zapříčinila propouštění v sekundárním sektoru a reformy sociálního státu (Sirovátka a Mareš, 2006).

Calman (in Farková, 1997), definoval chudobu jako stav skupiny nebo jedince vystavené nedostatku zdrojů, který výrazně ovlivňuje zdraví a pocit slušného života. Tudíž chudoba je chápána jako stav charakterizovaný absencí zdrojů a emoční psychologické podpory. Čili chudý jedinec má nedostatek hmotného majetku, ale také nemůže pokrýt svou potřebu vzdělání, životních a pracovních příležitostí, přístupu k informacím nebo úrovni bydlení. Chudoba má bezesporu dopady na psychiku jedinců. Spicker (in Farková, 2008, s. 249 – 250) zkoumal míru deprivace chudých determinovanou souborem dílčích deprivací, které působí jinak na každého jednotlivce. K jednotlivým determinantům deprivace patří například:

- Fyzický komfort, z jehož nedostatku může vyplývat hlad, nevhodné obydlí, nedostatek ošacení, nepříjemné pracovní prostředí.
- Zdraví, na nějž se chudoba může podepsat v podobě častých nebo chronických onemocnění, trvalou mentální či fyzickou neschopností, nebo dokonce předčasným úmrtím.

- Deprivace v oblasti potřeby jistoty a bezpečí, která se projevuje v oblasti bydlení nebo práce (například nedostatečnou ochranou před poklesem reálného příjmu).
- Kvalita života, kterou zhoršuje nedostatek jak emoční, tak finanční stability a jistoty.

Nedostatek úcty související s diskriminací, omezení ekonomických a sociálních příležitostí a aktivit, přístupu k vzdělání a absenci schopností a dovedností, které jsou ceněné v rámci society. Calman (in Farková, 1997) zahrnuje bídu a chudobu do jednoho termínu a rozlišuje dva typy bídy: absolutní bídu charakterizovanou nemožností zajistit potravu, bydlení a základní životní potřeby, v důsledku čehož se jedinec, který trpí bídou nachází v přímém ohrožení života a relativní bídu, která se měří porovnáním jedinců s určitou normou. Pokud bychom měli mluvit o chodbě v kontextu s marginalizací,

je otázkou, jakou mírou chudoba předurčuje a determinuje sociální exkluze. Zcela paradoxně vzhledem ke koncepci chudoby předcházející koncepci sociální exkluzi působí shrnutí P. Mareše (2000, online) vyjadřující výše popsanou podmíněnost, následujícími slovy: *„Chudoba může být příčinou sociální exkluze již tím, že brání realizaci občanských práv nebo tlumí zájem o jejich uplatnění a mění aktivní občany v klienty sociálního státu nebo naopak, sociální exkluze může vést k chudobě, ale exkluze může být chápána i jako určitá extrémní forma chudoby či naopak chudoba může být považována za jednu z řady dimenzí sociální exkluze.“* Zvážíme-li dále existenci jevu *dobrovolné chudoby coby součásti jistých životních stylů, můžeme říci, že „chudoba není ani nutnou, ani dostačující podmínkou sociální exkluze.“*

Zcela paradoxně také působí fakt, že v sociálně vyloučených lokalitách ve Šluknovském výběžku se s chudobou téměř neseťkáme. Tento výběžek trápí jiný problém – nezaměstnanost.

Drogová závislost

Drogová závislost neboli narkomani, je jedním ze syndromů závislosti. Definici samotného pojmu závislosti bychom mohli najít například v desáté revize Mezinárodní klasifikace nemocí a souvisejících zdravotních problémů² (MKN – 10, 1992, online), která popisuje závislost jako: „*Skupinu fyziologických, behaviorálních a kognitivních fenoménů, v nichž užívání nějaké látky nebo třídy látek má u daného jedince mnohem větší přednost, než jiné jednání, kterého si kdysi cenil více.*“ Jedním z primárních syndromů závislosti je touha po psychoaktivních látkách, alkoholu, tabáku atd. Diagnostická kritéria závislosti bychom mohli vyhledat v podobných manuálech jako World Health Organization³ (1992). American Psychological Association⁴ (online) nebo Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders, Fourth Edition, Text Revision⁵(online). DSM-IV. Například manuály WHO (1992) popisují tzv. carving – velmi silnou touhu po psychoaktivní látce jako centrální příznak závislosti. Přičemž tento stav obsahuje jak složku psychickou (subjektivní), tak fyzickou. (World Health Organization 1992). K. Kalina (2008) uvádí, že klasifikace DSM-IV. Implicitně popisuje pojem carving jako obsah behaviorálních charakteristik. Odvykací stav a zvýšená tolerance k látce jsou dalšími důležitými symptomy závislosti. (Kalina aj, 2008).

„Psychickou závislost bychom mohli pojmenovat jako syndromový komplex s jádrovým psychickým carvingem, k němuž se přiřazuje narušená kontrola užívání, zaujetí užíváním a jeho pokračování navzdory následkům (což jsou formálně poruchy

---

² Dále jen MKN – 10

³ Dále jen WHO.

⁴ Dále jen APA.

⁵ Dále jen DSM-IV.

motivačního a behaviorálního charakteru). Fyzická závislost se definuje růstem tolerance a průkazem odvykacího stavu, jehož součástí je i fyzický (patofyziologický) carving“ (Kalina aj, 2008. s. 55).

Psychický druh závislostí mohou vyvolat látky jako amfetaminy, tetrahydrokanabinoly, nikotin. Fyzickou závislost – opioidy, nebo benzodiazepiny. Pokud psychoaktivní látka je užitá jen jednou nebo opakovaně, přičemž ale nedochází k signifikantnímu poškození uživatele, mluvíme o úzusu psychoaktivní látky. Takové užívání psychoaktivní látky, které škodí uživateli ať už z tělesného, psychického, nebo interpersonálního hlediska, se nazývá abúzusem. Uživatel dostává pozitivní zpětnou vazbu od požití psychoaktivní látky. Kalina popisuje fenomén užívání drog jako snahu o změnu reality. Uživatel zafixuje chování, při kterém docílí změny prožívání reality, posléze se ale snaží o změnu reality samotné.

Příčina abúzu drogových látek

Příčiny abúzu psychoaktivních látek spočívají ve třech základních okruzích hypotéz:

1. Civilizační karikatura původně adaptivního šamanství

Návyková látka slouží jako prostředek k změně prožívání nebo vědomí. Psychoaktivní látky se používaly v rámci šamanských rituálů s cílem najít své místo ve světě, prožít ho po psychologické a duchovní stránce. Dalším důvodem byl tzv petting – rituál. Člověk, který toužil po transcendentálnímu zážitku potřeboval nějaký prostředek, který onen transcendentální stav vyvolal. Nyní se staré šamanské kultury rozpadly, ale lidé stále touží po transcendentálním zážitku. Bohužel touha po prožití magického zážitku přesahujícího lidské bytí spočívá ve zvráceném settingu, v němž podle Kaliny chybějí jak psychologická, tak duchovní integrace (Kalina aj, 2008).

2. Hédonistický, psychostimulační model

Tzv. „well-being“, nebo high je častou příčinou abúzu psychoaktivních látek. Podle Hédonistického modelu uživatel užívá látku, aby si navodil lepší stav, i když se necítí špatně. Další příčinou může být snaha o lepší výkonnost. Amfetaminové drogy pomohou jedinci navodit stav, při kterém se cítí být výkonnější a úspěšnější.

3. Quasi-homeostatický, nebo autosananční model

Tento model předpokládá nějaký základní biologický (genetický, neuromediátorový) nebo psychologický (osobnostní) deficit. Jedinec sanuje pomocí psychoaktivních látek. Motivace takových jedinců je velmi silná, neboť je vyvolána nevědomě (Kalina aj, 2008).

4. Sociální vlivy

Další příčinou abúzu psychotropních látek je vliv sociálního prostředí, ve kterém se jedinec nachází. Rizikovou skupinou jsou adolescenti, jejichž hodnoty a postoje ovlivňují vrstevníci. Droga nebo alkohol ovlivňují prožívání adolescentů. Například při požití alkoholu dochází k redukci tenzi a anxiety. Psychotropní látka je také důvodem setkávání mladých lidí, je to způsob jejich začlenění do kolektivu a prostředek komunikace. Jako další příčinu vzniku závislosti J. Kalina (2008) spatřuje v rodině. V důsledku snížení její významu dochází k frustracím a zklamání. Drogy alkohol jsou potom prostředkem k úniku, jehož dalším „benifitem“ jsou také sexuální promiskuita, zábava a násilí. Je nutné zmínit existenci dalších modelů, které operují s nevědomými obsahy vědomí a subjektivním prožíváním minulosti a budoucnosti. Jedná se o modely psychodynamické a komprehenzivní, fenomelogické a psychodynamické. K psychodynamickým modelům patří například koncepce psychoanalytické a egopsychologické. Přičemž podle psychoanalytického konceptu vzniká závislost na základě nevědomých konfliktů, odehrávajících se na púdovém základě. Z této koncepce také vychází léčba, zakládající se na zvědomění potlačených obsahů. Jejich odhalení a identifikace je krokem k vyřešení problému. Komprehenzivní fenomelogické a psychodynamické

modely se dají popsat v sedmi dimenzích, v nichž figurují ego a superego a jejich proměny.

Důsledky drogové závislosti

Dopad abúzu drog se projevuje téměř ve všech životních oblastech jednotlivce. K zdravotnímu dopadu abúzu drog bychom mohli přiřadit zhoršení paměti a reflexů, špatná orientace, strach, různé fobie, nespavost, nechut' k jídlu, poruchy ledvin, jater či mozku, poruchy vidění a sluchu, vyčerpanost. Mimo jiné bychom sem mohli zahrnout nebezpečí použití injekčních materiálů. V tomto případě uživateli hrozí otrava krve, sexuálně přenosné nemoci nebo žloutenka. Sociální dopady se většinou objevují v sociální izolaci

a nezájmu o okruh lidí, se kterými se uživatel běžně stýkal. Jelikož veškerá pozornost uživatele je zaměřená na psychoaktivní látku, dochází k rapidnímu úbytku jeho dřívějších zájmů. Je také nutné podotknout, že mnozí uživatelé drog se dopouštějí i jiných sociálně patologických forem chování, například krádeže, aby se dostali ke zdroji peněz a mohli si drogu pořídit.

Léčba drogové závislosti

léčba drogové závislosti se zaměřuje na psychologický, fyzický a sociální aspekt závislosti. Většinou jde o kombinaci psychologické léčby s léčbou farmakologickou.

Psychologická léčba

Psychologická léčba zahraje v sobě práci s psychologem, nebo psychiatrem. Odehrává se prostřednictvím psychoterapií. Cíle léčby jsou zaměřené na opětovné zapojení jedince do společenského života. Často se zde můžeme setkat s kognitivně – behaviorálním přístupem, kdy se uživatel učí zvládání obtížných životních situací bez používání drog. V rámci kombinace léčebných postupů psychoterapie je tato léčba doprovázena například substituční metodou, nahrazující drogu slabší látkou.

V rámci farmakologické léčby se používají následující postupy

1. **Detoxifikace:** Odstranění abstinčních příznaků pomocí pomalého snižování dávek
2. **Substituce:** Psychoaktivní látka je nahrazena takovou látkou, která je méně škodlivá, zároveň nevyvolává abstinční příznaky. Dávky substituční látky se vysazují postupně.
3. **Prevence lapsů se zakládá na požití látek měnících subjektivní pocity uživatele po požití drogy, obsahuje několik metod:**
  - Látky používané místo drog snižující jejich pozitivní účinek, tudíž po požití drog nedochází ke stavu, na který byl uživatel zvyklý, což zmenšuje touhu po droze.
  - Látky způsobují negativní účinek drog. Metoda není tak často používána.
  - Používání anti-cravingových látek snižujících touhu po droze .
  - Používání antidepresiv.

2. 5. Zkušenosti ze zahraničí

2.5.1. Sociální služby

Služby pro rizikové děti a mládež

V některých západních zemích pobyt v náhradní rodině může sanovat ústavní pobyt. Dospělí, kteří mají pečovat o dítě jsou v takovém případě zaškoleni a supervidováni (Matoušek, 2007). Programy poskytující pomoc pěstounským rodinám se v zahraničí nazývají mentoringové, jejich důležitou součástí jsou dobrovolníci. Pro srovnání některé neziskové organizace v Čechách vyvíjejí iniciativu pracovat s pěstouny v rámci projektů poskytovaných z dotačních zdrojů Evropské Unie. Jelikož se ale v roce 2015 změní systém přerozdělování dotací, je otázkou, zda nakonec dojde ke skutkové podstatě.

Poměrně zajímavou problematikou je otázka kompetence orgánů, poskytující pomoc sociálně znevýhodněným jedincům. Například v Nizozemsku je problematická mládež předmětem zájmu měst, které mimo jiné poskytují projekty pro výše uvedenou cílovou skupinu.

V rámci komunitního plánování za zmínku stojí Anglické město Birmingham, ve kterém probíhá program Bezpečnějšího okolí (Birmingham Safer Neighbourhood Programme). V rámci programu byli sestavené komunitní tematické skupiny, jejichž cílem bylo vytvoření akčních plánů, vztahujících se k hlavním problematikám na lokální úrovni. (Matoušek, 2007).

Služby pro rodiny s dětmi

V zahraničí bychom se mohli setkat s programy pro rodiče, kteří nevhodně zacházejí se svými dětmi. Programy mají podobu skupinových sezení, při kterých jsou použity kognitivně behaviorální postupy. Jedním z hlavních cílů podobných programů je naučit klienty nést zodpovědnost za své jednání, a tím zamezit situaci, kdy dospělí obviňují ostatní členy rodiny z nezdarů. Dalším cílem je rozvoj empatie a schopnosti porozumět druhým. Programy mohou být alternativou trestu odnětí svobody.

V některých zemích působí školní sociální pracovník, který je v podstatě jakousi spojkou mezi dítětem, nebo skupinou dětí a rodinou. Kompetence takového sociálního pracovníka sahají do různých oblastí, například při práci s jednotlivým dítětem, nebo jeho rodinou.

Vzdělávání

Vzdělávání jedinců ze sociálně znevýhodněného prostředí je ovlivňováno mnoha faktory. Například Belgický školský systém se přizpůsobuje požadavkem dětí z rodin, kteří vedou kočovný způsob života. U takových dětí je zapotřebí posoudit znalostní úroveň žáků a navázat na práci, kterou odvedli učitele z míst, ve kterých se Romové zdržovali. Jelikož Belgie je poměrně otevřenou zemí, důležitou součástí každého vysokoškolského studia je multikulturalismus.

Dle E. Šotolové (2008), která popisuje Rakouské školství, od roku 1993 umožňuje tento školský systém integrované vzdělávání, které se mimo jiné týká dětí z jiného sociokulturního prostředí, jejichž mateřským jazykem není Němčina. Rakouský školský systém také podporuje mateřský jazyk romů a snaží se o uchování kulturních hodnoty žáků.

2. ŽIVOT MLÁDEŽE V SOCIÁLNĚ VYLUČOVANÝCH SKUPINÁCH

Pro romské rodiny Šluknovského regionu je poslední dobou dost problematické umístit své děti do předškolního zařízení. Na vině je plná kapacita školek, ale také vysoká úroveň segregace a negace ze strany majority. Podobný problém bychom mohli vyhledat i v případě primárního vzdělávání. Pokud bychom měli citovat některé pedagogické pracovníky jsou doslova radi, když romský žák onemocní a nedochází do školy. Důvodem k takovému postoji jsou převážně výchovně vzdělávací problémy dětí z minoritních společností. Romské žáci mají obrovskou absenci a některé z nich vůbec nechtějí řádně zahájit školní docházku a zůstávají doma.

Výzkumy provedené v České Republice ukázali, že ve srovnání s majoritní společností romské děti častěji propadají. Jejich chování je klasifikováno druhým, nebo třetím stupněm. Je také frekventovanější předčasné ukončení školní docházky, nebo přeřazení do základních škol praktických. Také jsou časté případy kdy je dítě do praktických škol zařazené na počtu školní docházky. Některé Romští studenti se dostanou do učebních oborů, dokončí tento obor ale velmi male množství Romů, převážně vzdají docházku ihned na jejím začátku. V Šluknovském regionu romští děti v nejlepším případě dokončí povinnou školní docházku.

Poměrně palčivou otázkou v problematice výchovy romských dětí je nedostatečné pokrytí jejich volného času. V sociálně vyloučené lokalitě mládež tráví převážnou část dne. V podstatě tu dochází k tomu, že jedinci a skupiny, které vykazují sociálně patologické chování jsou jednou z primárních a většinou referenčních skupin. Ve městech Šluknovského regionu je poměrně málo volnočasových klubů pro mládež, nebo jsou většinou zřízené pro majoritu. Například ve Varnsdorfu, kde otázka sociálního vyloučení je poměrně palčivá, neexistuje žádné volnočasové zařízení pro děti a mládež. Jediným volnočasovým zařízením byl nízkoprahový klub v budově bývalé ubytovny, nyní je v zchátralém stavu. Nízkoprahové zařízení se ale potýkalo s jiným problémem, děti a mladiství, které docházeli do klubu se nesnesli s jejími vrstevníky z jiných částí Varnsdorfu, nazývaných Mandaváci (pojmenovaných podle místí řeky Mandavy). Proto klub mohla navštěvovat jen jedná mládežnická skupiny. Tento problém je zcela typický pro Varnsdorf. Mohli bychom tu najít několik skupin Romů, některé z těchto skupin se často dostávají do potyček.

2. 2. Vliv sociálního vyloučení na mravní výchovu a životní perspektivy mládeže

Strukturální faktory mají velký podíl na situaci Romské komunity v sociálně vyloučených lokalitách, jejíž normy se neztotožňují s normy majoritní společnosti. Tady narážíme na další problém, který bych označila za jedením z primárního problému prohloubení sociálního vyloučení – o mravním úpadku. U mladší generace

Romu bychom mohli zaznamenat poměrně velký mravní deficit. Poněkud znepokojivé je to, že se hodnoty a postoje Romů vedli k určitému způsobu chování již několika po několik generací. Pokud se podíváme na pasivní přístup k pracovnímu poměru ve vztahu s drogovou problematiku a prostituci, které díky hranicím s Německým vynášejí poměrně dost peněz, dostaneme celý spektrum sociálně patologických vzorců chování, které jsou pro Šluknovský region charakteristické.

Jak již bylo zmíněné výše, vzdělání pro Romské děti zdaleka není hlavní prioritou. Příčinou tohoto přístupu je neatraktivnost vzdělávacího procesu. Romské rodiny nepodporují své děti v plnění školních povinností a posílají děti do školy jen tehdy, když v rámci sankcí za nedodržení povinné školní docházky rodiče mohou přijít o dávky státní sociální podpory. Autorka E. Šotolová (2008, s. 51). uvádí, že Romové „jsou orientováni hmotně“. V hodnotovém systému Romů škola a vzdělávání má velmi nízké postavení. Je také nutné podotknout, že Romské rodiny často spatřují v školních institucích nepřítele, který nutí jejich děti platit školní pomůcky a jiné náklady. Komunikace se školou se často omezuje jen na omluvení z hodin, nebo v případech potřeby navštívit poradenská zařízení. (Šotolová, 2008).

Hodnotový systém rodiny udává obrovský akcent na sebepojetí dětí a na jejich budoucí vztah k sobě i ostatním. V rodině dítě ověřuje, jak je akceptováno druhými lidmi a co je žádoucí a co ne (Sedláčková, 2009). Rodiny, které se nacházejí v sociálním vyloučení akceptují odlišné věci, než majoritní společnost a proto zamýšlení nad tím, jak pracovat s obrovskou skupinou dětí a mladistvých rodiny kterých akceptují dětskou prostitucí, krádeže a zanedbávání povinné školní docházky je poměrně děsivé.

Z nevzdělaností plyne řada potíží včetně nezaměstnaností. Pokud se opět odkážeme na předchozí kapitolu, problémy na trhu práce pro Romské menšiny vyplývají z jejich nedostačujícího vzdělání. Pracovní trh už ale také není pro Romy prioritní, tudíž,

pokud Romská rodina má dostačující příjem pocházející z dávek sociálního zabezpečení, pravděpodobně nebude nabádat své dítě k vyvíjejí větší snahy ve škole a k následnému vyhledávání práce.

V Romských rodinách je normální mít velký počet dětí a těhotenství je vitáno v poměrně nízkém věku. Tento postoj k ženské roli má dopad na výchovu dívek a následně na jejich budoucí život v sociálně vyloučené lokalitě. Průměrný věk pro pořízení prvního potomka v sociálně vyloučených lokalitách je poměrně nízký. Systém sociálních dávek jen umocňuje tento postoj, který opět redukuje význam vzdělávání.

Díky teritoriální hranici mezi majoritou a minoritou, mládež přichází o veškerou alternativu sociálně patologického chování. Nepřichází do kontaktu s majoritou a nemá možnost podílet se na tvorbě pracovních a kulturních hodnot. V otázce výchovy a vzdělání romských dětí strukturální faktory sehráli negativní roli. Přes veškeré snahy oddělení sociálně právní ochrany dětí, nebo občanských sdružení, které se v rámci vzájemné spolupráce snaží o redukcích případů umístění dětí do státních výchovných zařízení, počet těchto dětí stále stoupá. Výzkum pocházející z roku 2013 porovnával příčiny umístění romských dětí do ústavní péče a odhalil fakta, které svědčí o disfunkčnosti rodin ve Šluknovském regionu. V roce 2013 počet dětí, příčinou jejichž umístění do dětských domovu Severočeského regionu bylo zanedbání péče převyšoval počet dětí, které byli umístěné do dětských domovu z důvodů týrání. Poruchy chování, nepříznivá situace rodiny a absence potřebné péče byli nejčastějším opakujícím se důvodem pro podání návrhu na nařízení ústavní výchovy. Sociálně a ekonomická slabá rodina je často nepodnětná pro výchovu dětí, proto v praxi často dochází k tomu, že děti zanedbávají pravidelnou školní docházku, přestávají respektovat autority a jejich chování začíná mít náznak sociálně patologických jevů, což nakonec vede ke vzniku poruch chování. Poté se děti stávají nezvladatelní. Rodiče nestačí na její výchovu, neboť ani oni sami nedisponují dostatkem prostředku a znalostí potřebných k vyřešení této situaci. Následně jsou děti umístěovány do ústavních zařízení. Nejvyšší procento dětí při tom končí v dětských domovech, což naznačuje to, že příčinou pro umístění tkví právě v nízkém sociálně

ekonomickém statusu rodiny. Jedním z faktorů onoho fenoménu je chudoba, která může být hlavní příčinou nefunkčnosti rodiny. Je ale zapotřebí rozlišit, jaká příčina hraje hlavní roli ve snížené schopnosti rodičů poskytnout dětem potřebnou péči a zda se jedná o chudobu, nebo o vliv kulturních vzorců chování, které se objevují v rámci minority.

Jako příklad jevů, který se v sociálně vyloučených lokalitách začíná stávat normou bych moha uvést příklad dětské prostituce. Tato problematika se šíří s nebezpečnou rychlostí a pořád přibývá případů, kdy romské rodiny s poměrně velkým rodinným příjmem „opatřují“ svým dětem přivýdělek v podobě prostituce, kdy sami rodiče navazují kontakt se zájemcem a podporují své děti v této činnosti, aby takovým způsobem přilepšili svou finanční situaci. Pokud se vrátím k teorii kulturního přenosu – je otázkou nakolik je tento jev pro romskou rodinu ze Šluknovského regionu normální.

Dalším smutným dopadem podobné segregaci Romů v sociálně vyloučené lokalitě ale také tkví v tom, že romská mládež začíná postupně ztrácet své kulturní hodnoty a romská kultura včetně romského jazyka a tradic se v rámci sociální exkluzi postupně vytrácí. Jeden ze staršího Romu v rozhovoru poznamenal, že z chvílí se romské děti nebudou mít ni, za co by mohli být za pyšní). Tím se dostáváme k zajímavé k Romské etnicitě a k otázce co je vlastně etnicita a jakým způsobem může mít vliv na život Romské mládeže a jaké druhy chování může vyvolávat, nebo podporovat.

T. H. Eriksen (2007, s. 105) popsal etnicitu jako koncept. *„Etnicita je totiž zejména a především koncept, nikoli přirozený fenomén.“* Eriksen (2007, s. 105) dále dělí etnicitu na relační a situační: *„etnický charakter sociální interakce je tudíž závislý na dané situaci. Jinými slovy - etnicita není permanentní přirozenou kvalitou.“* Tímto autor poukazuje na dynamický proces, který se může nějakým způsobem formovat. Muže mít spoustu determinantu a měnit se například v kontextu s politickou situací (Eriksen, 2007).

3. ZAMĚŘENÍ PREVENCE

Obecně pojem prevence označuje předcházení něčemu a ochranu před něčím. Z hlediska sociální práce bychom ale pojem prevence mohli definovat následujícím způsobem:

„Prevence je souborem opatření, jimiž se předchází sociálnímu selhání, a to zejména těm typům selhání, které ohrožují základní hodnoty společnosti (kriminálnost, prostituce, toxikomanie, xenofobie, rasismus, sociální parazitismus násilí apod.)

Přibližně od roku 1950 byla prevence dělena jen na primární a sekundární. Pojem terciární prevence se začal používat od roku 1960.

Primární prevence

Je zaměřená na celou sledovanou populaci, dělí se na nescifickou (která podporuje žádoucí formy chování) a specifickou (se zaměřením na konkrétní rizika). Úkol primární prevence tkví v rozpoznání a zajištění včasné intervence v případech sociálního selhání. Ve vztahu k sociální práci může být primární prevence může být zaměřená například na případy domácího násilí, týrání a zneužívání dětí, ohrožování mravní výchovy dětí atd. Cíl primární prevence nespočívá jen v předcházení těmto nežádoucím jevům, ale hlavně v nastavení podmínek pro sociálně příznivé chování prostřednictvím hodnotové orientace a zdravého životního stylu.

Primární prevence se dělí na nescifickou a specifickou. Nescifická primární prevence zahrnuje všechny aktivity podporující zdravý životní styl a osvojování pozitivního sociálního chování. Tyto aktivity spočívají ve smysluplném využívání a organizování volného času. V rámci zájmových, sportovních a jiných aktivit dochází k dodržování určitých společenských pravidel. Takovým způsobem přispívá nescifická primární prevence k zdravému rozvoji osobnosti a k odpovědnosti za sebe

a za své jednání. Nespecifické programy nelze vztahovat k určitému fenoménu, jehož výskytu se program snaží předcházet (působí obecně, nespecificky) (MŠMT, 2009).

Za specifickou primární prevencí bychom mohli označit činnosti se specifickým selektivním zaměřením na předcházení a omezování výskytu jednotlivých forem rizikového chování u dětí a mládeže. Programy specifické primární prevence jsou všechny takové programy, které by neexistovaly, kdyby neexistoval problém rizikových projevů chování (MŠMT, 2009)[2].

M. Černý (2010) popisuje specifika specifické primární prevence, jejíž programy a aktivity by měli mít jasně definovanou cílovou skupinu, u které se vyskytuje rizikové chování. Dále by měly mít jasnou časovou a prostorovou ohraničenost realizace (na ose: zmapování potřeb, plán programu a jeho příprava, provedení a zhodnocení programu a jeho návaznost). Z hlediska adiktologie někteří autoři člení specifickou primární prevence na tři další úrovně Všeobecná primární prevence zohledňuje pouze věkové složení a specifika související se sociálními nebo jinými faktory. Programy poskytované v rámci této prevence počítají s větším počtem osob (např. třída). Program může realizovat školní metodik prevence. Program může být zaměřen například na drogovou problematiku. V podstatě se jedná o tematické programy se zpracovanou metodikou. (Černý, 2010).

Selektivní primární prevence je zaměřena na skupiny osob, které se nacházejí pod působením rizikových faktorů, více než jiné skupiny populace, tudíž jsou ohrožené vznikem nežádoucího chování. Identifikace rizikových skupin probíhá na základě biologických, psychologických, sociálních nebo environmentálních rizikových faktorů. Další důležitý vliv na vznik patologií mají věk, pohlaví, rodinná anamnéza, místo bydliště nebo úroveň sociálního znevýhodnění (Gallà, 2005). Většinou s takovými skupinami spolupracuje preventiva vzdělaný v oboru (například v oblastech speciální pedagogiky, psychologie, atd.) Práce s ohroženými jednotlivci probíhá většinou v menších skupinách nebo jednotlivě. V rámci selektivní primární prevence se cílové

skupině poskytují různé intenzivní sociálně-psychologické skupinové programy, které posilují sociální dovednosti, sebehodnocení, komunikaci, vztahy atd.

Indikovaná primární prevence by se měla poskytovat v případech výskytu projevů rizikového chování, nebo v případech, kdy jedince, nebo skupinu výrazně ohrožují rizikové faktory. Indikovaná primární prevence již vyžaduje intervenci ze strany vzdělaného preventivy např. speciálního pedagoga, psychologa, nebo adiktologa. V takových případech se v rámci indikované primární prevence snaží podchytit problém v jeho základech a správně identifikovat adekvátnost specifických intervencí, které se následně ihned aplikují. Cílem indikované prevence už tím pádem není jen např. oddálení mentální bulimií, ale snížení frekvence četností zvracení po požití jídla a zmírnění zdravotních a psychických následku.

Sekundární prevence

Je zaměřena na jednotlivce a skupiny, u nichž je vyšší riziko sociálního selhání, popřípadě k sociálnímu selhávání dochází a jeho míra zatím není indikována. Prevence zahrnuje depistáž a nápravu nežádoucích jevů. Cílem této prevence je detekce počátečních stadií sociálního selhání, což následně vede k lepší prognóze a účinnější spolupráci s ohroženým jedincem nebo skupinou v rámci nápravy. Sekundární prevenci poskytují zejména krizová centra, střediska výchovné péče pro děti a mládež, školská zařízení pro výkon ústavní a ochranné výchovy. Prevence se poskytuje prostřednictvím informativních schůzek, poradenství, krizové intervence, psychoterapie, rodinné terapie a psychologické péči.

Terciární prevence

Se provádí v případě osob, či skupin, u nichž už došlo k sociálnímu selhání. Prevence je zaměřena na minimalizaci následků nežádoucích jevů.

3. 1. Perspektivy rozvoje sociální prevence a neintencionální výchovy mládeže

Z pozice terénního sociálního pracovníka, který má každodenní styk s jedinci v sociálním vyloučení musím zdůraznit význam výchovného působení na jedince v sociálním vyloučení. Z hlediska formování hodnot a postojů je důležité zamyslet se nejen nad materiálním pokrytí potřeb jedinců, či skupin (ať už ohrožených nebo již zasažených sociálním vyloučením). V rámci primární socializaci Romské děti vrůstají do sociálního vyloučení“. Děti přejímají hodnoty a postoje rodičů, své primární skupiny. Subkultura Romů v sociálně vyloučené lokalitě předurčuje Romské děti k patologickému chování. Kulturní přenos tady bohužel hraje zápornou roli (teorie kulturního přenosu). Hodnoty a postoje rodičů jsou značně ovlivňovány dosavadní situací. Sociálně vyloučená lokalita ve Varnsdorfu je důkazem selhání sociálního systému, který dovedl obyvatele této lokality ke stavu jakési anomie. Hodnoty Romů ze sociálně vyloučených lokalit se mění poměrně velkou rychlostí, důkazem toho, jsou výpovědi starousedlíků – nositelů jiných hodnot. Dalo by se říct, že hodnoty a postoje Romů v sociálně vyloučené lokalitě jsou determinovány situační daností. Jsou determinovány sociální politikou států, problematikou bydlení a pracovního uplatnění. Nemalou roli zde hraje etnicita, v jejím rozsáhlejší pojetí, než jen přirozená kvalita. Pro pochopení života mládeže ze sociálně vyloučených lokalit, jejich světonázoru, jejich hodnot a postojů, jejich priorit je nezbytné pochopit životní styl dospělých a vysvětlit jejich chování v určitých životních situacích. To je jedním ze základních kroků jak sociální prevence, tak i neintencionální výchovy mládeže.

Některé postoje Romů, mohou zapříčinit neadekvátnost jejich participaci na společenském životě. Z hlediska sociální práce je zapotřebí znát determinanty sociálního vyloučení a opatření všech zainteresovaných složek, vedoucí k předcházení vzniku sociální exkluze, nebo její nápravy.

Je těžké se snažit napravit mládež, pokud jejich rodiče, neuznávají hodnoty a normy, které se v rámci výchovného působení snažíme vštípit jejím dětem. Je ale otázkou nakolik restriktivní by měli být opatření týkající se postojů a hodnot dospělých představitelů Romské komunity.

Jako jeden z nejúčinnějších opatření z hlediska zaměstnanosti Romů v sociálně vyloučené lokalitě je změna sociálního systému. Práce by mohla nabýt hodnotu, jen tehdy, pokud by byla zapotřebí. Vytvořením pracovních míst a představení systému sociálních dávek by vyřešil spoustu potíží, včetně segregace minority. Volný čas, který vzniká na úkor nezaměstnanosti a je často vynakládán na práci na černo, nebo páčání sociálně patologických jevů by najednou byl tráven smysluplně. Malý počet pracujících Romů spojuje svou hodnot s prací. Pracovní poměr dospělých by měl obrovský dopad na celou skupinu mladých lidí a umožnil zprostředkování kladného vzoru.

S ohledem na materiální založení Romů, pracovní činnost byla dříve v dobách socialismu brána jako nezbytná součást života. Nebo jako prostředek k integraci do majoritní společnosti. Tudíž výchovný proces, působící na mládež by měl nabízet určité benefity, které přináší pracovní činnost, nebo promítnout pracovní proces do jiné činnosti, kterou Romská komunita ráda vykonává. Příkladem dobré praxe může být projekt poskytující volnočasové aktivity, poskytující organizace Kostka. Uživatelé služby zde mohou navštěvovat kroužek vaření, na kterém se vaří Romská jídla, nebo různé rukodělné práce. Benifitem za návštěvu těchto volnočasových kroužku jsou stravenky, které se vydávají na základě prezence. Z iniciativy Kostky byla dokonce vydaná publikace Romských receptu, což bezesporu posloužilo jako motivační prvek.

Dalším důležitým aspektem neintencionální výchovy je kladný vzor, přičemž nositelem kladných vlastností by měl být někdo, kdo je nositelem podobných kulturních tradic, proto Romské děti a mládež mají problémy s důvěrou k lidem neromského původu. Jako sociálnímu pracovníkovi se mi v praxi osvědčila znalost Romských kulturních tradic. Také pro mě bylo zajímavým zjištěním, že někteří

Romové uvítali mou spolupráci jen proto, že jsem Ruského původu, přičemž svůj postoj odůvodnil tím, že podle jejímu názoru Rusové mají k Romům blíž a chápou jejich duši. Tím se dostávám k dalšímu poměrně důležitému bodu, otázce etnicity a autenticity. Výchovné a preventivní působení by mělo působit takovým způsobem, aby nijak neurážela autenticitu Romů. Aby uchovávalo a rozvíjelo jejich identitu a odkazovalo na její původ a historii. Vzhledem rychle mizející kultuře Romů bych považovala za podstatné promítnout do preventivní, nebo výchovné práce prvky k jejímu uchování a posilování. V sociálně vyloučených lokalitách nejsou instituce poskytující výuku Romštiny. Propagační materiály organizací, které nabízejí pomoc lidem v sociálním vyloučení jsou k nalezení jen v Českém znění. Celkově chybějí aktivity, zaměřené na podporu Romské kultury. Pozoruhodným projektem v této oblasti byl projekt Romský Mentor, který na území České Republiky poskytovala organizace Romea. Podstatou projektu byla práce s dětmi a mládeží z minoritní společností pod vedením pedagogického pracovníka, úkolem kterého byla edukační složka projektu a Romského Mentora – představitele kladných hodnot. Romským mentorem byl Rom, který se dokázal prosadit v nějaké oblasti. Projektu se účastnili Romské spisovatele, výtvarníci, nebo tanečníci. Z hlediska neintencionální výchovy bych tento projekt považovala za úspěšný.

Dalším důležitým kritériem pro realizaci prevenci, nebo neintencionální výchovy bych považovala financování sociálních služeb. V Šluknovském regionu je nedostatek sociálních pracovníků, kteří většinou odcházejí do větších měst z hlediska perspektivnějšího platu. Nedostatek profesionálního obsazení není problémem jen nestátních organizací. Pokles zájemců o vykonávání práce v sociální sféře se projevuje například na oddělení OSPOD, jehož zaměstnanci nestíhají chodit do terénu, kvůli malé kapacitě pracovních míst. Tento jev se negativně odráží na depistáží problematických rodin a tím pádem zbožňuje zahájení preventivních opatření.

Úbytek sociálních pracovníků je také spojen s uspokojování jejich pracovních a jiných potřeb. Potíže nastávají jak při naplňování motivačních faktorů pracovních odměn v podobě firemních benefitů, platových a pracovních podmínek, nebo vztahy

s podřízenými a nadřízenými. Problematické je také pokrytí faktorů motivačních. Jelikož při práci v sociálně vyloučené lokalitě pocit úspěchu a uspokojení z provedené práce se dostává velice pomalu. Pracovní pokroky ze subjektivního hlediska zaměstnanců sociálních služeb zdají být téměř nerozeznatelné, proto se při této práci můžeme často setkat ze syndromem vyhoření. Celková demotivace zaměstnanců v sociálních službách se projevuje v poklesu jejích snahy.

3. 2. Teoretická východiska preventivního působení

Utrpení vytváří plodné napětí mezi tím co je a co má být.

Jak již bylo uvedeno výše, sociální exkluze je dynamickým procesem, který má mnoho determinantů. Determinanty vyloučení jsou různorodé stejně tak jako náhled na samotný pojem sociální exkluze. Jakým způsobem můžeme ovlivnit společenské vědomí, abychom umožnili soužití občanů ohrožených i neohrožených sociální exkluzí?

Důležitou otázkou je nakolik sociální horizontální ovlivňuje vertikální a co to v podstatě znamená pro lidi, kteří se mohou ocitnout v sociálním vyloučení. Další otázkou je, zdá při změně některých proměnných lze zabránit onomu fenoménu a učinit preventivní opatření ještě před samotným vznikem sociálně patologického chování v již existujícím sociálním vyloučení? Jaké sociálně patologické jevy se mohou objevit v sociálně vyloučených lokalitách a jaké proměnné mají vliv na jejich vznik?

Vzhledem k tomu, že sociálně patologické jevy se rozrůznily do mnoha podob, je také zapotřebí pružně reagovat preventivním opatřením, které je adekvátní vzhledem k variabilitě sociálně patologických jevů. Při tvorbě preventivních programů je zapotřebí vycházet z exaktních poznatků lokality a všech jejích specifik a to skladby obyvatel, pracovních a vzdělávacích příležitosti, dostupnosti služeb a názorovému spektru majoritní

a minoritní společnosti. Teprve poté lze zjistit specifické požadavky každého regionu a následně adekvátně reagovat. Pro stanovení potřeb a priorit lze přemýšlet nad patřičným preventivním působením (ať už tu jde o prevenci primární, sekundární nebo terciární). Je také nutno podotknout, že absence stanovení adekvátních potřeb může být problémem u projektů, které se poskytují nejen na území Šluknovského regionu. Projekty by měli reagovat na skutečný stav sociálně vyloučených lokalit a spolupracovat s cílovou kategorií takovým způsobem, který potřebuje. Neznalost terénu je kámen úrazu takových projektů, které ve snaze „zavděčit se“ poskytovateli dotačních zdrojů se ocitnou pod obrovským tlakem, vykázat co nejlepší výsledky. Způsoby vykazování výsledků v takových projektech se zakládají na kvantitativních datech, která slouží jako ukazatele efektivity. Na druhou stranu je otázkou jakým způsobem lze docílit požadovaných kvantitativních výsledků v lokalitě, kde je tento požadavek neadekvátní vzhledem k charakterovým vlastnostem cílové skupiny. Například pokud v sociálně vyloučené lokalitě je organizace, která poskytuje fotokroužek, který má navštěvovat deset stálých uživatelů, a jedním z hlavních indikátorů je počet klientů, je na pováženu, zda takový způsob intervence, má nějaký vliv na cílovou kategorii, která potřebuje terciární prevenci.

Preventivní působení by mělo:

- 1. Vycházet z analýzy jevu, kterému je třeba předcházet, nebo výskyt kterého je třeba omezovat, z poznání jeho příčin a podmínek,*
- 2. přistupovat k analyzovanému jevu z hodnotícího hlediska individuálního, skupinového, celospolečenského,*
- 3. orientovat se do budoucnosti a uvažovat s prognózou pravděpodobnosti výskytu uvažovaného jevu,*
- 4. být záměrným působením z pohledu cílů a výběru metod a forem působení (Emmerová, 2007 s. 64-65).“*

Etnicita je totiž zejména a především koncept, nikoli přirozený fenomén. Tudíž preventivní opatření by měla být adekvátní vzhledem k cílové kategorii. Jakým

způsobem se ale musí zohlednit etnicita? Etnicitu můžeme chápat jako univerzální sociální fenomén, nebo jako moderní kulturní konstrukt. Eriksen (Eriksen 2007 s. 105) dělí etnicitu na relační a situační: „*etnický charakter sociální interakce je tudíž závislý na dané situaci. Jinými slovy - etnicita není permanentní přirozenou kvalitou*“.

Romové v sociálně vyloučených lokalitách bezesporu mají specifické vlastnosti. Na druhou stranu je otázkou situační danosti, jakým způsobem se tyto vlastnosti projeví. Například u Romských dívek by se měl zohlednit postoj k zakládání rodin. Obrovský počet dívek zahájí intimní život již v raném věku. Proto by bylo vhodné pro tuto cílovou kategorii nějakým způsobem poukázat na možná rizika, které mohou vzniknout sexuální nezdrženlivostí. Protože poměrně velký počet dívek v sociálně vyloučené lokalitě se živí prostitucí, zde by byla vhodná spíše terciární prevence zaměřená na dopady hypersexuality.

3.3. Státní a nestátní organizace v regionu

Popis státních organizací působících na území Šluknovského regionu

V České republice jsou státními orgány pečujícími o děti oddělení sociálně právní ochrany dětí v obcích s rozšířenou působností. Činnost těchto orgánů spočívá v prověřování špatného zacházení rodičů s dítětem, navrhování dalších opatření včetně omezení, zbavují a pozastavují rodičovskou odpovědnost a navrhují ústavní výchovu. K dalším činnostem také patří činnost kontrolní. Dále oddělení sociálně právní ochrany dětí vydává rozhodnutí o nezájmu o dítě ze strany rodiče. V době, kdy v rodině dochází k rozvodu se může stát pracovník oddělení sociálně právní ochrany dětí kolizním opatrovníkem dítěte.

Tyto úkony jsou ve Šluknovském regionu jsou realizovány ve městech Rumburk a Varnsdorf. Obě oddělení spolupracují s neziskovými organizacemi v regionu a stýkají se stejnými rodinami. Spolupráce s oddělením sociálně právní ochrany dětí je také činností některých terénních programů, poskytovaných

neziskovými organizacemi. Například projekt zaměřený na terénní práce ve městě Varnsdorf realizovaný v rámci individuálního projektu Ústeckého kraje Podpora integrace romské komunity v Ústeckém kraji 2., stavěl na spolupráci terénních sociálních pracovníků a zaměstnanců oddělení sociálně právní ochrany dětí Varnsdorf.

Tato spolupráce ale nemusí být realizována jen v rámci projektu. Například sociální pracovníci neziskových organizací se poměrně často setkávali s oddělením sociálně právní ochrany dětí v zájmu dětí a rodiny. K takovým setkáváním může docházet v případě, že státní organ péče o dítě disponuje informacemi o oblastech, které jsou v určitých rodinách problematické a tato informace může být pro sociálního pracovníka a neziskovou organizaci velmi podstatná. Vzhledem k tomu, že státní organizace působí jako restriktivní složka, je velmi důležité, jakým způsobem se nastaví její spolupráce s neziskovými organizacemi v regionu, které převážně působí na základě dobrovolnosti. Pokud je spolupráce nastavená dobře, má to příznivý vliv na efektivitu působení na cílovou kategorii.

Poněkud problematická zde ale byla otázka předávání vzájemné informace (Zákon o sociálních službách - č. 108/2006 Sb., § 100, ods. 1 online).

Jsou také známý případy, kdy sociální pracovníci využívali svého nerestriktivního postavení v porovnání s postavením oddělení sociálně právní ochrany dětí. Příkladem špatné praxe může být případ, kdy se terénní pracovník v sociálních službách snažil získat klienta na svji stranu prostřednictvím zastrašování a tvrdil, že oddělení sociálně právní ochrany dětí jedná velmi tvrdě a neurvale. Tím se docílil nevraživosti klientů vůči oddělení sociálně právní ochrany dětí, kdy dotyční začali brát tento státní orgán jako jakousi negativní složku, která „se snaží za každou cenu odebrat děti“. Takový přístup práce je zdrojem velmi negativních reakcí a celkově je velmi neefektivní, neboť vytváří „klienta závislého na službě“, ruší celkovou kohezi mezi uživatelem a oddělením sociálně právní ochrany dětí, ale také mezi státními a nestátními

organizacemi. Toto profitování je také zdrojem předsudků a námětem pro zavedení povinné znalosti etického kodexu všech zaměstnanců neziskových organizací.

K dalším státním institucím které poskytují sociální prevenci a podílejí se na mravní výchově mládeže patří orgány Ústavní výchovy. Dle zákona č. 109/2002 Sb., o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a preventivně výchovné péči ve školských zařízeních, ve znění pozdějších předpisů, se výkon ústavní výchovy vykonává v následujících zařízeních:

„Diagnostický ústav

Dětský domov

Dětský domov se školou

Výchovný ústav (zákon č. 109/2002 Sb., online)“.

Tato zařízení plní zejména úkoly: sociální, výchovné a vzdělávací.

Školská zařízení pro výkon ústavní nebo ochranné výchovy a školské zařízení ve školských zařízeních pro preventivní péči musejí zajišťovat základní právo každého dítěte na výchovu a vzdělávání v návaznostech na ústavní principy a mezinárodní smlouvy

o lidských právech a základních svobodách, jimiž je ČR vázána vytvářet podmínky podporující sebedůvěru dítěte a rozvíjet citové stránky jeho osobnosti, umožňující aktivní účast dítěte ve společnosti. S dítětem musí být zacházeno v zájmu plného harmonického rozvoje jeho osobností s ohledem na potřeby jeho věku. Účelem zařízení je zajistit nezletilé osobě od 3 do 18 let, případně zletilé osobě do 19 let, na základě rozhodnutí soudu

o ústavní výchově, ochranné výchově nebo o předběžném opatření náhradní výchovnou péči, v zájmu jejího zdravého vývoje, řádné výchovu a vzdělání (zákon č. 109/2002 Sb., §2, odst. 1, online).

Ve Šluknovském regionu působí následující zařízení ústavní výchovy:

Dětský domov a školní jídelna v Lipové u Šluknova, Dětský domov a Školní jídelna Krásná Lípa a Dětský domov v Jablonném v Podještědí.

3. 5. Popis nestátních organizací působících na území Šluknovského regionu

CEDR – komunitní centrum, občanské sdružení

Rok založení: 2008

Právní subjektivita: Komunitní centrum, občanské sdružení

Popis

Organizace poskytuje jak ambulantní, tak i terénní služby. Cílovou skupinou jsou lidé, kterým hrozí sociální vyloučení nebo lidé u kterých k tomu již došlo. K běžným činnostem organizace patří terénní práce, která proběhla ve městech Jiříkov, Šluknov, Krásná Lípa a Rumburk. Nyní je terénní práce je zaměřena na město Varnsdorf. CEDR o. s. realizoval projekty pro různé věkové kategorie.

Hlavním posláním občanského sdružení CEDR je hledání zdrojů a možností, jak zvládat potíže, které jim brání v důstojném životě ve společnosti. To vše probíhá společně s potřebnými jednotlivci v jejich přirozeném rodinném prostředí.

Činnost organizace:

Projekt Fungující rodina

Projekt „Fungující rodina“ přispíval ke zlepšení poměru rodinné péče o děti a mládež do 18 let na úkor péče ústavní. Projekt byl zaměřen na poskytnutí sociální asistence a poradenství 20 rodinám ze sociálně znevýhodněného prostředí, žijících v sociálně vyloučených lokalitách Šluknovského výběžku, s cílem předejít riziku hrozby

odebrání dítěte či dětí mimo rodinu. Projekt byl reakcí na nárůst počtu sociálně vyloučených lokalit i nárůst počtu odebraných dětí do ústavní péče, ke kterému došlo v regionu Šluknovského výběžku v letech 2009 – 2013. V rámci Fungující rodiny terénní pracovník – mediátor pracoval přímo v přirozeném prostředí rodin a směřoval k odvrácení odebrání dítěte či dětí mimo rodinu. Hlavní činnost mediátora spočívala v poskytování asistence a poradenství při řešení problémů, zvyšování rodičovské kompetence a následném přispívání k začlenění rodin do společnosti. Výsledkem projektu byla stabilizace situace ve 12 rodinách.

Terénní práce

Sociální služby jsou poskytovány jednotlivcům a rodinám vybraných na základě jejich sociálních handicapů. Většinou se jednalo o rodiny, v nichž byl nařízen dohled ze strany oddělení OSPOD. Interakce v rodinách mezi rodinnými příslušníky a širší společností byla nějakým způsobem patologická a mohla vyústit v odebrání dětí do ústavní výchovy. Aktivity, které zajišťovali naše organizace byly zaměřené na pomoc a sociální asistenci ohroženým jedincům.

Azylový dům v Rumburku

Další službou, kterou poskytuje CEDR o. s. Azylový dům v Rumburku pro muže, ženy a matky s dětmi. Uživatelé azylového domu řeší v průběhu svého pobytu za pomoci personálu svoji nepříznivou sociální situaci. Oblasti podpory jsou zaměřeny na vyhledávání vhodného bydlení, pracovního uplatnění a upevňování rodinných vztahů.

Spolupráce s ostatními organizacemi

Co se týče spolupráce s dalšími organizacemi, tady bych, se mohla zmínit o spolupráci se společností Romea, která v České republice zaštitila projekt „Romský lektor“. Projekt byl zaměřen na kooperaci dětí a mladistvých z minoritní a majoritní společnosti při společné činnosti. Cílová skupina měla v rámci interakcí „vytvořit“

nějaké společné dílo. Náplní a koordinací činnosti cílové skupiny se zabýval Romský mentor a pedagogický pracovník, kteří spolu vymýšleli a konzultovali aktivity realizované v rámci projektu. Projekt „Romský mentor“ probíhal v několika městech České republiky. Hlavní činností „Romského mentora“ na Šluknovsku byla dramatická výchova. V rámci aktivit tvořila cílová skupina tvořila divadelní inscenace včetně kulis a kostýmů. Mohla si vyzkoušet nestrukturovaný dramát aj.

Oblastní charity

Ve Šluknovském výběžku působí dvě oblastní charity. Oblastní charita Rumburk a Oblastní charita Šluknov. Ačkoli hlavní poslání obou charit je podobné, jsou patrné rozdíly v přístupu jejich spolupráce s cílovou kategorií a v nabídce služeb. Proto, aby charakter každé organizace nezanikl ve výkladu a vynikla jejich specifika, bude pojednáno o každé Oblastní charitě se pojednává zvlášť. Obě organizace zřizuje Diecézní charita Litoměřice. Je to nezisková humanitární organizace zřizovaná biskupstvím litoměřickým podle Kodexu kanonického práva (kánon 114, 116) jakožto církevní právnická osoba. Je součástí Charity Česká republika a římskokatolické církve.

Oblastní charita Šluknov

Rok založení: 2012

Právní subjektivita: Církevní právnická osoba; Stanovy Oblastní charity Šluknov

Popis

Oblastní charita se nachází ve městech Šluknov a Rumburk. Hlavním posláním charity je pomoci každému, kdo se octl v těžké situaci. Oblastní charita Šluknov vychází z křesťanských hodnot a z přesvědčení, že každý člověk má svou důstojnost. Řídí se pravidly a etický kodexy. Respektuje zájmy a přání člověka a snaží se o individuální přístup k jednotlivci, bez předsudků.

Činnost organizace

Komunitní centrum Ambrela

Komunitní centrum Ambrela je zřízen Oblastní charitou Šluknov a poskytuje následující aktivity:

Nízkoprahové zařízení pro děti a mládež Ambrela

Zařízení pro děti, mládež a mladé dospělé mezi 6 a 26 let ze Šluknova a okolí. Cílová skupina může pravidelně docházet do nízkoprahového zařízení, kde pomocí pracovníků charity mohou řešit své potíže, a takovým způsobem zvyšovat své šance v dalším životě.

Předškolní klub Ambrela

Služba je zaměřená na podporu rodiny, která se nachází v krátkodobě či dlouhodobě náročné životní situaci. Služba pomáhá aktivně řešit tuto situaci a předpokládá spolupráci obou stran. V rámci spolupráce se podporují zdravé vztahy nejen uvnitř rodiny, ale i jejím okolí. V rámci sociálně aktivizační služby pro rodiny s dětmi - Ambrela nabízí pomoc v následujících oblastech:

- Doprovod dětí do školky a školy, na kroužky, podpora dětí při přípravě do školy.
- Asistence při řešení dluhů, exekucí, při hospodaření s penězi, vedení domácnosti a nakupování.
- Návčik rodičovského chování, podpora při rozdělení povinností v rodině, návčik činností potřebných v domácnosti,
- Ochrana práv a svobod.
- Pomoc při vyplňování formulářů, podpora při jednání na úřadech, ve škole, u soudu, při hledání bydlení, zaměstnání.
- Základní sociální poradenství.

Projekt "Domácí úkoly"

Projekt je realizován za podpory sbírky, jež ve svých farnostech v Německu pořádá farář Rolf Laumann z Markt Schwaben. Cílem projektu je pomoci dětem s přípravou domácích úkolů. Motivačním prvkem pro děti je možnost úhrady oběda ve školní jídelně. Doučování probíhá dva krát za týden. Možnost účastnit se projektu mají děti, které vyplnily přihlášku a splňují kritéria pro zařazení do projektu.

Předškolní klub AMBRELA s prvky Montessori

Předškolní klub slouží dětem ze sociálně znevýhodněného prostředí. Zvláštností tohoto předškolního klubu je používání metody Marie Montessori. Předškolní klub je otevřen ve Šluknově již od roku 2012 za pomoci Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy z programu „Podpora integrace romské komunity“. Od začátku jeho fungování se pokoušel předškolní klub se pokoušel o zavedení alternativních metod učení. Nakonec se vedoucí Oblastní charity ve Šluknově Habel rozhodla poskytnout dvěma svým zaměstnankyním kurz Metodiky Marii Montessori. Nyní je metodika běžně používána a je paradoxem, že Oblastní charita Šluknov je jedinou organizací v České republice poskytující Montessori školku pro romské děti.

Předškolní klub je členem Členství ve společnosti Montessori. Cílovou skupinou klubu jsou děti od 3 do 7 let. Provozní doba klubu je od pondělí do čtvrtka.

Charitní šatník

V šatnících je k dispozici sezónní oblečení a boty pro miminka, děti i dospělé, nádobí, příkrývky, ručníky apod. Věci charitě věnují různí dárci z Čech i Německa.

Služby šatníku mohou v podstatě využívat všechny. Poživatelé dávek hmotné nouze, mohou služby šatníku využívat bezplatně. V ostatních případech je oblečení v dispozici za symbolickou cenu. Výtěžek je využíván k financování provozu sociálních služeb, nabízených Oblastní charitou Šluknov.

Spolupráce s ostatními organizacemi

Oblastní charita Šluknov je partnerem projektu Stavební úpravy stávajícího kostela Sv. Šimona a Judy, který bude podpořen z Regionálního operačního programu NUTS II Severozápad dotací ve výši 6.799.197,32 Kč. Cílem projektu je rekonstrukce kostela Sv. Šimona a Judy v Lipové.

Oblastní charita Rumburk

Rok založení: 2008

Právní subjektivita: Církevní právnická osoba; Stanovy Oblastní charity Rumburk

Poskytované služby

Nízkoprahový klub pro děti a mládež

Nízkoprahový klub poskytuje pomoc dětem a mládeži, která se nachází v nepříznivé sociální situaci. Při poskytování pomoci se vychází z individuálních potřeb. Cílem intervencí Nízkoprahového klubu je eliminace a minimalizace rizik, která vyplívají ze stylu života cílové skupiny. Dále se nízkoprahový klub pokouší o umožnění lepší orientace v sociálním prostředí dětí a mládeže a vytváří podmínky vhodné pro vyřešení nepříznivé sociální situace. Cílovou skupinou jsou děti a mládež ve věku od 6 do 26 let. Klub je otevřen od pondělí do pátku.

Občanská poradna Rumburk

Občanská poradna podporuje své uživatele v osobním rozvoji a samostatnosti prostřednictvím sdělování potřebných informací, aktivní pomoci, ale také emoční podporou. Dalším cílem poradny je pomoc cílové skupině při orientaci v pravidlech a povinnostech takovým způsobem, aby došlo k efektivnímu sdělování svých potřeb

a hájení oprávněných zájmů. Cílovou skupinou poradny je každý člověk nacházející se v nepříznivé sociální situaci.

Asistenční služba pro rodiny s dětmi

Služba poskytuje pomoc a podporu rodinám s dětmi, které chtějí zlepšit svoji nepříznivou situaci. Pomoc se poskytuje v přirozeném prostředí rodiny a je zaměřena na její posílení.

Poskytovaná služba má následující oblasti spolupráce s rodinou:

- Výchovné, vzdělávací a aktivizační činnosti
- Zprostředkování kontaktu se společenským prostředím
- Sociálně terapeutické služby
- Pomoc při uplatňování práv, oprávněných zájmů a při obstarávání osobních záležitostí
- Cílovou skupinou služby jsou rodiny s dětmi v nepříznivé sociální situaci.
- Jedná se o rodiče (pěstouny,...) bez omezení věku s dítětem/děťmi do 18 let.

Předškolní klub Předškoláček

V předškolním klubu pravidelně dochází k setkávání dětí z minoritní a majoritní společnosti. Hlavním cílem klubu je zapojení romských dětí do vzdělávacího procesu už v jeho počátečních stádiích a následné zahájení povinné školní docházky. Cílovou skupinou jsou děti ze sociálně znevýhodněného prostředí ve věku od 3 do 7 let.

Projekty

Projekt Zahrady snů

V roce 2008 projekt podpořila **Nadace Vodafone ČR** částkou 100.000,- Kč. Cílem projektu byla úprava pronajatého pozemku na multifunkční zahradu, čímž se docílí aktivizace klientů nízkoprahového zařízení pro děti a mládež „Žijeme spolu“ a zrealizování jejich představ.

Projekt Pryč se samotou

Projekt byl poskytnut občanům v sociální izolaci. Cílem projektu byla aktivace těchto občanů, prostřednictvím přípravy aktivit podporujících participaci ve společnosti a jejich následná realizace.

Další služby

Oblastní charita Rumburk poskytuje další služby zaměřené na různé cílové skupiny.

V rámci ostatních služeb oblastní charita nabízí následující činnosti:

- ***Počítačová studovna***

Studovna byla pořízena v roce 2006, kdy byli upraveny vstupní prostory organizace a místnosti v 1. patře na počítačovou studovnu.

- **Rady, informace a praktická vodítka pro občany, kteří se setkali s náhlou povodní**

Touto službou oblastní charita v Rumburku reagovala na povodně v roce 2010 a 2013.

- **Obecně prospěšné práce**

Komunitní centrum Kostka Krásná Lípa

Charakteristika

Rok založení: 2006

Právní Subjektivita: Komunitní centrum p. o. je příspěvková organizace města Krásná Lípa

Popis

Komunitní centrum Kostka poskytuje služby dětem i dospělým. Podporuje je při řešení jejich životních situací. Poskytuje sociální služby, vzdělávání a zájmové aktivity. Tímto pomáhá cílové skupině vést důstojný a hodnotný život a také zkvalitňuje život v regionu.

Komplexní nabídka služeb komunitního centra pro děti a mládež

Nízkoprahové zařízení pro děti a mládež T-klub

T-klub je volnočasovým zařízením pro děti a mládež, který zahájil svoji činnost na počátku roku 2014, přeměnou běžného klubu pro děti v NZDM. T-klub je momentálně poskytovatelem sociální služby, cílovou skupinou jsou děti a mládež. Pro tento druh služby byla vytvořena nová metodika pro práci. Klienti byli podporováni v následujících oblastech: příprava do školy, hledání kroužků, informační servis na rozličná témata (alkohol, drogy, sex, vztahy, sport, aj.), pomoc při hledání zaměstnání, učení se novým dovednostem.

V rámci volnočasové činnosti T-klub pořádal turnaje, výtvarné workshopy, den otevřených dveří, přespání i besídky, a výlety.

Příprava do školy, doučování

Činnost je určena žákům základní školy v Krásné Lípě, je zaměřena na psaní domácích úkolů a přípravy do školy.

Retrostipendijní program

Retrostipendijní programy je určenn pro žáky prvních ročníků středních škol, kteří mohou získat stipendium Patria. Projekt stipendií ve Šluknovském výběžku organizujeme ve spolupráci s Člověkem v tísní. Jedná se o prospěchová stipendia, kdy má žák, pokud splní podmínky, možnost získat měsíčně 1.000 Kč, určených na náklady spojené se studiem a bydlením rodiny. Projekt počítá s aktivní spoluprací stipendisty a jeho rodiny, a musí pravideln, každý měsíc, dokládat způsob jak naložil se stipendiem.

Sociální služby

Sociálně aktivizační služby pro rodiny s dětmi

Sociálně aktivizační služby pro rodiny s dětmi jsou poskytovány rodinám s dětmi, jejichž vývoj je ohrožen v důsledku dopadů dlouhodobě nepříznivé sociální situace. Toto hrožení nese další rizika vývoje těchto dětí. Služba je poskytována terénní, popřípadě ambulantní formou.

Druhy služeb pro rodiny s dětmi:

- sociálně aktivizační služby pro rodiny s dětmi
- odborné sociální poradenství, finanční a právní poradenství
- hravé cvičení pro rodiče s dětmi do 3 let
- služby péče o děti do 6 let = klub Včelka
- půjčovna kostýmů pro menší děti

- úklid domácnosti
- praní, mandlování a žehlení prádla

4. CHARAKTERISTIKA REGIONU

Prostorové vyloučení

Ve Šluknovském regionu je četné množství objektů a lokalit obydlených příslušníky romského etnika. Převážně jde o objekty, které ztratily své evidenční využití a následně se staly součástí prostorově vyloučených částí obcí, kam se v hojně míře stěhovala minorita převážně Romského původu.

Jednou z hlavních příčin vytvoření sociálně vyloučených lokalit je špatná bytová politika obcí Šluknovského regionu. V podstatě ve městech dochází k segregaci sociálně vyloučených osob do jednoho místa, kde se takovým způsobem vytvářena ghetta.

K této patové situaci došlo v důsledku toho, města v regionu finančně nedostačovali na to, aby vlastnila a provozovala určité nemovité objekty, proto se začala zbavovat majetku. Poměrně mnoho objektů město prodalo soukromníkům.

Prostorové vyloučení je jednou z příčin vzniku vyloučení sociálního. *„Hlavní příčinou je špatná bytová politika obce, v podstatě zde dochází k segregaci sociálně vyloučených osob do jednoho místa, zde na sídliště v Kovářské ulici, kde bylo vytvořeno ghetto. Vlivem demonstrací a jednání města, se i lidé, kteří bydleli na ubytovnách v centru města a museli dodržovat alespoň nějaká pravidla, odstěhovali na sídliště, kde minorita v podstatě vytvořila další pravidla fungování. V obci chybí koncepce sociálního bydlení (Bernašek, J., Bomko, J. Grabková L., 2014)“.* Těmito slovy popisuje skupina terénních sociálních pracovníků jeden z determinantů vzniku sociální exkluze. Výše uvedený popis se týká sociální vyloučené lokality ve městě Varnsdorf.

V následující tabulce je uveden příklad sociálně vyloučených lokalit ve městě Varnsdorf, s uvedením vlastnického práva.

Tabulka 1: Sociálně vyloučené lokality ve Městě Varnsdorf 2014

Název nemovitosti	Popis nemovitosti	Vlastnické právo
a) Kovářská 2761 (modrý)	Městské sídliště staršího typu, skládající se ze 4 panelových domů	Bytové fondy vlastní 5 soukromníků.
b) Kovářská 2762 (zelený)	Městské sídliště staršího typu, skládající se ze 4 panelových domů	Bytové fondy vlastní 5 soukromníků.
c) Kovářská 2763 (růžový)	Městské sídliště staršího typu, skládající se ze 4 panelových domů	Bytové fondy vlastní 5 soukromníků.
d) Kovářská 2764 (oranžový)	Městské sídliště staršího typu, skládající se ze 4 panelových domů	Bytové fondy vlastní 5 soukromníků.
e) Hotel Sport – Žitavská 884	Budova bývalého hotelů	České dráhy, a.s., nábřeží Ludvíka Svobody 1222/12, Nové Město, 11000 Praha 1
f) Mladoboleslavská 1476	Rodinný dům	Ve vlastnictví 3 fyzických osob (rodinných příslušníků).
g) Mladoboleslavská 843	Rodinný dům	Ve vlastnictví 3 fyzických osob (rodinných příslušníků).
h) Pražská 2810	Panelový dům	V soukromém vlastnictví
i) Dlouhá 1017	Rodinný dům	ve vlastnictví fyzické osoby (rodinného

		příslušníka).
j) Dělnická 1544	Panelový dům	Ve vlastnictví společnosti SJM Žatečka Ladislav a Žatečková Renáta
k) Křížíkova 2740	Zastavěná plocha a nádvoří	Ve vlastnictví města
l) Západní 2735	Zastavěná plocha a nádvoří	V soukromém vlastnictví

(Bernašek, J., Bomko, J. Grabková L., 2013. 2014).

Vyloučení z trhu práce a finanční problémy

Nízká úroveň vzdělání sociálně vyloučených osob, vede k problémům na trhu práce. Tito lidé, když už chtějí začít pracovat, jsou limitováni svým vzděláním a praxí a v drtivé většině případů jsou odmítáni hlavně proto, že jsou Romové. To je vede k nelegální práci, při které ještě navíc pobírají dávky.

Jelikož Šluknovský výběžek se poslední dobou setkává s úbytkem pracovních míst, roste počet registrací na pracovním úřadu. Podle ankety z roku 2012, kterou připravily Rumburské noviny a Hlas severu, hlavními zdroji problémů v regionu vysoká míra nezaměstnanosti, kriminality a velký příliv přistěhovalců. Je také nutno podotknout, že jen 9% ze 120 respondentů spatřovalo hlavní příčinu potíží v chudobě a jen 3% v rasismu (V severních Čechách roste počet chudých lidí. I když pracují, 2014 , online).

Chudoba je doopravdy palčivým problémem nejen Šluknovského výběžku, ale celého Ústecka.

Reportáž Českého rozhlasu z 27. října 2014 dále uvádí, že dokonce takové rodiny ze střední třídy, kde jeden z rodičů pracuje a druhý je na rodičovské dovolené se

začínají propadat do chudoby. V Děčíně, který má 50000 obyvatel stoupl za rok počet rodin, které si žádají o dávky na bydlení, o 1200. (V severních Čechách roste počet chudých lidí.

I když pracují, 2014, online) Paradoxem finanční situace, která vznikla na Šluknovsku spočívá v tom, že sociálně slabý je ten, kdo dosáhne na sociální dávku, přičemž se nemusí jednat o jedince, který nepracuje. Nezaměstnanost se na Šluknovsku týká hlavně Romů, pro které je atraktivnější nedostat se do pracovního poměru, vzhledem k jejich způsobu života, o kterém bude zmínka později. Absence zaměstnání je důvodem častého stěhování romských rodin do Šluknovského regionu. V této lokalitě je velmi pravděpodobné selhání v oblasti vyhledání pracovního poměru i za předpokladu, že budou vyvíjet snahu (byť jen na oko). Romové se musejí hlásit na úřadech práce a zkusit pracovní pozice, které nabízí, nakonec ale v drtivé většině případů navázání pracovního poměru selže. Důvody jsou různé. Velmi častým je nízká úroveň vzdělání, nebo absence praxe. Dalším častým důvodem je romský původ. Mnoho zaměstnavatelů nechce zaměstnávat Romy protože o této minoritní skupině kolují předsudky o tom, že Romové kradou, nedodržují hygienické zásady atd. Na druhou stranu již delší dobu neplatí, že minorita je chudá. Jsou známy případy, kdy rodina díky sociálním dávkám dosáhne na částku 24000, nebo dokonce na částku 54000. Takové rodiny mohou mít doopravdy mnohem více peněz díky práci na černo, prostituci a krádežím. V podstatě bychom tu mohli mluvit o minoritní skupině s velice vysokou mírou koheze, která funguje na pozadí majority. Zůstat uvnitř této skupiny je pro její členy výhodné. Na druhou stranu tu dochází k sociální separaci s demotivací podílet se na tvorbě společenských hodnot.

Motivace

„Ta bývá obrovskou překážkou. Lidem sociálně vyloučeným absolutně chybí motivace k čemukoliv. Ať už se to týká bydlení (je jim dobře, tak jak jsou, proč by vynakládali nějaké úsilí, když dopředu vědí, že je to k ničemu), nebo zaměstnání (moc dobře vědí, že dobře placenou práci neseženou; proč by šli do práce? Museli by vstávat, dojíždět do práce, vracet se odpoledne... Takhle jsou doma, vstávat nemusí,

nikam nemusí chodit, jen se občas podepsat na „sociálku“ a peněz mají stejně, ba i více, než kdyby šli pracovat. To jim pak seberou dávky a jsou na tom hůře než předtím“ (Bernašek, J., Bomko, J. Grabková L., 2014).

S nedostatkem práce se potkává jak majoritní, tak minoritní společnost, vyrovnávání příležitostí sociálně slabých jedinců spočívá ve výplatě sociálních dávek. Paradoxně tento způsob opatření peněz je efektivnější a jednodušší, neboť romské rodiny díky velkému počtu dětí mohou dosáhnout poměrně velkého příjmu peněz. Otázkou je, jakým způsobem jsou pokryty například potřeby dětí uvnitř rodiny. Na kazuistikách romských rodin může být patrné, jakým způsobem se podepsala politika 90 let 20 století, která se snažila o překonání chudoby vyrovnáním příležitostí.

Ve výpovědích starších Romů bychom mohli často povšimnout stesk po dobách, kdy měli práci, do které museli jít, aby uživili rodinu. Podle jednoho nejmenovaného Roma, byl velmi rád, když po vojně ihned nastoupil do práce, protože se cítil být součástí většího celku a jeho začlenění do kolektivu nijak nesouviselo s barvou jeho pletí, ale s jeho přístupem k práci. Takové Romové jsou většinou frustrovány situací, která se děje teď, neboť práce pro mladší romskou generaci nemá již téměř žádnou hodnotu. Pokud vágní postoj Romu k práci vyvolala otázka efektivity pracovního poměru v porovnání se setrváváním na úřadu práce, postupem času k tomu, že celkový pohled na práci se rapidně změnil. Je nutno podotknout, že už téměř nikoho z mladšího Romu v sociálně vyloučené lokalitě nenapadne, že práce může sloužit jako prostředek seberealizace, místem, kde se můžete najít přátele, nebo uvědomit si svůj potenciál v pracovním procesu a tím nabýt hodnotu pro sebe i pro ostatní.

Subkultura Romů v kontextu s etnicitou

Eriksen (Eriksen 2007 s. 105) popsal etnicitu jako koncept. *„Etnicita je totiž zejména a především koncept, nikoli přirozený fenomén(Eriksen 2007 s. 105)“*. Eriksen dále dělí etnicitu na relační a situační: *„etnický charakter sociální interakce je tudíž závislý na dané situaci. Jinými slovy - etnicita není permanentní přirozenou kvalitou“*

(Eriksen 2007 s. 105). Čímž poukazuje na dynamický proces, který se může nějakým způsobem formovat. Muže mít spoustu determinantu a měnit se například v kontextu s politickou situací.

Romy na území Šluknovského výběžku mají poměrně zajímavou subkulturu, která není moc pochopitelná pro představitele majoritní společnosti. Tato subkultura je jakýmsi zajímavým „mixem“ starých hodnot a postojů v kontextu se situační daností života v sociálně vyloučené lokalitě. Hodnoty sdílené Romy přeci jen zůstávají v jejich komunitě a jsou vidět v projevech jejich chování, v postoji k určitým danostem, z hlediska interpersonálních vztahů. Poměrně zajímavou otázkou je například postavení ženy. Její hlavním úkolem je plození dětí. Žena, která nemá děti, nebo je dokonce neplodná, nemá takovou hodnotu, jako ženy – rodičky. V kontextu se systémem sociálních dávek postavení ženy má ještě zajímavější podton – narození dítěte také znamená zvýšení rodinného příjmu, neboť rodina dostává příspěvky na děti. Proto čím víc dětí, tím se rodina má lépe po ekonomické stránce. Další otázkou je, jakým způsobem se rodina dětí stará, a zda vůbec. Bohužel velký počet rodin plodí děti jen za účelem materiálního zisku. Porod dítěte je v Romských rodinách také poměrně specifický. Jsou známé případy, kdy dvě hodiny po porodu Romská žena sama došla na poštu, aby si vyzvedla dávku sociální podpory. Romské ženy nezůstávají v porodnici. Odcházejí (nebo spíše utíkají) druhý den po porodu. Běžnou praktikou, kterou dobře zná personál Lužické nemocnice v Rumburku, je odchod na cigaretu a následný útěk rodičky, která nechá své dítě v porodnici a uteče domů. Po té, co obstará vše potřebné, opět se vrátí pro dítě, o které prozatím pečuje nemocniční personál. Toto chování je opodstatněno strachem o manžela, který za dlouhé nepřítomnosti ženy může vyhledat náhradu. Pro své poněkud podřadnější postavení, žena nemůže oponovat, nebo nadávat manželovi, který potřebuje splnit své biologické potřeby, proto raději dělá opatření, aby k nevěře nedošlo. Je nutno podotknout, že v rámci kulturních norem Romské společnosti, je ženská nevěra je více sankcionována.

PRAKTICKÁ ČÁST

5. VÝZKUMNÉ ŠETŘENÍ

5.1. Cíl práce a otázky šetření

Cíl šetření

Cílem šetření praktické části mé diplomové práce je charakterizovat a popsat mechanismy determinující sociální vyloučení a mravní deficit u mládeže v sociálně vyloučených lokalitách Šluknovského regionu. Dalším cílem je zmapovat dosavadní síť státních a nestátních organizací participujících na prevenci sociálně podmíněných patologických jevů a delikvence mládeže a navrhnout opatření k zefektivnění spolupráce a kontinuální péče všech institucí, jako základu pro vytváření podnětného výchovného prostředí a rozvoj společenského vědomí v oblasti axiologické a normativní.

Oblast šetření: Sociální vyloučení

Téma šetření: Mechanismy determinující sociální vyloučení a mravní deficit u mládeže v Šluknovském regionu

Popis problematiky

Jak jsem se již zmínila, sociální exkluze je dynamickým jevem, který je ovlivněn mnoha faktory, které jsou navzájem provázány. Absence konceptu sociálního bydlení, vyloučení z trhu práce, nedostatek motivace, to vše hraje roli v procesu sociální exkluze. Sociální vyloučení má lokální charakter, jelikož je ovlivněno danostmi určité lokality. V lokalitě Šluknovského regionu v poslední době vzrostl počet osob, které se nachází v sociálním vyloučení. V drtivé většině případů jde o Romy, kteří mají různé důvody, aby se přestěhovali do sociálně vyloučené lokality. Ve spojitosti ze sociální exkluzí na lokální úrovni vzrostl počet mladistvých, vykazujících

delikventní chování. Jsou to děti Romů, které žijí v ghettech. Tyto děti a mladiství mají potíže s dodržováním školní docházky, plněním školních povinností, krádežemi, drogovou problematikou a dokonce s dětskou prostitucí. Podle některých expertů jeden z faktorů, který ovlivňuje vznik sociálně patologického chování, tkví v tom, že v podstatě děti ze sociálně vyloučených lokalit nemají žádnou alternativu. Rodí se přímo do sociálního vyloučení. Následně přejímají vzorce chování svých rodičů a vrstevníků. Hodnoty a postoje Romů v sociálně vyloučených lokalitách se v některých případech neztotožňují se sociálními normami majority. Některé z postojů Romů, například přístup k pracovnímu poměru se změnil po té, co se změnila sociální politika. Romově mají dostatek peněz díky dávkám sociální péče a nepotřebují chodit do práce. Nakolik je pravděpodobné, že mladiství, kteří přijali hodnoty a postoje společnosti, vykazující sociálně patologické chování, se budou chovat stejně? V sociálně vyloučené lokalitě Šluknovského regionu jde v podstatě o celou generaci dětí a mladistvých. Jejich budoucí perspektiva je pravděpodobně do značné míry ohrožená. V regionu působí státní a nestátní organizace, které pomáhají lidem v sociálním vyloučení. Otázkou je, nakolik je pomoc, kterou nabízí, adekvátní. Vzhledem k akceleraci nárůstu případů sociálního vyloučení, jsou opatření, která se podnikají v oblasti prevence a výchovy dětí a mladistvých a jejich rodin, nedostačující. Region není připravený reagovat na situaci, která se mění velkou rychlostí. Většina projektů je zaměřená na primární a sekundární prevenci, což není pro cílovou kategorii adekvátní. Je nutné podotknout, že většina projektů má kvantitativní ukazatele kvality, což může být na úkor kvality práce. Další otázkou je podfinancování sociální sféry. V roce 2015, kdy vypršelo dotační období, musely nestátní organizace Ústeckého kraje propustit nemalý počet zaměstnanců. Kraj se celkově potýká s úbytkem sociálních pracovníků.

Otázky šetření

1. Jaký vliv má situační danost Šluknovského regionu na lokální úrovni (politická situace, trh práce, bytová problematika) na vznik sociální exkluze?

2. Je vztah mezi sociální exkluzí a sociálně patologickými jevy?
3. Jakým způsobem sociální politika státu působí na hodnoty Romů a jejich děti ze sociálně vyloučené lokality ve Varnsdorfu?
4. Jaký je vztah mezi horizontálním a vertikálním sociálním vyloučením?

5.2. Metodologie a organizace výzkumu

Výzkum je realizován pomocí kvantitativní výzkumné metodologie. Pomocí následujících nástrojů:

- Analýza statistických dat a dokumentů.
- Standardizované rozhovory s respondenty. Respondenti jsou experti ze sociální sítě státních a nestátních institucí Šluknovského regionu.
- Kazuistiky klientů – dětí a mládeže z regionu.

5.3. Analýza spisové dokumentace

Další výzkumnou metodou je analýza dostupné dokumentace z let 2012 – 2015. Většinou se jedná o dokumenty pořízené v organizaci CEDR - komunitní centrum o. s., kde vykonávám práci sociálního pracovníka. Vzhledem k naplnění cílů praktické části při výzkumu, byly použity následující dokumenty:

1. Úřední dokumenty:
  - a) Záznamy z terénu pořízené při jeho mapování
  - b) Terénní deník
2. Záznamy o jednotlivých uživatelích služby, které obsahují:
  - a) Mapování potřeb
  - b) Záznam o poskytnuté podpoře
  - c) Přehodnocení procesu služby

3. Provozní dokumentace
4. Monitorovací správy

Záznamy z terénů pořízené při jeho mapování

Následující údaje byly pořízené při mapování terénu v roce 2014 v rámci projektu Terénní práce, který probíhal ve městě Varnsdorf v letech 2013 – 2015 a byl realizován v rámci individuálního projektu Ústeckého kraje Podpora integrace romské komunity v Ústeckém kraji 2. Terénní práce byly zaměřené na pomoc a sociální asistenci ohroženým jedincům. Cílovou skupinu tvořili obyvatelé sociálně vyloučených lokalit města Varnsdorf. V 97 % se jednalo o Romy. Jedním z kvantitativních indikátorů projektu byl počet uživatelů sociální služby, který měl dosahovat 100. Toto číslo se podařilo naplnit. S každým uživatelem terénní sociální služby byla uzavřena dohoda a následně byl sestaven individuální plán, který obsahoval oblasti podpory. Tyto oblasti vycházely z aktuální potřeby každého uživatele. V konečné fázi by mělo dojít k dosažení větší míry osamostatnění ze strany klienta, jeho zodpovědnosti a soběstačnosti při řešení osobních záležitostí. V rámci projektu měla být navázána spolupráce se 75 % uživatelů, kteří měli dlouhodobou zakázku.

Cílem této analýzy je zjištění počtu osob v sociálně vyloučených lokalitách. Dále se ve svém šetření primárně zaměřuji na sociálně vyloučenou lokalitu s největším počtem obyvatel, ve které byl proveden největší počet intervencí ze strany sociální služby. U této skupiny se v rámci šetření snažím získat fakta o zaměstnanosti a nejvyhledávanějších oblastech podpory v rámci poskytované sociální služby. Oblasti podpory jsou pro uživatele sociálních služeb prioritní.

Počet obyvatel v sociálně vyloučených lokalitách

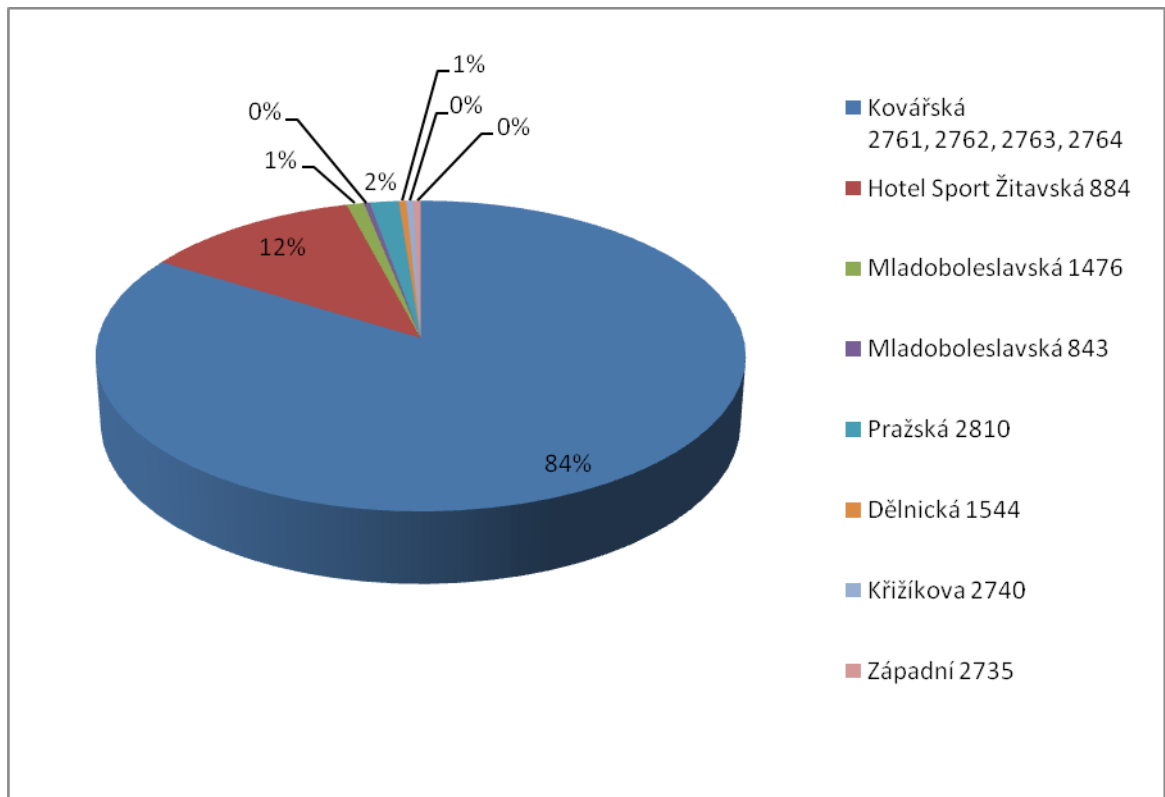
Největší koncentrace obyvatel je v Kovářské ulici, tvořené 4 panelovými domy. 84 % osob, kteří žijí v sociálně vyloučené lokalitě bydlí právě zde. 12 % obyvatel bydlí v ulici Žitavská v budově bývalého hotelu Sport. V ulici Pražská se nachází 5 % obyvatel. V Mladoboleslavské ulici se nachází rodinný dům, který načítá 1 % obyvatel z celkového počtu zjištěného při mapování. Další sociálně vyloučená lokalita se opět nachází na Mladoboleslavské, jde o rodinný dům. Nejmenší zastoupení osob bydlí v ulicích Dělnická, Křížíkova a Západní.

Tabulka 2: Odhad počtu osob v lokalitách

Název lokality	Absolutní hodnota	Procentuální hodnota
Kovářská (sídlště – 4 panelové domy) 2761, 2762, 2763, 2764	1040	84 %
Hotel Sport Žitavská 884	150	12 %
Mladoboleslavská 1476	12	1 %
Mladoboleslavská 843	4	0 %
Pražská 2810	20	2 %
Dělnická 1544	6	1 %
Křížíkova 2740	5	0 %
Západní 2735	5	0 %

Zdroj: Vlastní výzkum autorky

Graf 1: Procentuální zastoupení počtů obyvatel sociálně vyloučených lokalit města Varnsdorf

Zdroj: Vlastní výzkum autorky

Uživatelé terénní sociální služby

Dalším faktem, který byl zkoumán v rámci šetření, je počet obyvatel ze sociálně vyloučených lokalit. Tito obyvatelé využívali službu uvedeného terénního programu.

Tabulka 3: Počet osob využívajících terénní sociální službu

Název lokality	Absolutní hodnota	Procentuální hodnota
Kovářská 2761	15	15%
Kovářská 2762	16	16%
Kovářská 2763	17	17%
Kovářská 2764	20	20%
Hotel Sport – Žitavská 884	13	13%
Mladoboleslavská 1476	8	8%
Mladoboleslavská 843	1	1%
Pražská 2810	6	6%
Dlouhá 1017	1	1%
Dělnická 1544	1	1%
Křížíkova 2740	1	1%
Západní 2735	1	1%

Zdroj: Vlastní výzkum autorky

Oblasti podpory poskytované v rámci sociální služby

Na následujícím grafu jsou zobrazené nejvyhledávanější oblasti podpory po celou dobu realizace projektu terénní sociální služby. Potřeby jsou definované podle sociální mapy potřeb, kdy každá jednotlivá oblast se dělí na konkrétní potřeby. Jelikož individuální zahrnuje již konkrétní potřeby, v grafu jsou znázorněné jenom potřeby hlavní. Číslo uvedené u těchto potřeb je dané součtem konkrétních oblastí podpory. Největší zastoupení zde má potřeba hmotného zabezpečení. Druhá nejvyhledávanější oblast podpory se týkala bydlení. Je zastoupena z 23 %. Posilování rodičovských kompetencí je zastoupené z 22 %, oblast týkající se zdraví z 11 %. Nejméně zastoupené oblasti jsou oblasti osobnostních kompetencí mládeže, zastoupené z 4 % a oblast základní stabilizace z 1 %.

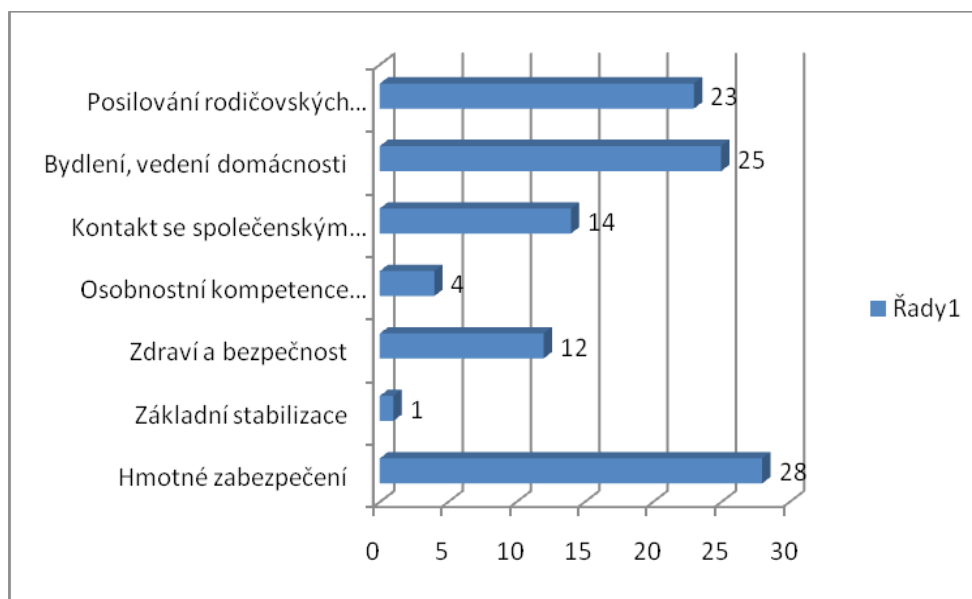
Tabulka 4: Oblasti podpory uživatelů sociální služby v průběhu roku

Oblasti podpory	Absolutní hodnota	Procentuální hodnota
Hmotné zabezpečení	28	26 %
Základní stabilizace	1	1 %
Zdraví a bezpečnost	12	11 %
Osobnostní kompetence mládeže a mladých dospělých	4	4 %
Kontakt se společenským prostředím	14	13 %
Bydlení, vedení domácnosti	25	23 %
Posilování rodičovských kompetencí	23	22 %

Zdroj:
Vlastní

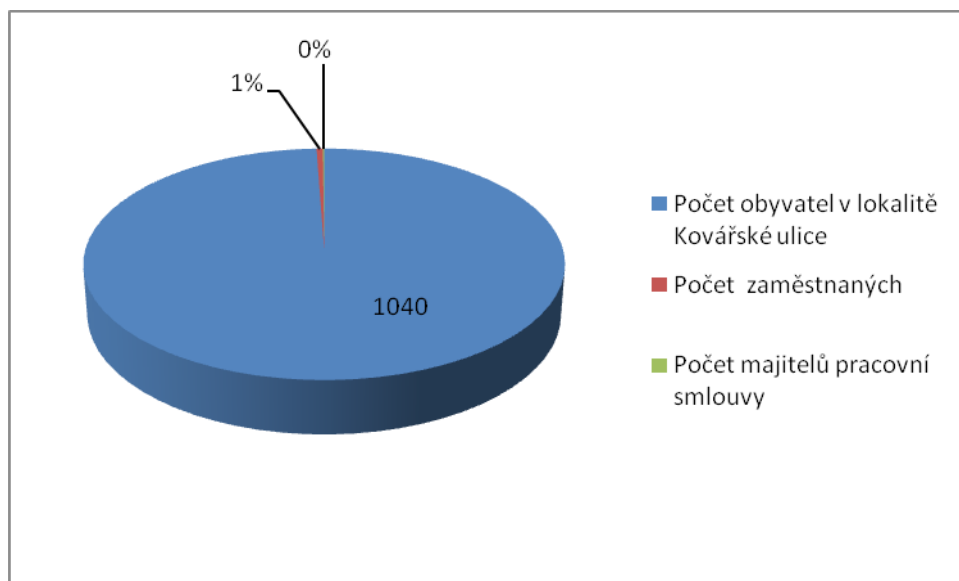
výzkum autorky

Graf 3: Zastoupení jednotlivých oblastí podpory

Zdroj: Vlastní výzkum autorky

Graf 4: Procentuální zastoupení zaměstnaných obyvatelů vyloučené lokality na Kovářské ulici

Zdroj: Vlastní výzkum autorky

5.4. Standardizované rozhovory s respondenty

Řízený rozhovor

Kvalitativní dotazování: Standardizovaný rozhovor

Dle Hendla (2005) dotazování patří k hlavním skupinám metod sběru dat v empirickém výzkumu. K metodě dotazování patří metody rozhovorů, dotazníků, testů, nebo škál. Pro výzkumnou část své diplomové práce jsem zvolila metodu standardizovaného rozhovoru. Návrh rozhovoru se skládá z témat, rozdělených na jednotlivé otázky.

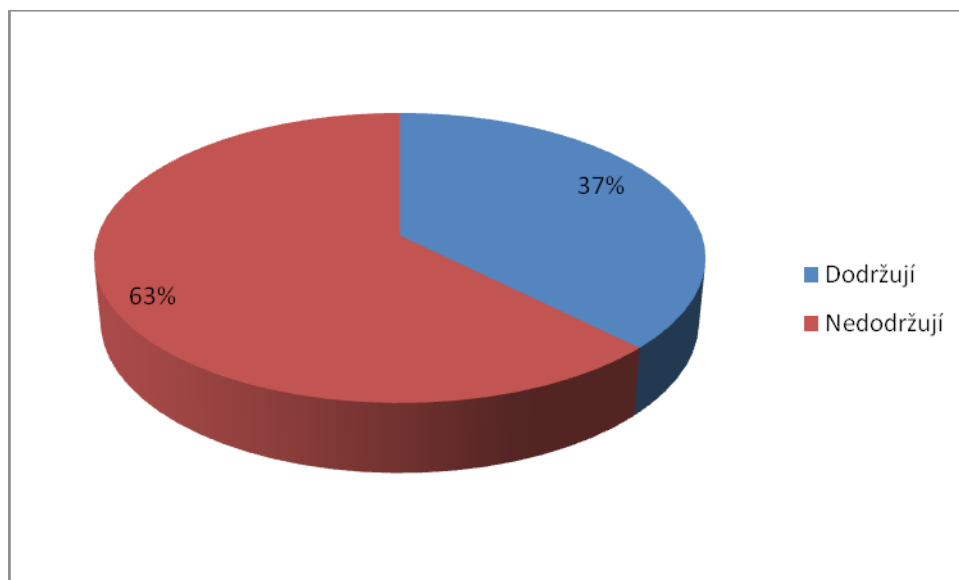
Rozhovor představuje seznam uzavřených (dichotomických) otázek, což umožňuje respondentům možnost volby. Uzavřené otázky jsou doplněné otázkami otevřenými, které umožňují respondentovi vlastními slovy rozvinout, upřesnit, či doplnit odpověď na otázku uzavřenou.

Obsahově se rozhovor zaměřuje na získání informací o cílové skupině, se kterou pracují respondenti. Hlavní témata rozhovoru jsou následující:

1. Vztah k rodině a romským tradicím
2. Mravní deficit mládeže
3. Mechanizmy sociálního vyloučení
4. Sociálně patologické jevy

Otázka číslo 1: Dodržují Romové z Vaší cílové kategorie tradice?

Graf 5: Procentuelní zastoupení odpovědí na dotaz o dodržování romských tradic

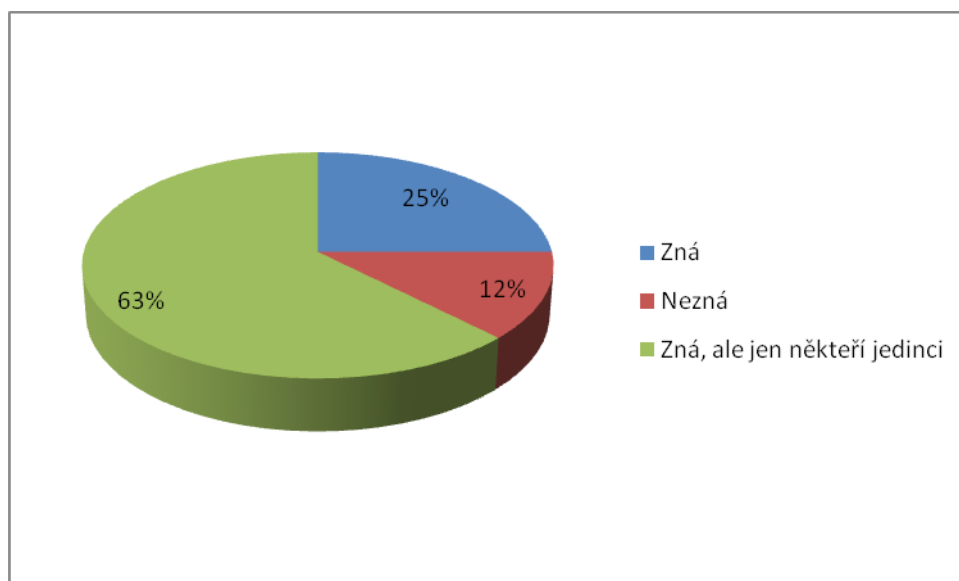
Zdroj: Vlastní výzkum autorky

Otázka číslo 2: Pokud jste na předchozí otázku odpověděli kladně, mají tyto tradice nějaký dopad na spolupráci c Vaší organizaci?

75 % respondentů odpovědělo, že tradice dodržované Romy souvisí s její pověřčivostí. Jeden respondent poukázal na dodržování zvyku souvisejících s ochranou novorozenců, kdy novorozence do 6 týdnů červenou šňůrkou, ctí mrtvé, často chodí na hřbitov zapalovat svíčky, zbylé jídlo z předešlého dne nejedí, je nečisté- tyto tradice dodržuje hlavně starší a střední generace.

Otázka číslo 3: Zná Vaše cílová kategorie Romský jazyk?

Graf 6: Procentuelní zastoupení odpovědí na dotaz o znalostech romského jazyka

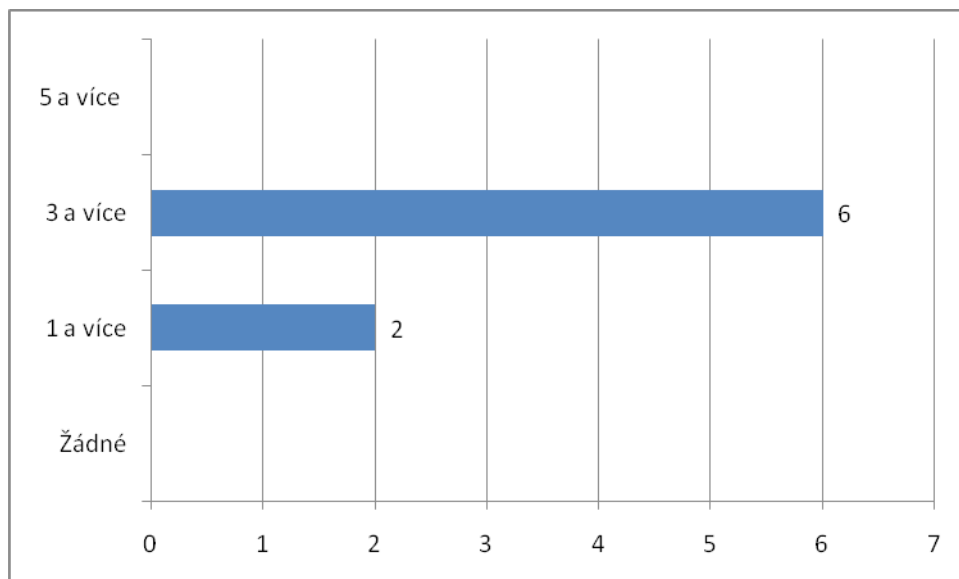

Zdroj: Vlastní výzkum autorky

Většina respondentů, kteří na tuto otázku odpověděli „znají jen někteří“ dodali, že se většinou jedná o starší generaci Romů. Jedna respondentka podotkla, že Romové, kteří umí mluvit romský, většinou neumějí psát. Podle dotyčné romské písmo ovládá jen velmi malé procento Romů ze Šluknovského regionu.

Otázka číslo 4: Kolik sourozenců mají obvykle děti a mladiství z Vaší cílové kategorie?

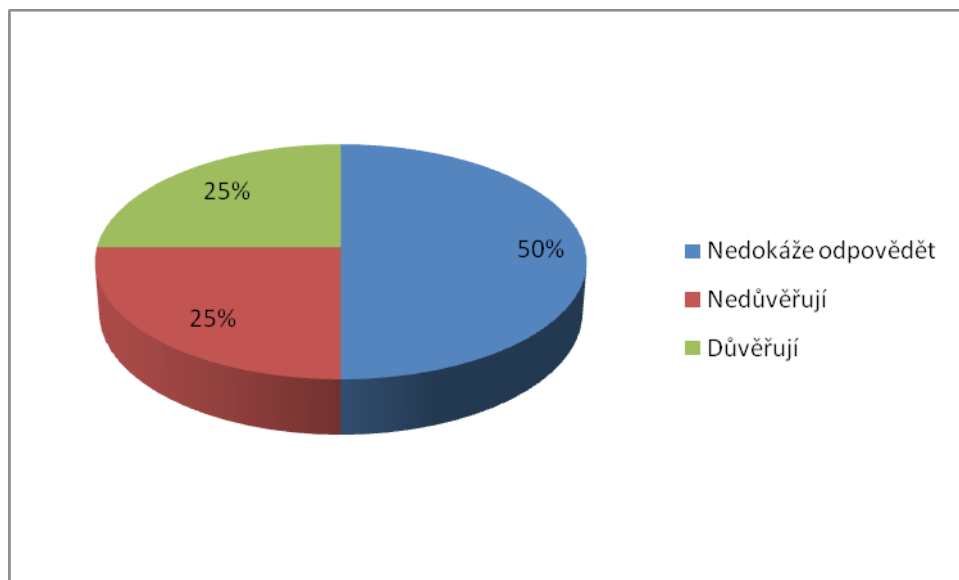
Graf 7: Absolutní hodnota odpovědí na dotaz o počtu sourozenců romských dětí a mladistvých

Zdroj: Vlastní výzkum autorky

Otázka číslo 5: Důvěřují Vám jako autoritě, když nejste Rom?

Graf 8: Procentuelní zastoupení odpovědí na dotaz o důvěře Romů

Zdroj: Vlastní výzkum autorky

Otázka číslo 6: S kolika rodinami ze sociálně vyloučené lokality spolupracujete? / V kolika rodinách děláte šetření?

Zaměstnankyně odboru vnitřní správy radnice města Šluknov pracuje s 40 rodinami. Terénní pracovnice v rámci všech cílových skupin, zaměstnaná v odboru vnitřní správy radnice města Šluknov též spolupracuje se stejným počtem rodin (40 rodin). Zaměstnankyně oddělení sociálně právní ochrany dětí v Rumburku dělá šetření a spolupracuje se zhruba 35 rodinami měsíčně. Zaměstnankyně odboru vnitřní správy radnice města Šluknov, která má na starost lokality sídliště, Císařský, Hraběcí, Rožany a Království a spolupracuje s osobami ohroženými sociálním vyloučením, osobami ohroženými rizikovým způsobem života, oběti agrese, trestné činnosti a domácího násilí, osobami, které ztratily přístřeší, spolupracuje s 40 rodinami. Zaměstnankyně službu nízkoprahového zařízení pro děti a mládež v Krásné Lípě pracuje s dětmi a mladistvými. Jejich klub pravidelně navštěvuje kolem 13 uživatelů. Sociální

pracovnice oblastní charity Šluknov, která pracuje v předškolním klubu Ambrela uvedla 10 rodin se kterými se spolupracuje v terénu. Zaměstnanec komunitního centra CEDR o.s. uvedl celkový počet 100 rodin se kterými se spolupracovalo v rámci projektu „Terénní práce ve Varnsdorfu“.

Otázka číslo 7: Nejčastější důvody spolupráce s organizací

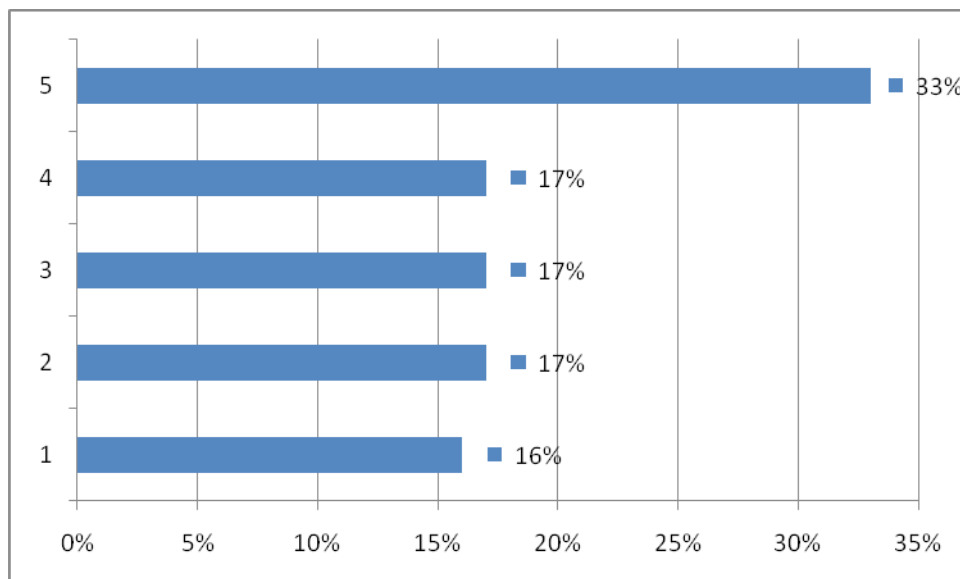
Tabulka 5: Nejčastější důvody spolupráce se státními a nestátními organizacemi

Nejčastější důvody spolupráce	Počet přidělených hlasů
Podání návrhu rodiče na úpravu rodičovské odpovědnosti k dětem	16 %
Špatná péče	17 %
Záškoláctví	17 %
Trestná činnost	17 %
Zahálčivý způsob života	33 %

Zdroj: Vlastní výzkum autorky

Graf 9: Nejčastější důvody spolupráce se státními a nestátními organizacemi

Zdroj: Vlastní výzkum autorky

Otázka číslo 8: Kolik dětí z rodin, se kterými spolupracujete, má problém se školní docházkou?

Tabulka 6: Počet dětí a mladistvých, kteří mají problém se školní docházkou

Organizace	Procentuelní zastoupení
OSPOD Varnsdorf	40 %
OSPOD Rumburk	25 %
Komunitní centrum Kostka	50 %
CEDR – komunitní centrum o. s.	60 %
Oblastní charita Šluknov	50 %
Odbor vnitřní správy radnice města Šluknov	80 %

Zdroj: Vlastní výzkum autorky

Otázka číslo 9: V kolika případech došlo k umístění dětí a mladistvých do ústavní péče?

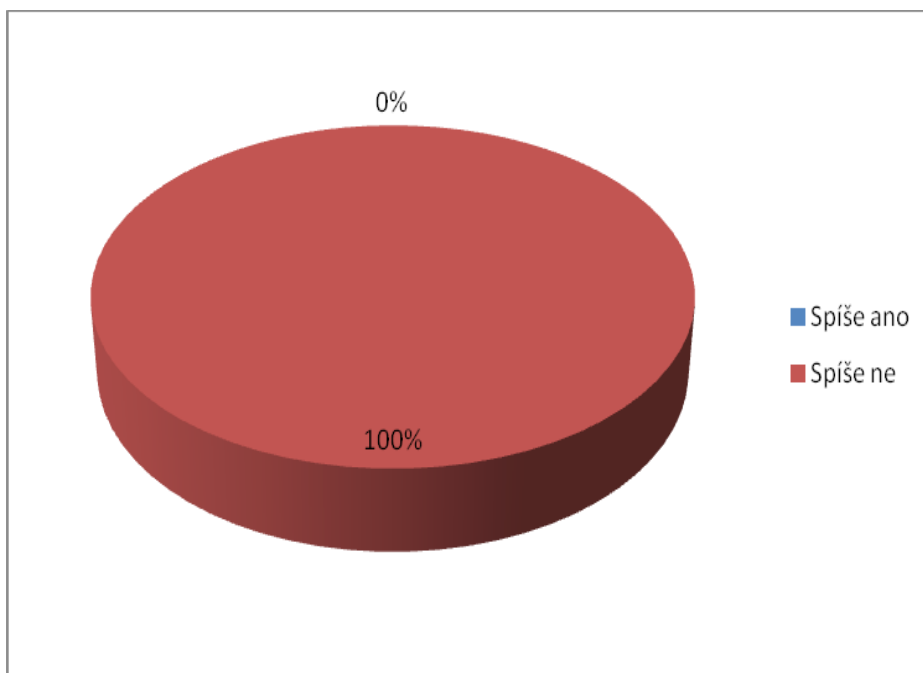
Tabulka 7: Počet dětí a mladistvých umístěných do ústavní péče

Organizace	Procentuelní zastoupení
OSPOD Rumburk	20 %
Komunitní centrum Kostka	0 %
CEDR – komunitní centrum o. s.	20 %
Oblastní charita Šluknov	0 %
Odbor vnitřní správy radnice města Šluknov	20 %

Zdroj: Vlastní výzkum autorky

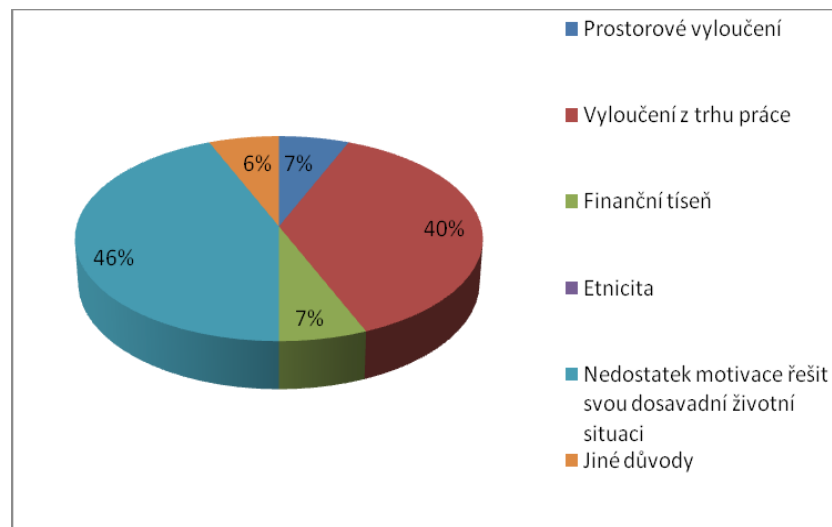
Otázka číslo 10: Jsou rodiče mravně pohnutých dětí pracující?

Graf 10: Procentuelní zastoupení nepracujících rodičů mravně pohnutých dětí

Otázka číslo 11: Jaké jsou podle Vás nejčastější mechanismy sociálního vyloučení na území Šluknovského výběžku?

Graf 11: Nejčastější mechanismy sociálního vyloučení

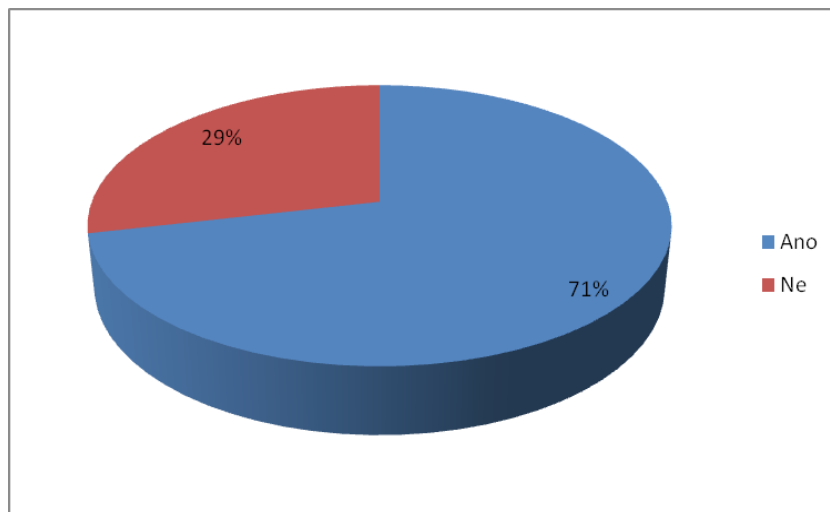

Zdroj: Vlastní výzkum autorky

Jako jiné důvody jeden respondent uvedl neschopnost přizpůsobit se.

Otázka číslo 13: Změnil podle Vás postoj Romů k práci systém sociálních dávek?

Graf 12: Vliv sociálních dávek na postoj Romů k práci

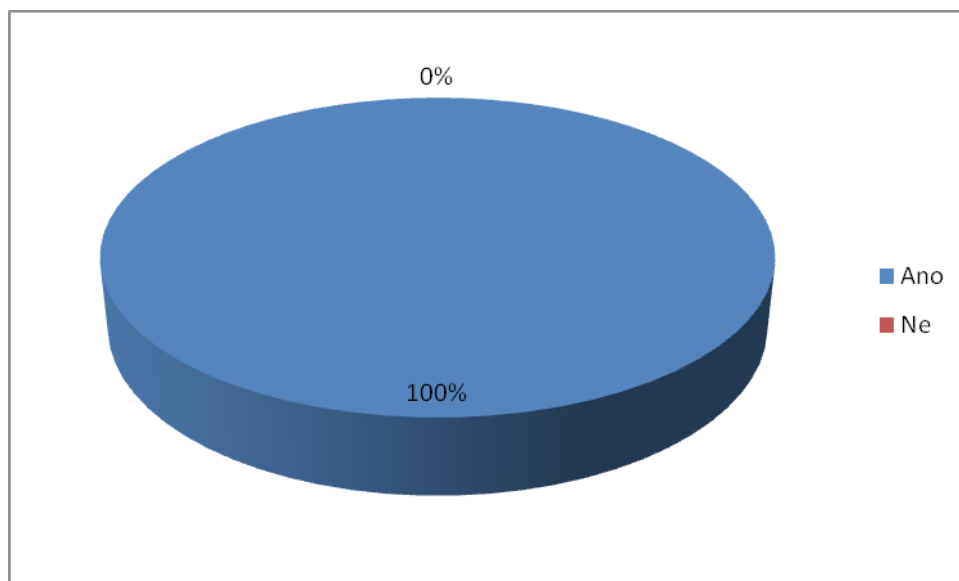
Zdroj: Vlastní výzkum autorky

Otázka číslo 14: Pokud jste na předchozí otázku odpověděli kladně, jakým způsobem se tento postoj podle Vás projevuje?

Respondenti, kteří odpověděli kladně na předchozí dotaz podotkli, že systém dávek umožňuje lidem zůstat doma a nechodit do zaměstnání. Vzhledem k nízkým výplatám se ani nevyplatí do práce jít. Systém dávek nemotivuje lidi k tomu, aby šli do práce. V tom podle nich tkví hlavní vliv sociálních dávek na postoj Romů v sociálně vyloučených lokalitách na pracovní poměr.

Otázka číslo 15: Ovlivňuje podle Vás postoj Romů k práci vzdělávání a výchovu jejích dětí?

Graf 13: Vliv postojů Romů k práci na výchovu dětí

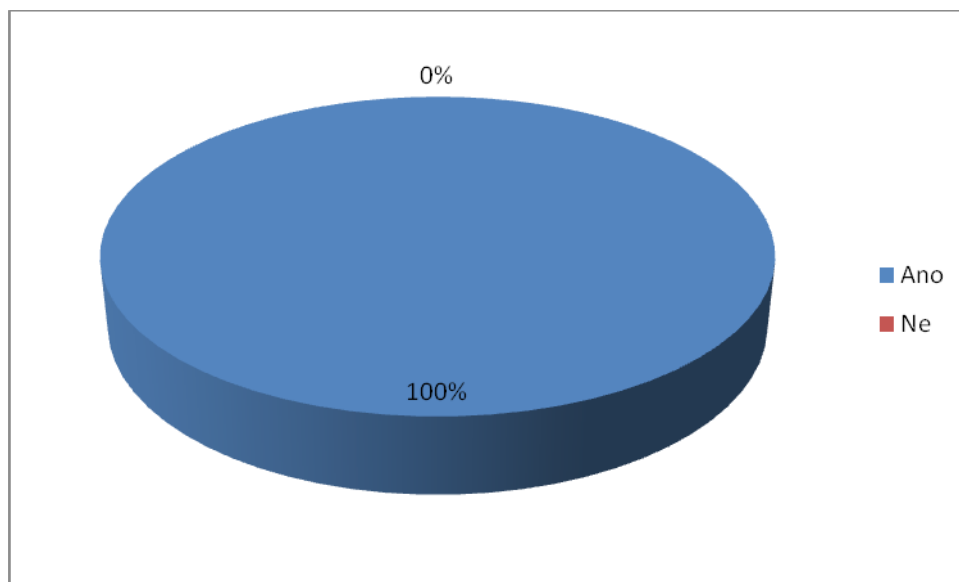
Zdroj: Vlastní výzkum autorky

Otázka číslo 16: Pokud jste na předchozí otázku odpověděli kladně, jakým způsobem?

Většina respondentů, kteří odpověděli kladně na dotaz číslo 15 argumentovali svou odpověď tím, že současná výše minimální mzdy v poměru k výši dávek nemotivuje k získání nějakého vzdělání, za účelem získání zaměstnání v budoucnu. Z toho vyplívá nemotivovanost Romů chodit do pracovního poměru. Tento vzor chování je přebírán dětmi Romů.

Otázka číslo 17: Je podle Vás vztah mezi hodnoty a postoje Romů ze sociálně vyloučených lokalit a vznikem sociálně patologických jevů u jejích dětí?

Graf 14: vztah mezi hodnoty a postoje Romů ze sociálně vyloučených lokalit a vznikem sociálně patologických jevů u jejich dětí

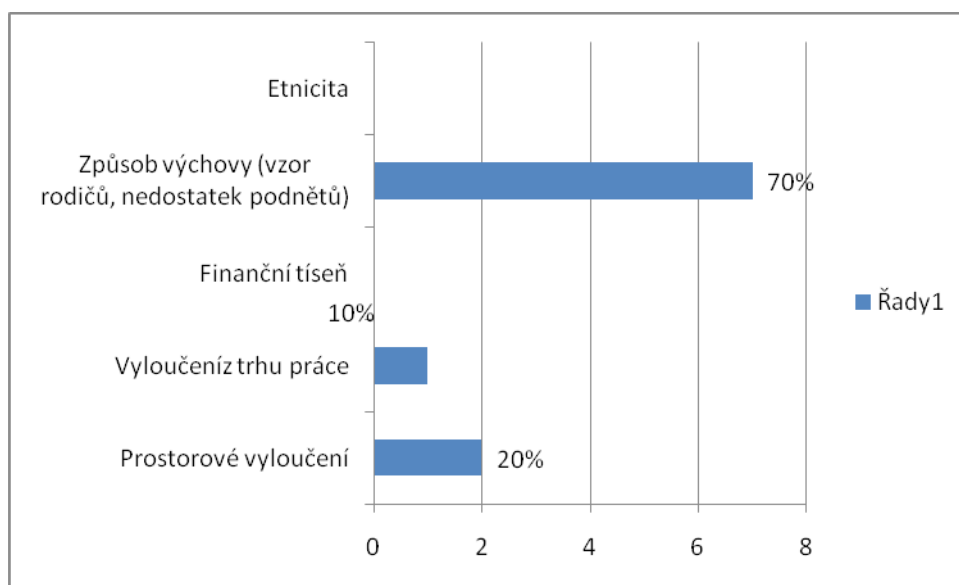
Zdroj: Vlastní výzkum autorky

Otázka číslo 18: Pokud jste na předchozí otázku odpověděli kladně, jaký postoj rodičů byste označili v tomto případě za nejdůležitější?

Na předchozí dotaz všechny respondenti odpověděli kladně. Svou odpověď argumentovali tím, že Romové z jejich cílové skupiny nejeví zájem začlenit se do společnosti a nespátřují výhodu v tom, být zaměstnán. Systém sociálních dávek dovoluje nepracovat. Pokud rodiče dětí ze sociálně vyloučené lokality nepracují, jejich děti budou mít tendenci opakovat jejich chování.

Otázka číslo 19: Jaký je podle Vás nejčastější důvod sociálně patologických jevů dětí mládeže ze sociálně vyloučených lokalit?

Graf 15: nejčastější důvod sociálně patologických jevů dětí mládeže ze sociálně vyloučených lokalit

Zdroj: Vlastní výzkum autorky

ZÁVĚR

Diplomová práce se zabývala determinanty sociálního vyloučení na území Šluknovského regionu. Na problematiku bylo nahlíženo jak z teoretické, tak z praktické roviny.

Teoretická část byla zaměřena na vymezení pojmu sociální exkluze a obecný popis tohoto jevu včetně historického diskursu. Tato část také osvětlila problematiku horizontálního a vertikálního sociálního vyloučení. Následující kapitoly byly věnovány sociálně patologickým jevům. Jejich popisu a etiologii. Dále v práci byli popsány metody práce s mravně pohnutou mládeží. Poté již byla popsána mládež Šluknovského regionu. Kapitoly této části byly věnovány osudu dětí a mladistvých v konkrétních sociálně vyloučených lokalitách v severních Čechách, při čemž popis této problematiky stavěl na výpovědích místních obyvatel, zainteresovaných osob spolupracujících s mravně pohnutou mládeží a na dlouhodobém pozorování terénu. Teoretickou část zakončuje pasáž o prevenci a popisu státních a nestátních organizací Šluknovského regionu v kontextu s charakteristikou Šluknovského regionu.

V praktické části práce jsou shrnuté výsledky výzkumného šetření. Hlavním cílem šetření bylo charakterizovat a popsat mechanismy determinující sociální vyloučení a mravní deficit u mládeže v sociálně vyloučených lokalitách Šluknovského regionu.

Šetření bylo provedené na základě kvantitativní výzkumné metodologie pomocí analýzy statistických dat a dokumentů, standardizovaných rozhovorů s respondenty a kazuistik dětí a mládeže z regionu. Procentuální zastoupení odpovědí respondentů v rámci standardizovaného rozhovoru bylo zobrazeno v grafech. Výsledky analýzy statistických dat a dokumentů byli zaznamenány v tabulkách, procentuální zastoupení bylo též zobrazeno v grafech.

Výsledky výzkumného šetření ukázaly že 46 % pracovníků ze státních a nestátních organizací považují za nejčastější mechanismus sociálního vyloučení na

území Šluknovského výběžku nedostatek motivace řešit svou životní situaci. Tento pasivní postoj je spojen se systémem sociálních dávek, který demotivuje Romy ze sociálně vyloučených lokalit navázat pracovní poměr, při čemž tento postoj ovlivňuje výchovu dětí ze sociálně vyloučených lokalit, kteří přebírají vzory rodičů. Pozitivním zjištěním šetření bylo, že ani jeden respondent neuvedl etnicitu jako důvod sociálního vyloučení. Dle výpovědí respondentů důvodem potíží pramení z nedostatků participace na společenském životě.

SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ

Seznam použitých českých zdrojů

ADLER, Alfred. *Umění rozumět: Příběh života a nemoci z pohledu individuální psychologie*. Praha: Martin Vopěnka, 1993. ISBN 80-85809-04-4.

ČINČERA, Jan. *Práce hrou pro profesionály*. Praha: Grada, 2007. ISBN 978-80-247 1974-0.

ERIKSEN, T. H. *Antropologie multikulturních společností: Rozumět identitě*. Praha: Triton 2007. ISBN 978-80-7254-925-2

FARKOVÁ, Marie. *Vybrané kapitoly z psychologie*. Praha: Univerzita Jana Amose Komenského. 2008, 336 s. ISBN 978-80-86723-64-8

FISHER, Slavomír a Jiří ŠKODA. *Sociální patologie: Analýza příčin a možnosti ovlivňování závažných sociálně patologických jevů*. Praha: Grada Publishing a.s., 2009, 218 s. ISBN: 9788024727813

- FÜRST, Maria. *Psychologie: včetně vývojové psychologie a teorie výchovy*. Translated by Jiří Horák. Olomouc: Votobia, 1997. 263 s. ISBN 80-7198 199-0
- HELUS, Zdeněk. *Sociální psychologie pro pedagogy*. Praha: Praha: Grada 2007, 288 s. ISBN: 978-80247-1168-3.
- HENDL, Jan. *Kvalitativní výzkum*. Praha : Portál, 2005. ISBN 80-73-67-040-2.
- JANKOVSKÝ, Jiří. *Etika pro pomáhající profese*. Praha: Triton, 2003, ISBN 80-7253-329 6
- JEDLIČKA, Richard. a kol. *Děti a mládež v obtížných životních situacích*. Praha: Themis, 2004. ISBN 80-7312-038-0.
- KALINA, Kamil a kol. *Základy klinické adiktologie*. Praha : Grada, 2008. ISBN 978-80 247-1411-0.
- KELLER, Jan. *Tři sociální světy*. Praha : Slon, 2010. 212 s. ISBN 978-80-7419-031-5
- KUCHTA, Josef a Helena VÁLKOVÁ. *Základy kriminologie a trestní politiky*. Praha: C. H. Beck, 2005, 544 s. ISBN: 8071798134
- MATOUŠEK, Oldřich. a kol. *Metody a řízení sociální práce*. 2. vyd. Praha: Portál, 2008. - 384 s. ISBN 978-80-7367-502-8.
- MATOUŠEK, Oldřich. *Mládež a delikvence*. Praha: Portál, 1998. ISBN: 978-80-7367-825-8
- MATOUŠEK, Oldřich. *Rodina jako instituce a vztahová síť*. Praha: Slon, 1997, 144 s.

ISBN 80-85850-24-9.

MATOUŠEK, Oldřich. *Sociální služby*. Praha: Portál, 2011. ISBN 978-80-262-0041-3.

MÜHLPACHRER, Pavel. *Sociopatologie*. Brno: Masarykova univerzita, 2009, 194 s.
ISBN: 978-80

210-4550-7.

PALOUŠ, Radím. *K filosofii výchovy*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1991. ISBN 80-04-25390-3.

PATOČKA, Jan. *Negativní platonismus*, Praha: Československý spisovatel, 1990, 232 s.

ŘEZNÍČEK, I. *Metody sociální práce*. Praha: SLON, 1994, ISBN 80-85850-00-1.

SIROVATKA, T. (Ed.) *Menšiny a marginalizované skupiny v České republice*. Brno: Masarykova univerzita, 2002. ISBN 80-210-2791-6.

ŠOTOLOVÁ, Eva. *Vzdělávání Romů*. Praha: Karolinum, 2008, 123 s. ISBN: 978-80-246-1524-0.

Seznam použitých internetových zdrojů

MAREŠ, Petr. Chudoba, marginalizace, sociální vyloučení. *Sociologický časopis/ Czech Sociological Review* [online]. 2000, roč. 3, č. 36. Dostupné z:

<http://sreview.soc.cas.cz/cs/issue/65-sociologicky-casopis-3-2000/1157>

MAREŠ, Petr a Tomáš SIROVATKA. Sociální vyloučení (exkluze) a sociální začlenování (inkluzie) – koncepty, diskurz, agenda. *Sociologický časopis / Czech Sociological Review* [online]. 2008. Roč. 2, č. 44. Dostupné z: <http://sreview.soc.cas.cz/cs/issue/9-sociologicky-casopis-czech-sociological-review-2-2008/110>

TRACHTOVÁ, Zdeňka. Plán integrace Romů: šance pro romskou elitu, nebo zbytečný dokument?. In: *IDnes: Zprávy* [online]. 2015 [cit. 2015-03-11]. Dostupné z: http://zpravy.idnes.cz/anketa-ke-strategii-romske-integrace-dsc/domaci.aspx?c=A150224_160104_domaci_zt

ZÍTKOVÁ, Iva, Tomáš MARÁŠ a Kamila SCHUSTEROVÁ. V severních Čechách roste počet chudých lidí. I když pracují. In: *Český rozhlas* [online]. 2014 [cit. 2015-03-11]. Dostupné z: http://www.rozhlas.cz/plus/zaostreno/_zprava/v-severnich-cechach-rostepocet-chudych-lidi-i-kdyz-pracuji--1413628

Seznam ostatních zdrojů

BERNÁŠEK, J., BOMKO, J. GRÁBKOVÁ L., Zdena. D. *Zprávy o stavu romské menšiny v kraji za rok 2013. 2014.*

KUBECOVÁ, Jana. *Podpora integrace romské komunity v Ústeckém kraji 1. Ústí nad Labem, 2013.*

POSPÍŠILOVÁ, Kateřina, Michaela VESELÁ a kolektiv autorů a pracovních skupin ve městech Aš a Trmice. *Společně proti drogám: Společně k bezpečí.* Karlovy Vary: Polypress s.r.o., 2013.

Zákon č. 108/2006 Sb., o sociálních službách. In: *Sbírka zákonů.* 2006. Dostupné z: <http://portal.gov.cz/app/zakony/zakon.jsp?page=0&nr=108~2F2006&rpp=15#seznam>

Zákon č. 109/2002 Sb., o sociálních službách. In: *Sbírka zákonů.* 2006. Dostupné z: <http://portal.gov.cz/app/zakony/zakon.jsp?page=0&nr=109~2F2002&rpp=15#seznam>

Zákon č. 561/2004 Sb., o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání (školský zákon). In: *Sbírka zákonů.* 2004. Dostupné z: <http://portal.gov.cz/app/zakony/zakonPar.jsp?idBiblio=58471&nr=561~2F2004&rpp=15#local-content>

Seznam doporučených zahraničních zdrojů

Letidor.ru – онлайн-проект для современных и умных родителей с Активной жизненной позицией. [online]. [cit. 2014-05-14] Dostupné na WWW: <<http://letidor.ru/about/>>

Public Heals [online]. Dostupne z WWW:

<ec.europa.eu/heals/preparedness_response/portal/index_en.htm>

Zajceva, S. V. disertační práce [online]. [cit. 2014-05-14] Dostupné na WWW: <<http://spbu.ru/dissert2/disser/Zajzseva.Dissert.pdf>>

МАКСИМОВ, С. В., СВИРСКИЙ, А. *История нищества на Руси*. ЕСКМО, 2009. ISBN 978-5-699-32249-

SEZNAM TABULEK A GRAFŮ

Seznam tabulek

Tabulka 1: Sociálně vyloučené lokality ve Městě Varnsdorf 2014.....	62
Tabulka 2: Odhad počtu osob v lokalitách.....	71
Tabulka 3: Počet osob využívajících terénní sociální službu.....	73
Tabulka 4: Oblasti podpory uživatelů sociální služby v průběhu roku.....	75
Tabulka 5: Nejčastější důvody spolupráce se státními a nestátními organizacemi	81
Tabulka 6: Počet dětí a mladistvých, kteří mají problém se školní docházkou. .	82
Tabulka 7: Počet dětí a mladistvých umístěných do ústavní péče.....	83

Seznam grafů

Graf 1: Procentuální zastoupení počtů obyvatel sociálně vyloučených lokalit města Varnsdorf.....	72
Graf 2: Procentuální zastoupení počtů obyvatel spolupracujících s terénní sociální službou.....	74
Graf 3: Zastoupení jednotlivých oblastí podpory.....	75
Graf 4: Procentuální zastoupení zaměstnaných obyvatelů vyloučené lokality na Kovářské ulici.....	76
Graf 5: Procentuální zastoupení odpovědí na dotaz o dodržování romských tradic	77
Graf 6: Procentuální zastoupení odpovědí na dotaz o znalostech romského jazyka	78

Graf 7: Absolutní hodnota odpovědí na dotaz o počtu sourozenců romských dětí a mladistvých.....	79
Graf 8: Procentuelní zastoupení odpovědí na dotaz o důvěře Romů.....	80
Graf 9: Nejčastější důvody spolupráce se státními a nestátními organizacemi. .	82
Graf 10: Procentuelní zastoupení nepracujících rodičů mravně pohnutých dětí	83
Graf 11: Nejčastější mechanismy sociálního vyloučení.....	84
Graf 12: Vliv sociálních dávek na postoj Romů k práci.....	85
Graf 13: Vliv postojů Romů k práci na výchovu dětí.....	86
Graf 14: vztah mezi hodnoty a postoje Romů ze sociálně vyloučených lokalit a vznikem sociálně patologických jevů u jejich dětí.....	87
Graf 15: nejčastější důvod sociálně patologických jevů dětí mládeže ze sociálně vyloučených lokalit.....	88

SEZNAM PŘÍLOH

Příloha A: Kazuistika I. Štefanie

Příloha B: Kazuistika II. Juraj

Příloha C: Kazuistika III. Olga

Příloha D: Kazuistika IV. Hana

Příloha E: Seznam otázek pro strukturovaný rozhovor

Příloha F: Přepis strukturovaných rozhovorů

Příloha A:

Kazuistika I.

Štefanie

Uvedení do problematiky

U Štefanie a její sourozenců byl nařízen dohled sociálně právně ochrany dětí z důvodů zanedbání péče jejich matkou. Poté se s rodinou navázala aktivní spolupráce a v rámci stabilizace do rodiny docházeli sociální pracovníky a pracovníky v sociálních službách z několika organizací. Přes veškerou snahu 5.12.2014. Oddělení sociálně právní ochrany dětí pořádalo případovou konferenci, která se týkala umístění Ivany a všech její sourozenců do ústavní péče.

Osobní anamnéza

Štefanie má pět sourozenců. Narodila se v roce 2011. Matce tehdy bylo 21 let. Žila s partnerem, s nímž má všechny své děti. Porod proběh bez komplikací. Potíže se u Štefanie objevili kolem třetího roku. Dívka nezačala mluvit. Pro komunikaci Štefanie používala jen sadu zvuků, reagovala na slova, ale expresivní stránka její verbálního projevu byla značně zaostala.

Rodinná anamnéza

Matka Štefanie porodila své první dítě v 18 letech. Nyní Štefanie má dalších 4 sourozenců. Nejmladšímu Sebastianovi je jeden rok. Nejstarší Ivaně sedm let. V současné době matka Štefanii žije s druhem, který se staví k výchově dětí a k chodu

domácnosti poněkud pasivně. Matka tvrdí, že děti nade vše miluje a že je ráda, tomu, že začala s rodinným životem již v 18 letech. Celá rodina se přestěhovala z České Lípy, kde měla potíže s úřadem práce do Jiřikova. Momentálně celá rodina bydlí v domě s dalšími několika Romskými rodinami. Matka Štefanie sousedí se svou švagrovou, která je jí nápomocná při zvládnání běžných úkolů. V domácnosti matka Štefanie plní poněkud submisivní roli. Dalo by se říct, že chod domácností řídí její švagrová. Po mentální stránce matka není dostatečně vyspělá a má potíže s běžnými úkoly v domácnostech. S otcem dětí často vznikají rozepře kvůli rodinnému rozpočtu a domácím pracím. K tomu otec Štefanie je nezaměstnaný ale utrácí poměrně dost peněz v hernách. Většinu času malá Štefanie tráví se svou starší sestrou Ivanou, která také má potíže s expresivní složkou verbální komunikace. Děti často hráli venku s dětmi z ostatních rodin. V roce 2014 matka Štefanie se rozhodla pro zavedení tělíska, aby zabránila těhotenství. Uznala, že již má dost dětí a dělá ji potíže se o ně postarat.

Vyskytlé potíže

Potíže se začali již od té doby, co se rodina přestěhovala do Jiřikova. Rodině byl nařízen dohled oddělení sociálně právní ochrany dětí na základě zanedbané péče o dětech. Sourozenci Štefanii nebyli zaregistrováni u dětského lékaře. V rodině nebyla dodržována hygiena, což vedlo k zavšivení, nebo ke kožním vyrážkám. Jedním z hlavních problémů tkvěl v nedostatku podnětu pro vývoj dětí. Pro svůj poměrně chudý duševní fond, matka nedokázala pečovat o dětech takovým způsobem, aby se mohli rozvíjet po všech stránkách. Matce chyběly základní rodičovské kompetence, které mohla uplatnit při výchově dětí. Nedokázala se adekvátně přizpůsobit dětským potřebám, protože podle jejích slov „nevěděla jak na to“. V důsledku tohoto přístupu kognitivně poznávací procesy Štefanie jsou poněkud zaostalé. Ve třech letech má potíže s komunikací. Nerozezná tvary a barvy, má potíže s jemnou a hrubou motorkou. Často trpí kožními vyrážkami.

Intervence ze strany sociální služby

V rámci spolupráce s matkou Štefanie byl sestaven individuální plán, ve kterém ve kterém byli dohodnuty následujících oblastech podpory:

- posílení rodičovských kompetenci
- zajištění péče o dítě v domácím prostředí
- opatření pro zajištění zdraví a ubezpečit dítěte
- Hospodaření s finančními prostředky – orientace ve finanční oblasti
- Orientace a plnění požadavků vyplývajících z nájemní/podnájemní smlouvy

Průběh spolupráce

Po navázání spolupráce s oddělením sociálně právní ochrany dětí a se sociální službou, která v rodině poskytovala organizace CEDR komunitní centru o. s., proběhla registrace dětí u lékaře. Následná spolupráce byla zaměřena na přeposlání dokumentů z České Lípy do Rumburku a přehlášené na úřad práce v místě bydliště. Dále byli převedené veškeré dávky sociální podpory, která rodina pobírala v České Lípě. Jelikož rodina byla sledována oddělením sociálně právní ochrany dětí, v rámci spolupráce bylo zapotřebí navázat funkční komunikaci s touto státní organizací. Jednou z hlavně oblastí podpory se týkala dodržování hygienických zásad a vedení domácnosti. Rodině bylo názorně nápomocno při výkonu domácích prací. Uživatelce služby byli vysvětlené zásady hygieny.

Štefanie musela podstoupit několik vyšetření. Po prvním vyšetření sluchu, vykonané v rámci diferenciatní diagnostiky s cílem vyloučení nedoslýchavosti se žádná sluchová porucha neprokázala. Kontrola mluvidel též dopadla dobře. Štefanie musela navštívit pedagogicko psychologickou poradnu, aby se pokračovalo ve stanovení diagnózy. Vyšetření sluchu ale ukázalo, že holčička pohotově reaguje na podněty, tudíž pravděpodobně se nejedná o žádnou vrozenou poruchu. Potíže mohou vyplívat z nedostatku podnětů ze strany matky, která se dítěti nevěnuje.

28. 11. 2014 ze strany oddělení sociálně právní ochrany dětí Rodině byla nabídnuta služba terénní práce z organizace Kostka komunitní centrum. Tato organizace mohla poskytnout pomoc terénního pracovníka, který pracuje s dětmi. Jelikož v té době orgán sociálně právní ochrany dětí byl nakloněn k umístění dětí do ústavní péče, matka schválila tuto možnost jako poslední záchranu. Po zahájení spolupráce s pracovníci komunitního centra Kostka mezi všemi zainteresovanými stranami byla naplánována návštěva pedagogicko psychologické poradny v Rumburku, ke které ovšem následně nedošlo. Štefanie sice začala navštěvovat Schrodingerův institut, který poskytuje služby v Jiřikově, hlavní problém dítěte spočívající v péči odborníků nebyl stále řešen.

Nakonec dne 5. 12. 2014 se konala případová konference, která se týkala umístění Štefanií a její sourozenců do ústavní péče. Oddělení sociálně právní ochrany dětí v Rumburku učinilo návrh na základě zanedbané péče ze strany rodičů. Svůj návrh oddělení sociálně právní ochrany dětí argumentovali tím, že jedná v zájmu dětí, které potřebují odbornou péči ze strany odborníků. Tato potřeba vznikla na základě zanedbané výchovy a péče ze strany rodičů, které nyní nejsou schopné samostatně tuto situaci napravit. Většina přítomných na této konferenci návrh schválila.

Příloha B:

Kazuistika II

Juraj

Uvedení do problematiky

Po té, co otec Juraje zesnul, hospodaření převzala jeho matka, která pro svůj mentální handicap nebyla schopna tuto situaci zvládnout. Její handicap se projevil

především v neschopnosti finančně hospodařit. Juraj začal mít výchovné problémy a přestal respektovat matku. U Juraje se následně rozvinuli poruchy chování což bylo podnětem pro nařízení dohledu sociálně právní ochrany dětí.

Osobní anamnéza

Narodil se jako chtěné dítě ve městě Varnsdorf. Od narození bydlí v sociálně vyloučené lokalitě města Šluknov v rodinném domě, který obývá několik dalších rodin. Juraj má 5 sourozenců. Všechny mají stejného otce, který v době zahájení spolupráce zesnul. Juraj se narodil v roce 1997. V době vzniků problému chodil na základní školu ve Šluknově

Rodinná anamnéza

Rodinná situace se zkomplikovala, když otec Juraje zesnul. Pro svůj mentální handicap matka Juraje nezvládla situaci. Po smrti otce rodina přišla nejen o živitele, ale také o jediného člena rodiny, který byl schopen spravovat rodinný rozpočet.

Juraj začal postupně ztrácet respekt k matce. Byl na matku hrubý, odporoval a neposlouchal. Začal zanedbávat povinnou školní docházku a utíkat z domova. Značný vliv na Juraje měl jeho starší bratr, kterému na základě delikventního chování byl udělen dohled sociálně právní ochrany dětí. Dohled byl také nařízen Jurajovi.

Nakonec po četných selháváních matky na návrh oddělení sociálně právní ochrany dětí, byly všechny sourozenci svěřeny do péče švagrové otce. S dětmi měla dobrý vztah a bydlela blízko rodiny s druhem a s dcerou. Matka Juraje se mohla s dětmi nejen stále stýkat ale podílet se na péči, což se jí ale trvale nedařilo.

Vyskytlé potíže

Po svěřením dětí do trvalé péče tety Juraje přestal jevit známky sociálně patologického chování. Švagrová otce, které říkal teta, plně převzala výchovu dětí na sebe. Připravovala dětem svačiny, chodila s nimi ven, dohlížela na školní docházku. Přes veškerou snahu, ale u Juraje došlo k relapsu. Začal opět utíkat a zanedbávat

povinnou školní docházku. Celá situace byla řešena ze strany „tety“. Která se snažila výchovně zapůsobit na starší sourozence, to se jí ale nedařilo. Juraj nebral jako autoritu ani tetu, ani její druha. Své chování argumentoval tím, že mu chybí otec.

Nakonec se veškerá pozornost tety stočila na mladší sourozence Juraje. Problémy Juraje a jeho bratra se stále prohlubovali.

Intervence ze strany sociální služby

V rámci spolupráce se všemi zainteresovanými stranami byl sestaven individuální plán s následujícími oblastmi podpory.

- příprava dítěte z odlišného sociokulturního prostředí na střední školu
- finanční stabilizace rodiny po úmrtí živitele
- sirotčí a vdovské důchody
- doučování dětí (matka – absolventka praktické školy)
- emocionální podpora

Průběh spolupráce

Rodině byla poskytována asistence při hospodaření s financemi. Všem dětem byl zařízen sirotčí důchod a dávky SSP. Bylo zahájeno jednání se školou. Došlo k ustanovení dohod mezi „tetou“, matkou a dětmi. Přes veškerou snahu služby a „tety“, stále docházelo k prohlubování problematického chování starších sourozenců. Následně bratři začali konat trestnou činnost.

Oddělení sociálně právní ochrany dětí muselo přistoupit k nařízení ústavní výchovy nad všemi dětmi.

Příloha C:

Kazuistika III

Olga

Uvedení do problematiky

Olga vyrůstala s otcem. Ačkoli se dokázal postarat o materiální zabezpečení dcery dívce patrně chyběla péče matky. Spolupráce s otcem Olgy byla zahájena v době, kdy oddělení sociálně právní ochrany dětí učinilo rozhodnutí o umístění dívky do ústavní péče a dívka byla umístěna zařízením pro děti vyžadující okamžitou pomoc.

Osobní anamnéza

Olze je 15 let. Pochází z úplné rodiny, nemá sourozence. Dívka byla nekonfliktní a spíše klidnější povahy. Měla ráda manuálně ruční činnosti a po ukončení povinné školní docházky chtěla jít studovat kadeřnictví. Ve škole měla relativně dobrý prospěch.

Rodinná anamnéza

Po narození dcery matka Olgy měla stále konflikty s jejím otcem. Celá situace vygradovala tím, že matka opustila rodinu a odstěhovala se do jižních Čech. O dceru matka údajně nejevila zájem i výchovu a nebyla schopná platit výživné, díky čemuž se neustále dostávala do rozepře se zákonem. Pro zdlouhavé soudní procesy o svěřeni dítěte d trvalé péče otec poněkud zanedbával výchovu Olgy. Oddělení sociálně právní ochrany dětí nařídilo dohled nad touto rodinou a v zájmu dítěte požadovali po otci stabilizaci bytové a pracovní situace.

Vyskytlé potíže

Zaměstnanci sociálně právní ochrany dětí navštěvovali rodinu poměrně často. V průběhu několika měsíců ale nedocházelo ke zlepšení. Otec nebyl schopen zajistit stabilní rodinné zázemí. Měl poměrně velkou rodinu a neustále se stěhoval k rodinným příslušníkům, u kterých ale nedokázal dlouho vydržet. Po pracovní stránce se mu také nedařilo. Po několika neúspěšných pokusech o vyhledání práce jeho elán poněkud upadl. Y začala dospívat a dle její výpovědi v tomto období ji chyběla matka, nebo nějaká ženská složka v rodině. Sice se neustále stěhovali k příbuzným pro Olgu to ale bylo spíše zatěžující. Dívka nedokázala navázat kvalitní a důvěrný vztah, neměla s kým sdílet své pocity. Nakonec oddělení sociálně právní ochrany dětí učinilo rozhodnutí o umístění dívky do Klokánku - zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc.

Po kratší době otec vyhledal přítelkyni a jeho bytová situace se začala stabilizovat. Ve stejné době zahájil spolupráci s terénní sociální službou. Hlavním cílem spolupráce bylo svěřeni dcery do trvalé péče otci. Pro splnění tohoto cíle bylo zapotřebí navázat komunikaci městským úřadem v Rumburku a zaopatřit nařízení o soudním dohledu. Dále se pokračovalo vyhledáním a zaopatřením speciální školy pro dceru klienta a lékaře na místě bydliště. Mimo jiné bylo také zapotřebí přeposlání veškeré dokumentace z Prahy. Otcovi se nakonec podařilo naplnit cíl a Olga se vrátila z Klokánku. Otec rekvalifikační kurzy poskytnuté ze strany sociální služby, se kterou spolupracoval.

Olga měla k otci odmítavý přístup a přes veškerou snahu všech zainteresovaných osob se trvale nedařilo upevnit vztah, který byl narušen v době kdy dívka opustila rodinu a odešla do Klokánku. Olga nebyla schopná svěřit se otci se svými potřebami a otec pomalu začal rezignovat. Rezignace otce se projevila například tehdy, kdy rodině byla nabídnuta arteterapie. Olga souhlasila schválila to jako dobrý nápad pro upevnění vztahů s otcem, ten ale následně na arteterapii nedorazil. K ukončení sociální služby došlo, když otec Y rozhodl stěhovat do Prahy, kde měl příbuzné a doufal, že v Praze bude mít více možnosti pracovního uplatnění.

Relaps

Po roce se otec Olgy opět obrátil na terénní sociální službu, se kterou spolupracoval. Službu oslovil v okamžiku, kdy došlo k prudkému zhoršení jeho bytové a finanční situace. Dle jeho výpovědi celá jeho rodina zůstala v Praze na sídlišti, které je proslulé poměrně snadným přístupem k drogám a prostituci. Sám otec údajně pamatoval málo věci za uplynulý měsíc. Po přestěhování se na výše uvedené sídliště se otec Y začal se živit prodejem drog. Jelikož tato činnost vynášela poměrně mnoho peněz a otec Y chtěl být výkonnější, aby mohl pracovat i po nocích začal také užívat psychoaktivní návykové látky. Pro časté spory s otcem se Y nakonec odstěhovala k příbuzným. Tam ale nastal jiný problém, kdy Y začala pochybovat o pravosti citů ze strany příbuzných. Podle jejích výpovědí, příbuzné motivovala vidin peněz a přes poměrně apatický vztah k dívčím potížím požadovali po otci svěření dívky do trvalé péče. Následně se Olga opět přestěhovala k otci. U otce se sblížila s partou lidí s asociální orientací. Skupina kamarádů Olgy fetovali, navštěvovali diskotéky, hráli na herních automatech, skamarádila s partou „zákazníků“. Olga se také přiznala k prostituci, která byla poměrně snadným zdrojem peněz. Otec Olgy se nakonec dostal do výkonu trestu za ublížení na zdraví. Olga skončila v diagnostické ústavě. Vztah Olgy k otci je benevolentní, tvrdí, že v Klokánku ji bylo lépe a že lituje rozhodnutí otce, který většinou jedná ve svém zájmu. Nesplněné přání Olgy stát se kadeřnicí je podle jejích slov jednou z věcí, která ji mrzí nejvíc.

Příloha D:

Kazuistika IV.

Hana

Uvedení do problematiky

Olga vyrůstala s otcem. Ačkoli se dokázal postarat o materiální zabezpečení Y, dívka patrně chyběla péče matky. Spolupráce s otcem Y byla zahájena v době, kdy oddělení sociálně právní ochrany dětí učinilo rozhodnutí o umístění dívky do ústavní péče a dívka byla umístěna zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc.

Osobní anamnéza

Hance je 16 let. Bydlí s matkou v panelovém domě. Před umístěním do ústavní péče navštěvovala 6 třídu. Pro poruchu plynulosti řeči (tumultus sermonis) dívka byla doporučena pedagogicko-psychologická poradna, kterou dívka nechce odmítá nenavštěvovat).

Rodinná anamnéza

Hanka má mladšího bratra a mladší sestru. Matka Hanky pracuje a je matkou samoživitelkou. Otec opustil rodinu po narození Hanky. Protože byl gamblerem poměrně zatěžoval rodinný rozpočet a podle slov matky Hanky po jeho odchodu se rodině po finanční stránce značně ulevilo. Vztah matky s Hankou je poněkud problematický. Dívka má odmítavý vztah k autoritám a mezi ní a matkou neustále dochází ke konfliktům.

Vyskytlé potíže

Potíže se začali vyskytovat po přechodu na druhý stupeň základní školy. Hanka byla nezvladatelná, nerespektovala učitele, zaedbávala povinnosť školní docházku. Byla agresivní ke své matce, kterou dokonce jednou při hádce fyzicky napadla. V sedmé třídě hanka začala pít alkohol. Často utíkala z domova. Hanka přiznala, že

příčinou požití alkoholu byli potíže, které nemohla vyřešit. Opíjela se v případech, kdy potřebovala emoční podporu a kterou si neuměla říct. Například jednou se musela opít, když se s ní rozešel její kluk a pak se vyspal s holkou ze třídy, kterou Hanka údajně nesnášela.

Nakonec Hanka byla umístěna do diagnostického ústavu. Po návratu z výchovného ústavu Hance byl nařízen dohled sociálně právní ochrany dětí. Rodina Hanky začal pracovat s místní farou, která poskytovala prostory pro dívčí volnočasový kroužek. Na kroužek Hanka pravidelně docházela. Podle její slov ji bavil. Na kroužku se mohla pravidelně setkávat se svými kamarádkami mezi kterými si nakonec vydobyla vůdčí pozici. Na kroužku se to ale podepsalo negativně, protože Hanka strhávala dívky k drobným deliktům. Dívky často chodily potají na „kouřové pauzy“, začali mluvit sprostě. Ačkoli dívky nezanedbávali docházku na kroužek, občas rezignovali na jeho program. Nakonec Hanka přestala úplně navštěvovat kroužek. Její kamarádky vysvětlili častou absenci Hanky tím, že si našla jinou partu. „Jiná parta“ se skládala z asociálně orientovaných lidí, které fetovali a kradli. Podle výpovědi pracovníků oddělení sociálně právní ochrany dětí Hanka byla spatřena pozdě večer na místech, které byli většinou vyhrazené pro ženy, které se živili prostitucí. Pro četné podezření z prostituce se to nakonec nepodařilo prokázat.

Příloha E:

Seznam otázek pro strukturovaný rozhovor

Dodržují Romové z Vaší cílové kategorie tradice?

- Ano
- Ne

Pokud jste na předchozí otázku odpověděli kladně, jaký dopad mají tyto

tradice na spolupráci s Vaší organizací?

- Kladný
- Záporný
- V čem se projevuje?

Zná Vaše cílová kategorie Romský jazyk?

- Zná
- Nezná
- Znají jen někteří

Kolík sourozenců mají obvykle děti a mladiství z Vaší cílové kategorie?

- Žádné
- 1 a více
- 3 a více
- 5 a více

Důvěřují Vám jako autoritě, když nejste Rom?

- Ano
- Ne

kolika rodinami ze sociálně vyloučené lokality spolupracujete? / V kolika rodinách děláte šetření?

Nejčastější důvody spolupráce s Vaší organizací?

- Protiprávní jednání (přestupky a trestná činnost)
- Začínající závislost na drogách, alkoholu, automatech

- Útěky z domova
- Množství výchovných opatření uplatněných před návrhem ústavní výchovy
- Zahálčivý způsob života
- Nerespektování rodičů
- Sexuální promiskuita
- Členství v závodové partě
- Jiný důvod (jaký)

Kolik dětí z rodin, se kterými spolupracujete, má problém se školní docházkou?

V kolika případech došlo k umístění dětí a mladistvých do ústavní péče?

Jsou rodiče mravně pohnutých dětí pracující?

- Ano
- Ne

Jaké jsou podle Vás nejčastější mechanismy sociálního vyloučení na území Šluknovského výběžku?

- Prostorové vyloučení
- Vyloučení z trhu práce
- Finanční tíseň
- Etnicita
- Nedostatek motivace řešit svou dosavadní životní situaci
- Jiné důvody (jaké)

Změnil podle Vás systém sociálních dávek postoj Romů k práci?

- Ano
- Ne

Pokud jste na předchozí otázku odpověděli kladně, je podle Vás tato změna pozitivní, či negativní?

- Pozitivní
- Negativní
- V čem se tato změna podle Vás projevuje?

Ovlivňuje podle Vás postoj Romů k práci vzdělávání a výchovu jejich dětí?

- Ano
- Ne

Pokud jste na předchozí otázku odpověděli kladně, jakým způsobem?

Ovlivňují podle Vás hodnoty a postoje Romů ze sociálně vyloučených lokalit vznik sociálně patologických jevů u jejich dětí?

- Ano
- Ne

Pokud jste na předchozí otázku odpověděli kladně, jaký postoj rodičů byste označili v tomto případě za nejdůležitější?

Jaký je podle Vás nejčastější důvod sociálně patologických jevů dětí a mládeže ze sociálně vyloučených lokalit?

- Prostorové vyloučení
- Způsob výchovy v rodině (vzor rodičů, nedostatek podnětů)
- Finanční tíseň
- Etnicita
- Jiný důvod (jaký)

Příloha F:

Přepis strukturovaných rozhovorů

Přepis rozhovoru s paní Bc. Hanou Sokolovou. Hana je zaměstnankyní odboru vnitřní správy radnice města Šluknov. Její cílovou kategorií jsou osoby se zdravotním postižením nebo duševním onemocněním, osoby pečující o osoby závislé na péči jiné osoby, osoby s různým stupněm omezení.

JB: Dobrý den. Děkuji, že jsme se mohli dnes sejít. Jste připravena, můžeme začít?

HS: Nemáte záč. Ano, můžeme začít.

JB: Děkuji, takže mou první otázkou je, zda Romové z Vaší cílové kategorie dodržují tradice?

HS: Ne

JB: Zná vaše cílová kategorie Romský jazyk?

HS: Někteří ano

JB: Kolik sourozenců mají obvykle děti a mladistvé z Vaší cílové kategorie?

HS: Většinou mají tak 3 a více

JB: Důvěřují Vám jako autoritě, když nejste Rom?

HS: Ne

JB: S kolika rodinami ze sociálně vyloučené lokality spolupracujete? /40 V kolika rodinách děláte šetření?

HS: Tak asi se 40

JB: A jaké jsou nejčastější důvody spolupráce s Vaší organizací?

HS: Nejčastějším důvodem je zahálčivý způsob života

JB: Kolik dětí z rodin, se kterými spolupracujete, má problém se školní docházkou?

HS: Řekla bych tak 80% má problém s docházkou.

V kolika případech došlo k umístění dětí a mladistvých do ústavní péče?

HS: Myslím že u 20% došlo k umístění

JB: Jsou rodiče mravně pohnutých dětí pracující?

HS: Převážně nejsou

JB: Jaké jsou podle Vás nejčastější mechanismy sociálního vyloučení na území Šluknovského výběžku?

HS: Vyloučení z trhu práce a nedostatek motivace řešit svou dosavadní životní situaci

JB: Změnil Podle Vás postoj Romu k práci systémem sociálních dávek?

HS: Ne – je stále nemotivující

JB: Dobrá, děkují, Další otázkou je jestli podle Vás postoj Romů k práci ovlivňuje vzdělávání a výchovu jejich dětí?

HS: Ano

JB: A jakým způsobem si myslíte, že ovlivňuje?

HS: Současná výše minimální mzdy v poměru k výši dávek nemotivuje k získání nějakého vzdělání, za účelem získání zaměstnání v budoucnu.

JB: Je podle Vás vztah mezi hodnoty a postoje Romů ze sociálně vyloučených lokalit a vznikem sociálně patologických jevů u jejich dětí?

HS: Myslím, že ano.

JB: A jaký postoj rodičů byste tedy označili v tomto případě za nejdůležitější?

HS: Nezájem začlenit se do společnosti, nespatřují výhodu v tom, být zaměstnán.

JB: Jaký je podle Vás nejčastější důvod sociálně patologických jevů dětí mládeže ze sociálně vyloučených lokalit?

HS: Způsob výchovy v rodině (vzor rodičů, nedostatek podnětů)

JB: Dobrá, to je vše. Děkují.

HS: Prosím.

Přepis rozhovoru s paní Bc. Ivanou Stražilovou zaměstnankyní oddělení sociálně právní ochrany dětí v Rumburku.

5. 3. 2015. 13:00 – 14:00

JB: Dobrý den. Nejdřív Vám musím poděkovat, že jste si udělala čas.

IS: Nemáte za co. Snad Vám nějak pomohu.

JB: Já si myslím, že určitě. Můžeme tedy začít?

IS: Ano, Můžeme.

JB: Dobrá, tak tedy začneme s otázky, jestli Romové z Vaší cílové kategorie dodržují tradice?

IS: Ano

JB: Má to nějaký dopad na spolupráci c Vaší organizací?

IS: Má, spíš Kladný

JB: V čem se projevuje?

IS: ...Jsou pověřiví, chrání novorozence do 6 týdnů červenou šňůrkou, ctí mrtvé, často chodí na hřbitov zapalovat svíčky, zbylé jídlo z předešlého dne nejedí, je nečistě- tyto tradice dodržuje hlavně starší a střední generace.

JB: Zná vaše cílová kategorie Romský jazyk?

IS: Zná- starší generace

JB: Kolik sourozenců mají obvykle děti a mladistvé z Vaší cílové kategorie?

IS: Tak jednoho a více

JB: Důvěřují Vám jako autoritě, když nejste Rom?

IS: Ano

JB: V kolika rodinách děláte šetření?

IS: Máme zhruba 35 rodin měsíčně

JB: Jaké jsou nejčastější důvody spolupráce s Vaší organizací?

IS: podání návrhu rodiče na úpravu rodičovské odpovědnosti k dětem, špatná péče, záškoláctví, trestná činnost, děti umístěné v ústavní péči. Žádná spolupráce není nucená, ale je v zájmu dětí.

JB: Kolik dětí z rodin, se kterými spolupracujete, má problém se školní docházkou?

IS: 10 dětí

JB: V kolika případech došlo k umístění dětí a mladistvých do ústavní péče?

IS: V 6 případech.

JB: Jsou rodiče mravně pohnutých dětí pracující?

IS: Několik rodičů pracuje, ale spíše ne

JB: Jaké jsou podle Vás nejčastější mechanismy sociálního vyloučení na území Šluknovského výběžku?

IS: Nedostatek motivace řešit svou dosavadní životní situaci

IS: Myslím, že ne

JB: Podle Vás změnil postoj Romů k práci systém sociálních dávek?

IS: Ne

JB: Ovlivňuje podle Vás postoj Romů k práci vzdělávání a výchovu jejich dětí?

IS: Ano

JB: Jakým způsobem?

IS: Ovlivňuje to mnoho věcí. Třeba postoje dětí.

JB: Je podle Vás vztah mezi hodnoty a postoje Romů ze sociálně vyloučených lokalit a vznikem sociálně patologických jevů u jejich dětí?

IS: Myslím, že ano

JB: Na předchozí otázku jste odpověděla kladně, jaký postoj rodičů byste tedy označili v tomto případě za nejdůležitější?

IS: Děti kopírují postoj rodičů – tedy pracovat se nevyplácí.

JB: Jaký je podle Vás nejčastější důvod sociálně patologických jevů dětí mládeže ze sociálně vyloučených lokalit?

IS: Způsob výchovy v rodině – vzor rodičů, nedostatek podnětů.

JB: Dobrá, děkují. To je vše.

IS: Není za co.

Přepis rozhovoru se slečnou Bc. Petrou Svobodovou. Petra je zaměstnankyní odboru vnitřní správy radnice města Šluknov. Má na starost lokality sídliště, Císařský, Hraběcí, Rožany a Království a spolupracuje s osobami ohrožené sociálním vyloučením, osobami ohrožené rizikovým způsobem života, oběti agrese, trestné činnosti a domácího násilí, osobami, které ztratily přístřeší, zařízení pro děti a mládež, terénní programy.

4. 3. 2015. 14:00– 15:10

JB: Dobrý den. Děkuji, že jsme se mohli sejít. Myslíte, že bychom mohli začít?

PS: Dobrý den, ano, myslím, že můžeme.

JB: Dobrá. Tak se nejprve zeptám na to, jestli Romové z Vaší cílové kategorie dodržují nějaké tradice?

PS: Ne, nedodržují

Zná vaše cílová kategorie Romský jazyk?

PS: Někteří ano, ale jen ta starší kategorie.

JB: Důvěřuji Vám jako autoritě, když nejste Rom?

PS: Nedokážu odpovědět ano nebo ne... nedostáváme se do konfliktu, vpouštějí nás do obydlí... ale nedokážu říct, zda je to respekt nebo pocit, že musí, aby dostali dávky.

JB: S kolika rodinami ze sociálně vyloučené lokality spolupracujete?

PS: Máme 40 rodin

JB: Jaké jsou nejčastější důvody spolupráce s Vaší organizací?

PS: Většinou jde o zahálčivý způsob života

JB: Kolik dětí z rodin, se kterými spolupracujete, má problém se školní docházkou?

PS: 80 procent dětí s tím má potíže

JB: V kolika případech došlo k umístění dětí a mladistvých do ústavní péče?

PS: Asi u 20 procent

JB: Jsou rodiče mravně pohnutých dětí pracující?

PS: Ne, převážně nejsou.

JB: Jaké jsou podle Vás nejčastější mechanismy sociálního vyloučení na území Šluknovského výběžku?

PS: Já myslím, že to je vyloučení z trhu práce a nedostatek motivace řešit svou dosavadní životní situaci

JB: Podle Vás změnil postoj Romů k práci systém sociálních dávek?

PS: Myslím, že ano

JB: V čem se tedy podle Vás projevuje?

PS: Myslím, že systém dávek umožňuje lidem zůstat doma a nechodit do zaměstnání. Vzhledem k nízkým výplatám se ani nevyplatí do práce jít. Systém dávek nemotivuje lidi k tomu, aby šli do práce.

JB: Ovlivňuje podle Vás postoj Romů k práci vzdělávání a výchovu jejich dětí?

PS: Ano.

JB: Jakým způsobem?

PS: Vzhledem k tomu, že nemají zájem pracovat a rozvíjet se, nepovažují ani vzdělání za podstatné.

JB: Je podle Vás vztah mezi hodnoty a postoje Romů ze sociálně vyloučených lokalit a vznikem sociálně patologických jevů u jejich dětí?

PS: Je

JB: Jaký postoj rodičů byste tedy označili v tomto případě za nejdůležitější?

PS: Nezačlenění do společnosti, závislost na sociálních dávkách, neschopnost hospodařit s financemi a zneužívání návykových látek.

JB: Jaký je podle Vás nejčastější důvod sociálně patologických jevů dětí mládeže ze sociálně vyloučených lokalit?

PS: Myslím, že to je způsob výchovy v rodině.

JB: Dobrá, děkují, to je všechno.

PS: Rado se stalo.

Přepis rozhovoru se slečnou Dítou Tiplanovou. Dita je terénní sociální pracovníce odboru vnitřní správy radnice města Šluknov.

4.3.2015. 14:00– 15:10

JB: Dobrý den. Děkuji, za Váš čas. Můžeme začít?

DT: Dobrý den, jo jo, jsem připravená.

JB: Dobrá, takže začneme. Tak na začátek by mě zajímalo, jestli Romové z Vaší cílové kategorie dodržují nějaké tradice?

DT: Ne

JB: Kolik sourozenců mají obvykle děti a mladistvé z Vaší cílové kategorie?

DT: Tak 3 a více.

Zná vaše cílová kategorie Romský jazyk?

DT: Ne

JB: Důvěřují Vám jako autoritě, když nejste Rom?

DT: Nevím...Jako autoritu mne asi neberou, ale spíš jako někoho kdo jim chce pomoc, pakliže jim pomoci nedokážu, jsou docela odtažití

JB: S kolika rodinami ze sociálně vyloučené lokality spolupracujete?

DT: Se 40 rodinami

JB: Jaké jsou nejčastější důvody spolupráce s Vaší organizací?

DT: Asi zahálčivý způsob života

JB: Kolik dětí z rodin, se kterými spolupracujete, má problém se školní docházkou?

DT: zhruba 80 procent dětí

JB: V kolika případech došlo k umístění dětí a mladistvých do ústavní péče?

DT: u 20 procent k tomu došlo.

JB: Jsou rodiče mravně pohnutých dětí pracující?

DT: Ne, ale jestli je to proto, že mají mravně posunuté děti, tím si nejsem jistá.

JB: Dobrá, děkují. Podle Vás, jaké jsou nejčastější mechanismy sociálního vyloučení ve Šluknovském výběžku?

DT: Vyloučení z trhu práce a neschopnost se přizpůsobit.

Já myslím, že to je vyloučení z trhu práce a nedostatek motivace řešit svou dosavadní životní situaci

JB: Podle Vás změnil postoj Romů k práci systém sociálních dávek?

DT: Tak to ano

JB: V čem se tedy podle Vás projevuje?

DT: Podle mého názoru se jedná o to, že nemají motivaci pracovat, když ze sociálních dávek mají větší zabezpečení, než kdyby vydělávali.

JB: Ovlivňuje podle Vás postoj Romů k práci vzdělávání a výchovu jejich dětí?

DT: Myslím, že ne

JB: Je podle Vás vztah mezi hodnoty a postoje Romů ze sociálně vyloučených lokalit a vznikem sociálně patologických jevů u jejich dětí?

DT: Je

JB: Jaký postoj rodičů byste tedy označili v tomto případě za nejdůležitější?

DT: Myslím, že to je úplná závislost na systému, rodiče neučí děti morálním zásadám.

JB: Jaký je podle Vás nejčastější důvod sociálně patologických jevů dětí mládeže ze sociálně vyloučených lokalit?

DT: Způsob výchovy v rodině (vzor rodičů, nedostatek podnětů)

JB: Tak dobrá. Už jsme u konce. Děkují.

DT: Jo? To bylo docela rychlý. Také děkují.

Přepis rozhovoru s paní Mgr. Veronikou Kakardlovou. Veronika je zaměstnankyní oblastní charity Šluknov. Pracuje v předškolním klubu Ambrela.

5. 3. 2015. 13:00 – 14:00

JB: Ahoj Veroniko, Děkují Ti za Tvůj čas.

VK: To je v pořádku. Nemáš záč.

JB: Myslíš, že bychom mohli začít?

VK: Myslím, že ano.

JB: Dobrá, tak tedy začneme. Mou první otázkou je Nejdřív jestli Romové z Vaší cílové kategorie dodržují tradice?

VK: Ano

JB: Má to nějaký dopad na spolupráci c Vaší organizaci?

VK: Ano, myslím, že dodržují.

JB: V čem se projevuje?

VK: Třeba při úmrtí v rodině – Vartování, kdy se loučí se zesnulým.

JB: Zná vaše cílová kategorie Romský jazyk?

VK: Zná, ale spíš umějí mluvit ty starší. Pokud ale jde o psaní – to je horší...málo který Rom, kterého znám umí psát v romštině.

JB: Kolik sourozenců mají obvykle děti a mladistvé z Vaší cílové kategorie?

VK: Víc jak tři.

JB: Důvěřují Vám jako autoritě, když nejste Rom?

VK: Je to běh na dlouhou trať, ale ano... Důvěra se buduje těžce.

JB: S kolika rodinami spolupracujete.

VK: Teď v terénu máme 6 nových rodin, takže dohromady máme tak kolem 10.

JB: Jaké jsou nejčastější důvody spolupráce s Vaší organizací?

VK: Nejčastější důvody? Dospělý mají zakázky, které se týkají materiálního zabezpečení, nebo péče o děti, kdy dítěti byl nařízen dohled, takž vlastně se snažíme o stabilizaci rodinné situace.

JB: Kolik dětí z rodin, se kterými spolupracujete, má problém se školní docházkou?

VK: Možná tak u pěti dětí je tento problém.

JB: V kolika případech došlo k umístění dětí a mladistvých do ústavní péče?

VK: U nás v žádném..

JB: Jsou rodiče mravně pohnutých dětí pracující?

VK: Já bych řekla, že ani ne. Ale dětí, se kterými spolupracujeme nejsou zas až tolik mravně pohnuté.

JB: Jaké jsou podle Tebe nejčastější mechanismy sociálního vyloučení na území Šluknovského výběžku?

VK: Já myslím, že asi nedostatek motivace. Rodiče se v podstatě mají dobře. Pokud jim nic nechybí tak nechtějí žádnou alternativu.

JB: Změnil podle Tebe postoj Romů k práci systém sociálních dávek?

VK: Myslím, že ano, ale negativně. Nevidí v pracovním poměru žádnou výhodu.

JB: Ovlivňuje podle Tebe postoj Romů k práci vzdělávání a výchovu jejich dětí?

VK: Já myslím, že ano.

JB: Jakým způsobem?

VK: Například v tom, že děti přejímají vzory jejich rodičů, tudíž pokud práce není pro rodiče prioritní, tak pravděpodobně asi nebude ani pro děti.

JB: Je podle Tebe vztah mezi hodnoty a postoje Romů ze sociálně vyloučených lokalit a vznikem sociálně patologických jevů u jejich dětí?

VK: Ano, já myslím, že určitě.

JB: Jaký postoj rodičů by jsi tedy označila v tomto případě za nejdůležitější?

VK: Třeba právě postoj k práci. Někteří rodiče prostě neřeší docházku dětí do školy a začínají něco řešit teprve pokud je tu hrozba odebrání dávek.

JB: Jaký je podle Tebe nejčastější důvod sociálně patologických jevů dětí mládeže ze sociálně vyloučených lokalit?

VK: Myslím, že právě způsob výchovy.

JB: Děkuji, to je všechno

VK: Paráda. Nemáš zač.

Přepis rozhovoru se slečnou Petrou Vrajevou. Zaměstnankyni nízkoprahového zařízení pro děti a mládež, terénní programy.

2.3.2015. 7:55 – 8:00

JB: Takže děkuji za možnost se s Vámi sejit a za Váš čas.

PV: To nemáte zač.

JB: Myslíte, že můžeme začít?

PV: Ano, ano.

JB: Dobrá. Dodržují Romové z Vaší cílové kategorie tradice?

PV: Ne dodržují.

JB: Zná vaše cílová kategorie Romský jazyk?

PV: Ano, zná.

JB: Kolik sourozenců mají obvykle děti a mladistvé z Vaší cílové kategorie?

PV: Většinou jednoho a více.

JB: Důvěřují Vám jako autoritě, když nejste Rom?

PV: Hm...Ano. JB: S kolika rodinami ze sociálně vyloučené lokality spolupracujete?

PV: Naše cílová skupina jsou děti a mládež. Na počátku roku 2014 se náš klub pro děti a mládež přeměnil na sociální službu nízkoprahového zařízení pro děti a mládež. Tudíž naše cílová skupina je zároveň užívá zařízení jako sociální službu. Mají své individuální plány s nastaveným cílem a smlouvy. Takových uživatelů je tu 13.

JB: Jaké jsou nejčastější důvody spolupráce s Vaší organizací? Řešili jste případy sociálně patologického chování?

PV: Zatím se nám ve službě nestalo, že bychom řešili nějaké sociálně patologické chování. Uživatele sem chodí smysluplně trávit volný čas. Služba je spíše preventivní.

JB: Kolik dětí, nebo mladistvých, se kterými spolupracujete, má problém se školní docházkou?

PV: 5 dětí.

JB: V kolika případech došlo k umístění dětí a mladistvých do ústavní péče?

PV: Prozatím k žádnému takovému případu nedošlo.

JB: Jsou rodiče mravně pohnutých dětí spíše pracující?

PV: Ne.

JB: Jaké jsou podle Vás nejčastější mechanismy sociálního vyloučení na území Šluknovského výběžku?

PV: Vyloučení z trhu práce, finanční tíseň a nedostatek motivace řešit svou dosavadní životní situaci.

JB: Podle Vás změnil postoj Romu k práci systém sociálních dávek?

PV: Ano

JB: Je podle Vás tato změna pozitivní, či negativní?

PV: Negativní

JB: V čem se tato změna podle Vás projevuje?

PV: Podle mě, v nedostatku motivace k výkonu práce za minimální mzdu.

JB: Ovlivňuje podle Vás postoj Romů k práci vzdělávání a výchovu jejich dětí?

PV: Ano, ovlivňuje.

JB: Jakým způsobem?

PV: Nepracující rodiče předávají dětem negativní vzor.

JB: Je podle Vás vztah mezi hodnoty a postoje Romů ze sociálně vyloučených lokalit a vznikem sociálně patologických jevů u jejich dětí?

PV: Myslím, že ano.

JB: Dobrá děkují. V návaznosti na předchozí dotaz se ještě zeptám: jaký postoj rodičů byste označili v tomto případě za nejdůležitější?

PV: Rezignace na chování dospívajících dětí.

JB: Co si myslíte o důvodech sociálně patologických jevů dětí mládeže ze sociálně vyloučených lokalit? Jaký je podle Vás nejčastější důvod?

PV: Myslím, že nejčastějším důvodem je prostorové vyloučení a způsob výchovy v rodině. Je v nich nepodnětné prostředí, rodiče předávají svým dětem vzorce chování, které sami považují za vhodné, a jak už jsem vlastně zmínila, rezignují na dospívajících dětí.

JB: Dobrá, jsme u konce. Děkují za rozhovor.

PV: Nemáte zač.

BIBLIOGRAFICKÉ ÚDAJE

Jméno autora: Julie Bomko

Obor: Speciální pedagogika

Forma studia: kombinované studium

**Název práce: Sociální prevence a neintencionální výchova mládeže ve
Šluknovském regionu**

Rok: 2015

Celkový počet příloh: 6

Počet českých zdrojů: 23

Počet internetových zdrojů: 4

Vedoucí práce: Doc. PhDr. Havlík Radomír CSc.

